
UC-NRLF
$B 120 927

Bernard Moses

HUFVUDEPOKERNA

AF

SVENSKA SPRÅKETS UTBILDNING.

AF

K. F. SÖDERWALL.

LUND,
C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG,
1870.

LUND, BERLINGSKA BOKTRYCKERIET, 1870.

Förord.

Fyrtio år hafva förflutit, sedan den berömde Danske språkforskaren N. M. Petersen utgaf sin framställning af det Svenska språkets historia, ett verk, som i hög grad vitnar om sin författares lärdom och skarpsinnighet, i synnerhet då man tager i betraktande omfånget och beskaffenheten af de hjelpmedel, som då stodo till buds för ett dylikt företag. Sedan denna tid hafva källorna för kunskapen om vårt språk blifvit långt mera tillgängliga och studiet af dess historia i väsendtlig mån underlättats. Ett på ytterligare forskning grundadt försök att i kortfattad öfversigt lemna en framställning af det skick, som vårt språk egt under särskilda tidehvarf, och af det sätt, hvarpå det utvecklats till sin närvarande ståndpunkt, torde derför, ehuru nyssnämnda bok säkert ännu länge skall göra mycket gagn och utan tvifvel i alla tider skall behålla sitt värde, gå ett behof i vår litteratur till mötes. Då det arbete, som nu offentliggöres, framträder med sådant syfte, vågar dess författare hoppas, att det, om ock långt ifrån att motsvara de anspråk, som kunna ställas på en afhandling med denna uppgift, likväl skall kunna bidraga att i någon mån utbreda kännedomen om vårt språk och särskildt gifva vägledning vid ett begynnande historiskt studium deraf.

Öfver hufvud har författaren sökt grunda sin uppfattning på egen undersökning af källorna. Med afseende på flere vigtiga delar, särskildt fornspråkets formlära och ljudlära (så vidt denna omfattar vokalerna), har han dock

haft lyckan att kunna begagna det för vår språkforskning monumentala arbetet: *Svenska Språkets Lagar*, till hvars fräjdade författare han härmed får uttrycka sin synnerliga förbindelse. På öfriga områden, der vägen varit mindre banad, hafva förklarande och bestyrkande citat i något större utsträckning, än annars varit fallet, blifvit anförda; ofta har dock författaren måst åtnöja sig med att endast i korthet antyda företeelserna eller meddela resultatet af de undersökningar, han haft tillfälle göra. På några ställen har han kunnat hänvisa till förut af honom offentliggjorda afhandlingar.

Vid teckningen af de drag, som utmärka de olika epokerna, har det varit af nöden att med jemförelsevis större utförlighet redogöra för språket under den tid, från hvilken de äldsta mera omfattande och säkra minnesmärken deraf föreligga. Denna språkbildning har författaren sökt betrakta i sammanhang med den, som utgör den sammas närmaste utgångspunkt; deremot har i allmänhet jemförelse med beslägtade tungomål likasom äfven undersökningar öfver formernas daning legat utom arbetets plan. — Vid ordböjningens behandling har författaren i det mesta slutit sig till den uppställning, som blifvit följd i *Svenska Språkets Lagar*, en anordning, som synes vara så mycket mer på sin plats, som vid ett fortsatt studium af språket anknytningen till detta arbete härigenom underlättas.

Förevarande skrift är i det väsendtliga författad redan år 1868, då af Svenska Akademien åt den samma det mindre priset tillerkändes, men har sedermera i vissa stycken blifvit omarbetad.

Innehåll.

Förkortningar.

VGL. I. = Äldre Vestgötalagen. — VGL. II. = Yngre Vestgötalagen. — VGL. III. = Lydekini Anteckningar. — VGL. IV. = I samma handskrift som VGL. intagna anteckningar af historikt och juridiskt innehåll. — ÖGL. = Östgötalagen. — Upl. L. = Uplandslagen. — SML. = Södermannalagen. — VML. I. = Vestmannalagens äldre redaktion. — VML. II. = Vestmannalagens yngre redaktion. — Hels. L. = Helsingelagen. — Smål. L. = Smålandslagen. — Bjärk. R. = Bjärköa rätten. — Gottl. L. = Gottlandslagen. — MELL. = Magnus Erikssons Landslag. — Kristof. Lands L. = Kristofers Landslag. — Stads-L. = Stadslagen. — Sv. Dipl. = Diplomatarium Suecanum. — Styffe = Bidrag till Skandinaviens Historia, utg. af Styffe. — Kg. Styr. = Konunga och Höfdinga Styrelsen. — Cod. Bur. = Codex Bureanus. — Cod. Bildst. = Codex Bildstenianus. — Birg. = Birgittas Uppenbarelser. — Bonav. = Bonaventuras Betraktelser öfver Kristi Lefverne. — Med. B. I. = Svenska Medeltidens Bibelarbeten Bd. I. — Med. B. II. = Svenska Medeltidens Bibelarbeten Bd. II. — Vadst. Kl. R. = Vadstena Klosterreglor. — Val. = Namnlös och Valentin. — Patr. = Patriks Saga. — Flores = Flores och Blanzeflor. — Fredr. = Hertig Fredrik af Normandie. — G. Rimkr. = Gamla Rimkrönikan. — G. Ordspr. = Gamla Ordspråk. — Alex. = Konung Alexander. — Didr. = Sagan om Didrik af Bern. — Fin. Handl. = Handlingar till upplysning af Finlands Häfder, utg. af Arwidsson. — O. Petr. Krön. = Olai Petri Krönika. — Gust. I. Reg. = Gustaf I:stes Registratur. — H. H. = Handlingar rörande Skandinaviens Historia.

---

1. Så länge språket lefver, är det stadt uti en oafbrutet framskridande utveckling. Ljudsystem, böjning, ordfogning förändras småningom, ord försvinna eller erhålla andra bemärkelser och nya komma i bruk; på språkets alla områden gifver sig en ständig vexling till känna. Härunder är likväl enhet och lagbundenhet herskande, i det att icke allenast språkets inre grund fortfarande eger bestånd, utan äfven i förändringens gång ledande grundsatser uppenbara sig, i enlighet med hvilka utvecklingen sker. Ett språks lagar och väsendtliga beskaffenhet framstå först i dess historia med full klarhet, och äfven dess närvarande ståndpunkt kan ej tydas utan i sammanhang med denna. För en riktig uppfattning af språket i dess helhet är således kännedomen om den utveckling, som det genomgått, af stor vigt. Äfven öfver sjelfva folkets lif, dess bildning och dess förhållande till främmande nationer sprider språkets historia i många fall ett klarare ljus.

Ett aktgifvande på det Svenska språket ådagalägger, att det undergått ej ringa förändringar, innan det nått den ståndpunkt, som det nu intager. Genom att angifva hufvudepokerna af denna utbildning skola vi söka lemna en öfversigt af förändringarnas beskaffenhet och följd. Härvid afses egentligen endast språket, sådant det framträder i skrift, dels emedan det är här, som språket erhåller sitt högsta och af den allmänna odlingen starkast påverkade uttryck, dels emedan kännedom om språkets beskaffenhet under särskilda tidskiften kan erhållas endast, såvidt det sålunda blifvit åt efterverlden bevaradt.

2. Enligt de samstämmande vitnesbörd, som från forntiden hafva kommit till oss, uppfattades tungomålet i Sverige, Danmark, Norge, likasom också på Island, såsom det samma. På ett sådant förhållande häntyda äfven de äldsta skriftliga minnesmärken, som vi ega af Nordiskt tungomål, nemligen de i runor ristade inskrifterna [1]). Det språk, i hvilket dessa, som förekomma från hela Norden, äro affattade, visar sällan former, som häntyda på en bestämd skiljaktighet mellan de olika länderna, och har derjemte qvar fornartade egendomligheter, hvilka icke senare återfinnas. Genom den bristfällighet, hvaraf dessa inskrifter lida uti ljudbeteckningen, minskas dock deras brukbarhet såsom kunskapskälla i språkligt hänseende, likasom den omständighet, att de till stor del hafva liknande innehåll, föranleder, att de icke åt forskningen erbjuda något synnerligen rikt material. — Säkrare och bestämdare vitnesbörd i detta afseende lemnas af de äldsta handskrifterna från de särskilda Nordiska länderna. Här visar sig likväl det gemensamma tungomålet söndradt i språkarter med mindre betydande, men bestämdt utpräglade olikheter. Af dessa företer den, som tillhörde Norge och Island samt på sistnämnda ställe förnämligast blef använd och utbildad såsom litteraturspråk — Norrönan eller den gamla Isländskan [2]) — det mest ålderdomliga skaplynnet och utmärker sig genom en högre grad af regelbundenhet och fasthet. Med detta öfverensstämmer det Svenska språket, sådant det föreligger i vår äldsta bokskrift, uti språkbyggnaden i det hela, men företer dock i flera hänseenden olikheter, som oftast utmärka en yngre daning, men stundom beteckna en äldre

[1]) Man åtskiljer tvenne slag af runinskrifter, de äldre, s. k. Götiska eller Fornnordiska, och de yngre, i motsats mot de förra stundom benämnda Skandinaviska. Det är närmast de senare, som här afses.

[2]) Om de jemförelsevis ringare olikheterna, som finnas mellan Fornnorskan och Isländskan, se Rydqvist, Svenska Språkets Lagar I. 19—22.

eller åtminstone en det ursprungliga förhållandet lika nära liggande ståndpunkt. Såväl Isländskan som den äldsta Svenskan visar således, oaktadt de i åtskilliga punkter något afvika från hvarandra, tillbaka på en gemensam språkform, hvilken, ehuru mera fornartad, stått den förra närmast, men i vissa stycken bättre bibehållits i den senare. — Ytterligare upplysningar öfver vårt språks äldsta skick gifvas för öfrigt äfven af andra till den Germaniska stammen hörande fornspråk, bland hvilka främst måste nämnas Gotiskan, det ibland dessa, af hvilket de äldsta minnesmärken finnas qvar; vidare: Fornfrisiskan, Angelsaxiskan, Fornsaxiskan, Fornhögtyskan. — Så vidt man sålunda kan sluta till utseendet af vårt äldsta språk, har detta företett ett fulltonigt, af diftonger utmärkt ljudsystem, i förening med rikedom på böjningsändelser. I det följande skola vi få tillfälle att i det enskilda närmare uppvisa några för detsamma utmärkande drag.

3. Den första epoken af Svenska språkets historiska utveckling kan anses inträda med början af dess bruk i bokskrift, då en i allmänhet säker ledning för kännedomen om dess beskaffenhet erbjuder sig och bestämda för detsamma utmärkande egendomligheter framstå. Den äldsta Svenska handskrift, som blifvit åt oss bevarad, är från slutet af 13:de århundradet, men flere af de drag, hvilka äro för epoken mest karakteristiska såsom angifvande afvikelse från stamspråket, torde hafva funnits långt förut. — Den andra epoken kan förläggas till tiden för Kalmarunionens ingående, d. v. s. slutet af 14:de århundradet. — Med unionens upphörande och reformationen inträder den tredje epoken af vårt språks utveckling. — Vid medlet af det 18:de århundradet vidtager den fjerde, då Svenskan i det hela har antagit den byggnad, som nu utmärker densamma.

4. Då vi nu gå att skildra den första epoken af vårt språks utbildning, lemna vi till en början en kort öfver-

sigt af de litterära minnesmärken, som utgöra källan för vår kunskap derom.

Bland dessa intages det första rummet af lagarne med hänsigt såväl till ålder som omfattning och vigt för kunskapen om språket. Den af dessa, som först möter oss, är den äldre redaktionen af Vestgötalagen, åt oss förvarad i en handskrift från slutet af 13:de århundradet, men sannolikt författad i början af detsamma. Handskriftens språkliga skick synes också i åtskilligt häntyda på en äldre tid än 1200:talets senaste del, något, som visar sig särskildt, då man sammanställer det, som tillhör den egentliga lagen, med den der intagna Biskop Bryniulfs stadga af 1281, hvilken såsom anslutande sig till tidens öfliga språkbruk företer former och konstruktioner af en nyare bildning. Ett liknande förhållande kan sägas i allmänhet ega rum med dem af våra medeltidshandskrifter, för hvilka äldre original ligga till grund; oaktadt den frihet hvarmed afskrifvandet oftast skedde, inflöto likväl i dessa ej sällan former tillhörande ett äldre stadium. I lagspråket qvarstå dessutom ofta sådana ord, former och talesätt, som i språket för öfrigt upphört att vara brukliga, likasom äfven främmande inverkan der mindre gör sig gällande. Af detta följer, att de särskilda handskrifterna ej alltid noggrant afspegla det språkliga tillståndet på den tid, vid hvilken de nedskrifvits, utan kunna hafva drag, som tillhöra endast en föregående. Af Vestgötalagens yngre redaktion, sannolikt verkstäld omkring 1300 eller något tidigare, är den äldsta handskriften från medlet af det 14:de århundradet. I sammanhang med denna lag stå dessutom Lydekini anteckningar, "troligen skrifna omkring år 1300", och en del andra anteckningar af juridiskt och historiskt innehåll, till största delen skrifna omkring 1325. — De öfrige landskapslagarne äro: Östgötalagen från medlet af 14:de århundradet; Uplandslagen troligen från år 1300; Södermannalagen skrifven "ej långt efter 1327," med till-

lägg (Add 1—11) i en codex nedskrifven "ej långt efter 1335"; Vestmannalagens äldre bearbetning i en handskrift från medlet, den yngre uti en från förra hälften af 14:de århundradet; Helsingelagen och Gottlandslagen från medlet och Smålandslagen, hvaraf likväl endast någon del (Kyrkobalken) återstår, från senare hälften af detsamma. Öfriga lagverk, som äro att hänföra till denna tid, äro: Bjärköarätten skrifven omkring år 1345; Konung Magnus Erikssons Landslag från medlet af 14:de århundradet; Stadslagen från dess senare hälft [3]).

Näst efter lagarne förtjenar att nämnas den s. k. Codex Bureanus [4]), skrifven i midten af det 14:de århundradet eller måhända något senare, men till tiden för sin uppkomst sannolikt vida äldre. Innehållet i denna uti språkligt hänseende synnerligen värdefulla urkund utgöres af helgonlegender. — Af vigt för kännedomen om språket under denna tid äro vidare de många hithörande diplomen, af hvilka vi dock icke hafva (i original) några på Svenska affattade förr än inemot medlet af det 14:de århundradet. Likväl innehålla de Latinska diplomen redan från senare hälften af det 12:te århundradet åtskilliga här och der inströdda Svenska ord, isynnerhet person- och ortnamn, hvilka icke äro utan betydelse för kunskapen om språkets historia. — Tvenne mindre utkast till den Hel. Birgittas uppenbarelser, sannolikt skrifna med sierskans egen hand, höra äfven till denna tid. — Dessutom finnas många drag af denna tids språk i senare handskrifter, hvilka grunda sig på original, tillhörande densamma. I sammanhang med dessa må anföras den märkliga skriften: *Um styrilsi ku-*

---

[3]) Samtliga dessa lagverk hafva af oss blifvit begagnade i de upplagor, som utgifvits af C. J. Schlyter (Vestgöta- och Östgötalagarne i förening med H. S. Collin). Ur företalen till dessa äro de uppgifter hemtade, som vi ofvanför lemnat om de särskilde lagarnes ålder.

[4]) Intagen i Fornsvenskt Legendarium, utgifvet af G. Stephens i Svenska Fornskriftsällskapets Samlingar.

nunga ok höfdinga [5]), hvars språkform i allmänhet tillhör 1300:talet, oaktadt fel mot den forna grammatikens lagar här och der förekomma, något, som lätt kan förklaras af den bristande noggrannhet, med hvilken man förfarit vid bokens afskrifvande och sedermera vid hennes utgifvande.

5. Uti alla dessa skrifter, med undantag af Gottlandslagen, är språkformen i det hela densamma, ehuru vissa skrifter i detta afseende stå trognare qvar på den forna grunden och röja en omsorgsfullare behandling än andra. Då det icke är antagligt, att en liknande öfverensstämmelse rådt emellan folkspråket i de olika delarne af landet, synes det, att redan nu ett skriftspråk uppkommit, på hvilket såväl de särskilda landskapslagarne som andra skrifter blifvit affattade. Sannolikt har det likasom skriftspråket än i dag stått närmast folkspråket i Upland och Södermanland; för öfrigt kan det anses såsom uttryck för tidens högre odling, hvilken till stor del utvecklats under främmande inflytelse, som äfven för dettas bildande ej torde saknat betydelse [6]). Gottlandslagens språk är deremot egendomligt för den ö, hvilken han tillhör, och står på visst sätt utom den egentligen Svenska språkutvecklingen.

Språkets byggnad under denna tid bär prägeln af styrka och fasthet. Likasom sjelfva orden ofta mägtigt tilltala genom sin uttrycksfullhet samt genom sin merendels inhemska upprinnelse förläna språket en mera helgjuten karakter, är äfven deras sammanfogning i satsen i allmänhet utmärkt genom synnerlig kraft och enkelhet. Det är sålunda, som de skrifter, hvilka härleda sig från denna tid, utgöra oöfverträffliga mönster af en genom förening af enkelhet, styrka och renhet åstadkommen stilens skön-

---

[5]) Utgifven första gången 1634 af Bure, sedermera af Scheffer 1669. Bokens af några betviflade äkthet är numera till fullo bestyrkt. Se Rydqvist I. XXXI—XXXVII, III. 298—303, Klemming: Ett fragment af Konungastyrelsen. Sthm. 1867.

[6]) Se Rydqvist IV. 153—163.

het. — I de gamle lagarne, hvilka visserligen i följd af sitt innehåll framträda med utseendet af en viss sträfhet och torrhet, erbjuder vid ett närmare betraktande äfven det språkliga och stilistiska uttrycket ej ringa anledning till beundran. Så väl till sitt innehåll som till sin form uppvuxna på fullt nationel grund, ega de en naturlighet och friskhet i framställningen, som visa, huru nära de hade sammanvuxit med folkets åskådnings- och uttryckssätt, på samma gång som de i hög grad besitta den kärnfulla kraft, reda och bestämdhet, som med rätta böra tillhöra skrifter af detta slag. Ej sällan närmar sig uttrycket poetisk form, hvilken torde vara den, i hvilken lagarne ursprungligen varit affattade. — Uti den legendsamling, som utgör innehållet af den från denna tid härrörande Codex Bureanus, möter oss samma okonstlade, men uttrycksfulla framställningssätt som i lagarne. Stilen utmärker sig genom en viss trohjertad naivetet och en i all sin enkelhet tilltalande poesi. Denna af folkets ande och väsende genomträngda ton är så mycket mera anmärkningsvärd; som Latinskt original ligger till grund för framställningen. Man måste beundra den frihet, den magt öfver modersmålet och den trohet mot detsammas väsende, hvarmed den främmande texten blifvit återgifven och hvarigenom denna mycket öfverträffas af den Svenska efterbildningen. Likasom i lagarne förekomma äfven här drag af poetisk form. — Skriften *Um styrilsi kununga ok höfdinga* hör med afseende på så väl innehåll som form utan tvifvel till det yppersta, som vår medeltidslitteratur har att uppvisa. Manlig verldsåskådning, vidsträckt menniskokännedom och sundt omdöme utmärka detta verk, hvilket dessa egenskaper i förening med stilens ädla osmyckade värdighet och språkets renhet göra till en prydnad icke allenast för sin tid, utan öfver hufvud för vår litteratur.

Vi öfvergå till en framställning af de särskilda egendomligheter, som tillhöra denna tids språk.

6. De enkla vokaler, som nu förekomma äro *a, e, i, o, u, y, æ, ö*. Sannolikt hade dessa ungefär enahanda uttal med det, som de nu ega (det nyare *ä* är blott en förändrad beteckning af *æ*). Likväl häntyder den i flera afseenden vacklande orthografien på en obestämdhet och vexling i uttalet. Sålunda vexla *i* och *e* liksom *u* och *o* såväl i stam som isynnerhet i afledning och böjningsändelser, hvarvid i allmänhet det förhållande eger rum, att vissa handskrifter föredraga *i* och *u*, andra *e* och *o*; t. ex. *bondi* och *bonde, up* och *op, morghun* och *morghon, kirkiu* och *kirkio*. I stället för *a* nyttjas ofta *æ*, likaså företrädesvis i afledning och ändelser, t. ex. *skilnæþær, rikæri, blotæ*, i st. f. *skilnaþær, rikari, blota;* men stundom äfven i stamstafvelsen, t. ex. *lægh, mæþer* i st. f. *lagh, maþer*; detta *æ*, hvilket i vissa handskrifter, särskildt i Uplandslagen, i de båda förstnämnda ställningarna nästan alldeles utträngt *a*, förekommer i några handskrifter omvexlande med detta och är i andra nästan alltid borta, något som isynnerhet blir fallet efter medlet af 14:de årh. Vare sig att detta bruk verkligen haft grund i uttalet, eller, hvilket synes sannolikare, varit en blott orthografisk egenhet, har det likväl aldrig varit genomgående, icke heller i vårt språk vunnit bestånd. Härifrån eger likväl ett undantag rum i stamstafvelsen af några ord, hufvudsakligen sådana, som der hafva *ia*, uti hvilka *æ* i hvarje fall synes hafva haft en fastare grund än endast i beteckningssättet; sådana äro *iamn, iarn, stiala, þan, þat, þar*, m. fl., vid sidan af hvilka förekomma de sedermera stadgade *iæmn, iærn, stiæla, þæn, þæt, þær*.

Diftongerna *ai, au* och *ey* (uppkommen af *au*), hvilka enligt vitnesbördet af runor, gammal Isländska och fornartade dialekter ursprungligen tillhört vårt språk, hafva nu öfvergått, den förstnämnda till *e* och de båda senare till *ö*, t. ex. *sten, ögha, ö*, motsvarande Isl. *steinn* (i runor *stain*), *auga, ey*. Öfvergången till *ö* är fullkom-

ligt genomförd [7]). Ej fullt så stadgad synes öfvergången till *e*. Visserligen förekommer denna, att döma af sådana former som *Gudhem* Sv. Dipl. I. 72 (från tiden mellan 1168 och 1177) och *arnsten* ibm 138 (från tiden mellan 1210 och 1216) temligen långt tillbaka i tiden och brukas regelbundet redan i vår äldsta Svenska handskrift likasom i de följande; men det här och der i synnerhet i Vestgöta- och Södermannalagarne i stället använda *ei* eller *ey*, motsvarande ett ursprungligt *ai*, Isl. *ei*, betraktadt i sammanhang med det diftongiska ljud, som i åtskilliga ålderdomliga folkdialekter ersätter skriftspråkets *e*, då detta har en sådan uppkomst, antyder, att den forna diftongen ännu ej var alldeles försvunnen. Uti Gottlandslagen likasom ännu i Gottlandsdialekten qvarstå alla tre nämnda diftonger med oförminskad kraft [8]).

Förändring i det ursprungliga vokalljudet inträder i vissa fall genom verkan af vokalen i följande stafvelse, en verkan, som kan fortfara äfven sedan denna vokal bortfallit. Denna företeelse, som i Fornnorskan och ännu mer i Isländskan erhållit en ganska stor utsträckning, förekommer äfven i vårt fornspråk, men eger der vida mindre omfång och har till en del ej kommit långt utöfver de första begynnelserna. Vokalförvandlingen har i några ordformer, nom. sing. fem. samt nom. och ack. plur. neutr. af adj. *gamal*, *usal*, pron. *annar*, *iþar*, *ukar*, sträckt sig till fullkomlig assimilation, hvarigenom det *a*, som finnes i dessa ords senare stafvelser, blifvit *u*, i öfverensstämmelse med dessa formers ursprungliga, men tidigt bortfallna ändelsevokal; sålunda: *gamul*, *usul*, *annur*, *iþur*, *ukur*. Oftare

[7]) Sannolikt hade denna öfvergång åtminstone i vissa delar af landet skett långt förut. Former med *ö* finner man från förra hälften af det 13:de århandradet såsom *Østbo* i Sv. Dipl. I. 164 (från tiden mellan 1216 ock 1220), *scötingu* ibm 216 (från tiden mellan 1222 och 1230).

[8]) I stället för *ey* har Gottlandslagen *oy* (nuvarande Gottländskan *åi*); för öfrigt äro formerna af denna diftong temligen vexlande; se Rydqvist IV. 147—8.

verkas likväl genom följande stafvelses vokal den föregåendes närmande till, icke likdaning med denna. Sådan förändring, vanligen kallad öfvergångsljud eller omljud (under hvilken benämning stundom äfven nyssnämnda assimilation innefattas), åstadkommes i Svenskan hufvudsakligen genom *i*, mera sällan genom *u*. — Öfvergångsljud verkadt af ett bibehållet eller bortfallet *i*, hvarigenom *a* förbytes till *æ* (äfven skrifvet *e*), *u* till *y*, *o* till *ö*, samt i Gottlandslagen *au* till *oy*, förekommer uti nom. och ack. plur. af maskulina och feminina substantiv tillhörande den tredje starka deklinationen, såsom *wægnir*, *synir*, *löter*, *tendær*, *hændir*, *næter*, *bökær* af *vaghn*, *sun*, *loter*, *tand* (*tan*), *hand*, *nat*, *bok*; likasom äfven i några oregelbundna såsom *bröþer*, *föter*, *dötter*, *gæs* af *broþir*, *foter*, *dottir*, *gas*; i komparativer på *-ri*, t. ex. *yngri*, *læghri* af *unger*, *lagher*; i ord, hvilkas stam är utbildad genom ett följande *i*, t. ex. *tælia*, *brænna*[2]). Den ursprungliga vokalen återkommer, då anledningen till detta öfvergångsljud upphört, en företeelse, som blifvit kallad återgångsljud; sålunda blir *synir* i gen. *suna*, *tælia* i impf. *taldi*, o. s. v. Genom öfvergångsljud verkadt af ett ursprungligt, sedermera bortfallet *u* har *a* i några ord blifvit *o* eller *ö*, t. ex. *öl*, *örn*, *biorn*, *skiolder*, *iorþ*, *myoþer*[1]).

7. Utom de enkla konsonanter, som i det nuvarande språket brukas, funnos vid denna tid äfven aspireradt *t*- och *d*-ljud, utmärkt genom ett särskildt tecken, runan *þ*, och aspireradt *g*-ljud, vanligen tecknadt *gh*. Det förra brukas dels i ords början, hvarest det motsvarar äfven Isl. *þ* och sannolikt uttalats likasom detta (Eng. *th* i *think*),

---

[2]) I det sist anförda exemplet är visserligen *i* försvunnet; att stammen ursprungligen varit dermed utbildad, kan dock med säkerhet antagas; jfr. Got. *brannjan*.

[1]) Angående vokalljuden i fornspråket hänvisas för öfrigt till Rydqvist IV. I, hvilket verk i väsendtlig mån tjenat till ledning för utarbetandet af ofvanstående öfversigt.

dels inuti ord efter vokal samt *f, g, r,* der den vanliga Isländska orthografien har *ð* (stundom förekommande också i Svensk fornskrift), med hvars uttal (Eng. *th* i *this)* det i denna ställning synes hafva öfverensstämt. Såsom begynnelsebokstaf skrifves *þ* senare *th*, ett skrifsätt, som är vanligt i vissa handskrifter redan från medlet af 14:de århundradet och synes hafva under de sista decennierna af detsamma nästan alldeles utträngt det gamla. Inuti orden öfvergår *þ* likaledes stundom till *th,* men blir här senare *dh.* För öfrigt må anmärkas, att orthografien i afseende på denna aspirations betecknande, likasom i annat, uti flera handskrifter är ganska osäker. Sålunda sättes stundom *d* i synnerhet inuti orden, men någon gång äfven i deras början, i st. för *þ*, likasom detta omvändt, ehuru sällan, för *d, th* för *t,* o. s. v. — Den andra af ofvannämnda aspirater, *gh,* stundom skrifven *h,* brukas inuti ord efter vokal samt efter *þ (dh), l, r.* Äfven denna aspiration träffas någon gång obetecknad och skrifven med blott *g.* I de fall, då, såsom ofvanför blifvit visadt, *þ* och *gh* nyttjas inuti orden, kunna i regeln icke *d* och *g* der nyttjas.

Bland konsonantöfvergångar, som redan i vår äldsta bokskrift äro fullt genomförda, nämna vi den af *s* till *r* uti några ord, såsom *ær* [1]), *var,* ursprungligen *is, vas,* hvilka former brukas i runskrift (dock förekommer äfven här stundom *r* i dessa ord) samt i gamla Isländska handskrifter. Konsonantförbindelsen *fn* (eller *vn)* är vanligen utbytt mot *mn* i ordstammen, t. ex. *symn* eller *sömn* (dock förekommer äfven *söfn*), och stundom äfven när *f* eller *v* komma i förbindelse med ett *n* i afledningen eller böjningen, t. ex. *limnaþer* för *lifnaþer* Cod. Bur., *romna* för *rofna* VML. II. För öfrigt träffas åtskilliga enstaka konsonantöfvergångar, som i språket vunnit bestånd, såsom af *l* till *n* uti *nykil,* egent-

---

[1]) Såväl när detta ord brukas såsom relativ partikel och pron., som när det är 3 pers. sing. pres. ind. af verbet *vara.*

ligen *lykil*, (i VGL. I. brukas ännu *lykil)*, *v* till *gh* såsom i *staþgi* Upl. L. (*staþvi* VGL. I, II och III).

Af konsonantassimilation träffas i allmänhet blott enstaka fall; mera vanlig synes dock vara den af *n* med *k*, t. ex. *þukki* (eller *þokki)*, egentligen *þunki* (Gottl. L.), *gæk*, *gek* eller *gik*, imperfektformer, samt *gak*, imperativform af *ganga* (*k* föreställer här *kk)*; äfven *drikka* har uppkommit af ett ursprungligt *drinka* (jfr. Got. *drigkan*, Fht *trinkan*, äfvensom det afledda verbet *drunkna)*.

Inskjutning af *b* mellan *m* och *l* eller *r* samt af *d* mellan *ll* eller *nn* och *r* sker regelbundet, t. ex. *hambri*, *gamblum*, *aldra*, *andra* [*]); samt ofta af *p* mellan *m* och *n* eller *t*, t. ex. *nampn*, *hæmpta*.

I slutet af några ord, som ändas på vokal, tillägges stundom *n*, t. ex. *þön*, *fran*, *hvarkin*, *oftærin*.

Framför *l*, *n*, *r* bortkastas alltid det *h*, som i vissa ord der ursprungligen haft sin plats, t. ex. *löpa* (Isl. *hlaupa)*, *nigha* (Isl. *hniga)*, *ren* (Isl. *hreinn)*. Deremot qvarstår vanligen det uti Isländskan framför *r* utstötta *v*, t. ex. *vreþer* (Isl. *reiðr)*; blott i några få ord bortfaller det äfven i vårt fornspråk, såsom *rita* (jfr. Angelsax. *writan)*, *röghia* (jfr. Fornsax. *wrôgian)*.

8. Böjningen af substantiv, adjektiv, pronomen och verb är under hela denna tid i allmänhet den ursprungliga, fornspråket tillhörande, hvilken äfven i det väsendtliga sammanfaller med Isländskans, och hvars rikedom på former ännu till det mesta qvarstår, ehuru, såsom vi nedanför skola ådagalägga, redan nu spår till densammas sönderfallande visa sig. Vid framställningen af dessa ordklassers böjning angifva vi först de normala formerna och derefter de afvikelser och oregelbundenheter, som i urkun-

---

[*]) Detta inskjutande hindras ej af en efter *m*, *ll* eller *nn* följande tonlös vokal, t. ex. *limbær*, *aldær*, *sandær*. — I stället för *nd* förekommer framför *r* i ett par ord *þ*, t. ex. *aþra*, *maþær*.

der från denna tid träffas, och hvaruti den upplösande riktning, som språket sedan tog, redan på förhand låter ana sig.

9. Substantiven sönderfalla med afseende på sin böjning uti tvenne hufvudgrupper, hvilka i de flesta former hafva bestämdt olika ändelser. Vi begagna för dessa deklinationer benämningarna *stark* och *svag*.

Den starka deklinationen kan ytterligare indelas i tre klasser, af hvilka likväl de tvenne förstas former ofta förvexlas eller träda i hvarandras ställe och derför kunna uppställas tillsammans.

Ändelserna uti dessa båda klasser äro följande: mask. sing. nom. *-r* [1]), gen. 1) *-s*, 2) *-ar*, dat. *-i (e)* eller — [2]), ack. —, plur. nom. 1) *-ar*, 2) *-ir (er)*, gen. *-a*, dat. *-um (om)*, ack. 1) *-a*, 2) *-i (e)*; fem. sing. nom. —, gen. *-ar*, dat. *-u (o)* eller —, ack. —, plur. nom. 1) *-ar*, 2) *-ir (er)*, gen. *-a*, dat. *-um (om)*, ack. 1) *-ar*, 2) *-ir (er)*; neutr. sing. nom. —, gen. *-s*, dat. *-i (e)*, ack. —, plur. nom. —, gen. *-a*, dat. *-um (om)*, ack. —. Uti åtskilliga substantiv framträder framför *a* och *u* i ändelsen ett ordstammen ursprungligen åtföljande, men i nom. bortfallet *i (j)*; t. ex. *bækker*, gen. sing. *bækkiar*, *æng*, gen. sing. *ængiar*, *næt*, gen. pl. *nætia*. — Uti nom. sing. mask. bortfaller *r* efter enkelt *l*, *n*, *r*, *s*, äfvensom efter dessa konsonanter föregångna af annan konsonant. — När vokal föregår afledningarna *-l*, *-n*, *-r*, utstötes denne i böjningen framför vokal uti mask. substantiv.

Maskulina substantiv af den tredje klassen hafva samma ändelser som de af den andra; den ursprungliga ändelsen i ack. plur. är dock *-u*, men förekommer endast i några

---

[1]) Der hvarest *-r* såsom ändelse följer omedelbart efter en konsonant, föregås det i allmänhet (endast Gottlandslagen och Kg. Styr. göra härifrån ofta undantag) af en tonlös vokal, *i*, *e*, *æ* eller *a*.

[2]) Der ändelse icke står angifven, slutar ordet med stammens sista bokstaf.

få ord. Dessutom träffas i mask. af denna klass ofta ett af *i* verkadt öfvergångsljud i nom. och ack. plur., någon gång äfven i dat. sing. De till denna klass hörande feminina substantiven afvika i sin böjning från dem af de tvenne första deruti, att ändelsen i nom. och ack. plur. är *-r* med öfvergångsljud på föregående stafvelses vokal [6]). Till denna klass hör blott ett neutrum, *fæ*, hvilket i gen. sing. har *-ar*.

Bortkastande af *-r* i nom. sing. mask. eger här rum i samma fall, som förut nämnts. Från den vanliga flexionen afvika: mask. *faþir*, *broþir*, fem. *moþir*, *dottir (dotir)*, *systir*, hvilkas böjning egentligen sker sålunda, att i sing. uti oblik kasus nominativens *-ir* öfvergår till *-ur*, gen. och dat. sakna flexionsändelse, men den senare likväl i de båda förstnämnda orden stundom får en särskild form på *-r* med öfvergångsljud på föregående stafvelses vokal [7]); i plur. nom. och ack. är ändelsen *-r*, likaledes med föregående öfvergångsljud, som bibehålles äfven i gen. och dat., hvilka hafva de vanliga ändelserna *-a* och *-um*; vidare, mask. *vinter* med nom. och ack. plur. *vinter*, *foter*, som i dat. sing. har *fote* och *föte*, nom. och ack. plur. *föter* [8]); *maþer*, *mander* (mindre ofta) eller *man*, gen. sing. *mans* (vanligen skrifvet *manz*) o. s. v., nom. och ack. plur. *mæn*; *spander*, nom. och ack. plur. *spæn*; *yxn* blott i plur.; fem. *gas*, plur. *gæs*, *lus*, plur. *lys*, *mus*, plur. *mys*.

Den svaga deklinationens ändelser äro mask. sing. nom. *-i (e)*, gen. *-a*, dat. *-a*, ack. *-a*, plur. nom. *-ar*, gen. *-a*, dat. *-um (om)*, ack. *-a*; fem. sing. nom. *-a*, gen. *-u (o)*, dat. *-u (o)*, ack. *-u (o)*, plur. nom. *-ur (or)*, gen. *-na*, dat.

---

[6]) I de flesta handskrifter inskjutes här likasom i nom. sing. mask. en vokal framför *-r*.

[7]) I dessa båda ord får dessutom gen. ofta ändelsen *-s*, något som dock är att betrakta såsom en senare utveckling.

[8]) Ändelsen är här egentligen *-r* och *e* blott en inskjuten hjelpvokal.

-um (om), ack. *-ur (or)*[3]; dessutom höra hit åtskilliga fem. på *-i*, hvilka i sing. vanligen icke få några andra böjningsändelser och nästan aldrig förekomma i plur.; neutr. sing. nom. *-a*, gen. *-a*, dat. *-a*, ack. *-a*, plur. nom. *-un (on)*, gen. *-na*, dat. *-um (om)*, ack. *-un (on)*[1]. Uti nom. och ack. plur. hafva mask. *bondi* och *frændi* formerna *bönder* och *frænder*.

Ofvanstående böjningsändelser, hvilka regelbundet tillhöra vårt fornspråk, sådant detta visar sig i de äldsta handskrifterna, äro i allmänhet äfven de samma, som de äldsta lemningar af Skandinaviskt språk kunna uppvisa [2]. — Såsom olikhet anmärka vi särskildt, att i stället för ändelsen *-un (-on)* i nom. och ack. plur. af svaga neutra Isländskan har blott *-u (o)*; sannolikt har Fornsvenskan här bibehållit ett ursprungligt *-n*; möjligt är likväl äfven, att detta är af ett nyare ursprung (jfr. *n* i *þön*, o. s. v.).

Såsom vi hafva nämnt, börja dock tecken till fornböjningens upplösning redan nu visa sig. Denna består förnämligast i formernas förenkling, hvilken sker derigenom, att dels ändelser bortfalla och den särskilda beteckningen för vissa kasus upphör, dels den olikhet, som i detta afseende råder mellan särskilda böjningssätt, genus och numerus, åtminstone till en viss grad försvinner. Bland de företeelser, som i nämnda afseenden under denna tid framträda, torde följande vara de mest anmärkningsvärda.

Uti tredje klassen af den starka deklinationen är i ack.

---

[3]) Stundom är stammen utbildad genom ett *i*, (t. ex. *kirkia)* hvilket föregår alla vokaliska ändelser och utlemnas endast framför *-na* i gen. plur.

[1]) Endast ett ringa antal ord höra hit. Ofvanstående ändelser i plur. brukas af *ögha*, *öra*; af de öfriga förekommer *hiarta* ej i pl. i någon handskrift från förevarande epok (senare med nom. och ack. plur. *hiarta)*; likaledes saknas plur. af *hiona*, som ersätter denna genom *hion*, plur. af *hion*.

[2]) Vi lemna här åsido de äldsta runinskrifterna.

plur. mask. den ursprungliga ändelsen *-u* till det mesta försvunnen och ersatt af *-i*.

Dativens ändelse *-i* bortfaller stundom uti de mask. subst. af den starka deklinationen, hvilka den ursprungligen tillhör, t. ex. *j rættum stæmpnudagh* Upl. L. Kg. 10: 10, *or anögþom* (för *anöþgom) ðom* VGL. II. A. 31, *a þem dagh* ibm Add. 7: 25, någon gång sker detta äfven i neutr. t. ex. *allo hans folc* Cod. Bur. 7. Då stammen slutar på vokal, blir detta det vanliga, t. ex. *at bo sinu* VGL. I. A. 21: 1. I feminina är bruket af *-u* redan i de äldsta handskrifterna vacklande och upphör fullkomligt under senare delen af det 14:de århundradet. — Genitivändelsen *-ar* utbytes i några maskulina substantiv mot *-s*, t. ex. *sons* VGL. II, Upl. L., *lutzs* ÖGL.

Ändelsen *-r*, som utmärker de starka maskulina substantivens nom. sing. utelemnas utom i de fall, der detta i öfverensstämmelse med hvad ofvanför blifvit nämndt, sker regelbundet [3]) äfven ofta i ord, hvilkas stam slutar på vokal, t. ex. *öri*, *sio*, *snio*. För öfrigt spårar man till dess utelemnande uti andra ord redan nu en början. I våra äldsta Svenska urkunder eger det rum särskildt i titlar, såsom *kununger*, *biskuper*, *provaster*, stälda omedelbart framför ett namn; annars visar det sig först närmare medlet af det 14:de seklet och i sådana handskrifter, som i sitt språk i högre grad röja nyare inflytelser och således närmare ansluta sig till samtidens verkliga språkbruk; så träffas i tilläggen till SML. en sådan nominativform som *kærlek*, i VML. I. *dom*, i Hels. L. *fiærþung*, i Cod. Bur. *sang*, o. s. v. De exempel, som härpå kunna uppvisas, äro väl icke många, men synas dock ådagalägga, att redan nu uti det förhandenvarande språket i detta hänseende ett aflägsnande från fornböjningen' börjat ske.

---

[3]) Likasom fallet är uti Isländskan, inträffar detta också alltid i ordet *guþ*.

Uti nom. plur. af starka och svaga maskulina substantiv samt starka feminina försvinner ofta *r* i ändelserna *-ar* och *-ir* (i synnerhet i den förstnämnda). Redan i de äldsta handskrifterna, VGL. I och III samt Upl. L. sker detta någon gång, men det vanliga är likväl här, att *r* bibehålles; uti skrifter från förra hälften af det 14:de århundradet, såsom SML., VML. II, VGL. IV, omvexla former med och utan *r*; ett liknande förhållande eger rum äfven i några från midten af detsamma, såsom VGL. II, VML. I. och Hels. L.; men i andra, såsom ÖGL. och MELL. äro här ändelserna *-a* och *-i* de vanliga, hvilket äfven är fallet i senare skrifter från detta århundrade. — Äfven i ändelsen *-ur (or)* i nom. och ack. plur. af svaga feminina uteslutes stundom *r*, likväl först vid medlet af det 14:de århundradet. — Likasom i nom. och ack. plur. eger äfven i gen. sing. uteslutande af *r* rum uti ändelsen *-ar*, något, som i denna kasus möter uti ungefär samma handskrifter som i de båda förstnämnda.

Feminina substantiv af den starka deklinationen förlora någon gång helt och hållet ändelsen i gen. sing.; exempel härpå träffas i landskapslagarne, i ett diplom från medlet af 14:de seklet samt i Cod. Bur. Senare blir *-s* ändelse här, hvilket dock i skrifter från förevarande tid ej eger rum, om man undantager ett någon gång förekommande *moþors* samt några sammansatta substantiv, i hvilka *s* utgör en bindekonsonant [4]).

Genom tillägg af det demonstrativa pronomen *hin* eller *in* till substantivets ändelse bildas de artikulerade formerna af detsamma. Härvid bortkastas af pronomen, utom *h*, vanligen *i* efter vokal (alltid i de former, hvarest artikeln ursprungligen är tvåstafvig), samt nästan alltid *-um* (bibehållet i Isländskan, hvarest deremot *m* i substantivets ändelse jemte artikelns *i* här bortfaller) i dat.

---

[4]) Jfr. Rydqvist II. 603—4, Söderwall: Om de Svenska kasusformerna, 11, 12.

plur. Af substantivets ändelse bortkastas *-ar* (uti Isländskan bibehållet) i gen. sing. af feminina substantiv, *-r* (likaledes qvarstående uti Isländskan) i nom. och ack. plur. af så väl starka som svaga maskulina och feminina substantiv [5]) samt *-u (o)* i dat. sing. af starka feminina. För öfrigt försvinner likasom i substantivets oartikulerade former och uti samma omfång som i dessa, äfven artikelns *-r* i nom. plur. af mask., nom. och ack. plur. samt gen. sing. af fem. substantiv.

De förändringar, hvilka ega rum med substantivets former, när dessa icke få tillägg af artikeln, inträda äfven, då de förenas med denne och det till och med tidigare och i större utsträckning. Sålunda bortkastas äfven framför artikeln ändelsen *-r* stundom i nom. sing. af starka maskulina; genitivändelsen *-ar* i maskulina substantiv är framför artikeln alltid utbytt mot *-s*; i nom. och ack. plur. saknas alltid *-r* framför artikeln.

10. För böjningen af adjektivet, hvilket i obestämd form får stark, i bestämd svag flexion, gälla följande ändelser: stark: sing. nom. mask. *-r* [6]), fem. —, neutr. *-t*, gen. m. *-s*, f. *-rar*, n. *-s*, dat. m. *-um (om)*, f. *-ri (re)*, n. *-um (om)*, ack. m. *-an*, f. *-a*, n. *-t*, plur. nom. m. *-ir (er)*, f. *-ar*, n. —, gen. m. *-ra*, f. *-ra*, n. *-ra*, dat. m. *-um (om)*, f. *-um (om)*, n. *-um (om)*, ack. m. *-a*, f. *-ar*, n. —; svag: sing. nom. m. *-i*, f. *-a*, n. *-a*, gen., dat., ack. m. *-a*, f. *-u (o)*, n. *-a*, plur. nom., gen., dat., ack. m. *-u (o)*, f. *-u (o)*, n. *-u (o)*.

Angående inskjutning af *d* framför *r* efter *ll* och *nn* och af *b* mellan *m* och *l* eller *r* gäller det, som ofvanför blifvit anmärkt. — Utelemnande af *r* i stark nom. sing. mask. sker i adjektiv efter samma konsonanter som i substantiv.

---

[5]) Med undantag af de i plur. vokalförändrade starka substantiv, i hvilka *-r* egentligen fogas omedelbart till stammen.

[6]) Äfven här inskjutes vanligen en tonlös vokal mellan stammens slutkonsonant och *-r*.

I andra fall uteslutes det under denna tid icke i adjektiv. — Den förändring, som *gamal, usal* och *annar* uti ordets senare stafvelse undergå i nom. sing. fem. samt nom. och ack. plur. neutr. hafva vi ofvanför anmärkt. — Bortkastande af andra stafvelsens vokal framför vokalisk eller med vokal början ändelse sker i adj. på *-al, -il, -in,* hvilka sistnämnda dessutom i nom. och ack. sing. neutr. bortkasta *n* samt ofta få äfven i ack. sing. mask. *-in* likasom i nom.

De ursprungligen ack. sing. mask. tillhörande formerna *annan, nakon, mykin, litin* börja i handskrifter från förra hälften af 14:de århundradet att brukas jemväl såsom nom. såväl i mask. som fem. Uti adjektiv på *-likir* öfvergår, åtminstone efter midten af 14:de årh., det slutande *-r* ofta till *-n,* en förändring, som sannolikt skett under inflytande af ackusativens *-an,* t. ex. *brutlikin, ræþelikin,* o. s. v.; *-likin* tillhör icke allenast nom. sing. mask. utan också fem. samt nom. och ack. plur. neutr., äfvensom i ack. sing. mask. *-likan* derigenom uttränges.

Adjektivets ändelse bortkastas stundom i ack., när det vid verb. som förenas med två ackusativer, står såsom en närmare bestämning till predikatet, t. ex. *dömæ hanæ ugill* VGL. I. B. 8.

Likasom i substantiv och i ungefär samma utsträckning som uti dessa bortkastas *-r* i slutet af ändelserna *-ir* och *-ar* i nom. och ack. plur. samt *-ar* i gen. sing. fem. Det *r,* som i gen. och dat. sing. fem. samt gen. plur. börjar ändelsen, bortfaller stundom [1]), t. ex. *mæþ oskuldi kono* Upl. L. Kk. 15: 3, *aff rætti skipt* ibm. Ærfþ. 10: 1, *halfwi næmpd* ibm Kk. 14: 2, *fatöka manna* VGL. II. K. 39, *til fullæ brutæ* Upl. L. þingm. 7: 6, *kranca manna siði* SML. Conf. För öfrigt förekomma här och der, i synnerhet under epokens senare del, åtskilliga oregelbundenheter. Sålunda träffas t. ex. i Cod. Bur. ack. sing. fem.

[1]) Alltid sker detta efter *n* och *s* med föregående konsonant.

obest. form utan ändelse, såsom *fik dighar ræsl* 18; i plur. af best. formen *e* för *o*, t. ex. *þe heþne* 9 (men samma sida äfven *þe heþno)*.

Adjektivens komparativform bildas genom att till positivens stam foga antingen *-ri* (*re*) eller *-ari* (*are*), superlativens genom tillägg af *-str* eller *-astr*. Då jemförelsegraderna bildas genom ändelserna *-ri*, *-str*, framför hvilka ursprungligen ett *i* stått, förorsakas härigenom öfvergångsljud i föregående stafvelse, t. ex. *lagher*, *læghri*, *læghster*; *unger*. *yngri*, *yngster*. —. Komparativen, hvars böjning närmast följer den svaga, ehuru ej i allt öfverensstämmande med positivens, har regelbundet följande ändelser: sing. nom. mask. *-ri*, fem. *-ri*, neutr. *-ra*, gen. dat. ack. m. *-ra*, f. *-ri*, n. *-ra*, plur. nom. gen. dat. ack. m. f. och n. *-ri*.

Den forna böjningen börjar här tidigt att upplösas. Sålunda träffas redan i gamla handskrifter *-um* i dat. plur., *-u* i dat. sing. neutr., i oblik kasus i fem. sing. samt i hela plur. [1]).

Superlativen får likasom positiven stark eller svag flexion, allteftersom adjektivet förekommer såsom obestämdt eller bestämdt.

11. De personliga pronomina hafva vanligen följande former: 1 pers. sing. nom. *iak*, gen. *min*, dat. *mær*, ack. *mik*, dual. nom. *vit*, (gen. *okar*), (dat. *oker*), (ack. *oker*), plur. nom. *vir*, gen. *var*, dat. *os*, ack. *os*; 2 pers. sing. nom. *þu*, gen. *þin*, dat. *þær*, ack. *þik*, dual. nom. *it*, (gen. *ikar*), (dat. *iker*), (ack. *iker*), plur. nom. *ir*, (gen. *iþar*), dat. *iþer*, ack. *iþer*; 3 pers. (reflexiv) sing. gen. *sin* (*sina*), dat. *sær*, ack. *sik*.

Af första och andra personens dualformer kan oblik kasus i de språkmonument, som vi från denna tid ega qvar, åtminstone ej med bestämdhet uppvisas, men träffas af den första i en senare handskrift, som likväl på flera ställen

---

[1]) Se Rydqvist II. 431.

hänvisar till en äldre ståndpunkt; att äfven de här uppstälda af den andra funnits, kan med sannolikhet slutas deraf, att liknande former ännu brukas i Daldialekten, oaktadt de här förlorat sin duala betydelse. Gen. plur. af andra personen träffas ej heller i af oss kända urkunder från denna tid, men väl i sådana från en senare. — Jemte *sin* förekommer såsom gen. af den tredje personen på flere ställen (dock ej i den äldsta handskriften, VGL. I.) *sina*, en form, hvilken utan att finnas i Isländskan likväl har motsvarighet i Gotiskan och således ej utan skäl kan antagas vara den äldsta. — De forna dativformerna *mær*, *þær*, *sær* börja tidigt att uttrӓngas af motsvarande ackusativer *mik*, *þik*, *sik*; exempel härpå träffas redan i den till VGL. I. fogade Biskop Bryniulfs stadga, och i Uplandslagen inträffar detta regelbundet; likväl finner man de äldre formerna brukade, ehuru ej uteslutande, i de öfriga landskapslagarne, efter hvilkas tid de ej torde vara att uppvisa. — I *vir* och *ir* (likasom stundom fallet är också i formerna *mær* och *sær)* börjar *r* snart att bortfalla och försvinner fullkomligt efter medlet af det 14:de århundradet.

Det personliga pronomen af tredje personen i icke reflexiv betydelse böjes sålunda: mask. nom. *han*, gen. *hans*, dat. *hanum (honum)*, ack. *han;* fem. nom. *hun (hon)*, gen. *hænnar*, dat. *hænni*, ack. *hana (hona)*. I nämnda former är under denna tid ingen annan förändring att anmärka än den, att, likasom förhållandet är i andra genitivändelser på *-ar*, *r* ej sällan bortkastas.

De possessiva pronomina, hvilka äro *min*, *þin*, *sin*, *okar (ukar)*, *var*, *iþar* (ett *ikar* har, ehuru ej förekommande i Fornsvenska urkunder, sannolikt äfven funnits), böjas i det närmaste på samma sätt som adjektivens starka form. Härvid förlora *min*, *þin*, *sin* sitt *n* framför *t* i nom. och ack. sing. neutr. I öfverensstämmelse med några adjektiv med *a* i senare stafvelsen erhålla äfven *okar* och

iþar i nom. sing. fem. samt nom. och ack. plur. neutr. *okur* och *iþur*. Ack. sing. mask. är af *min, þin, sin* lik nom., men bildas i de öfriga genom att till stammen foga blott *-n* (icke *-an*). Uti gen. och dat. sing. fem. och gen. plur. assimileras det *r*, som egentligen skulle utgöra ändelsens första bokstaf, med stammens *n*. De afvikelser. som i adjektiven ega rum från den regelbundna starka böjningen, ske äfven här; sålunda bortfaller *-r* i gen. sing. fem., nom. plur. mask. och fem. samt ack. plur. fem.

Den ursprunglige nominativen af det demonstrativa pronomen, som närmast uttrycker begreppet: den, är i mask. *sar* eller *sa*, och i fem. *su*; dessa former är likväl qvar blott i VGL. I. Redan i denna urkund förekomma derjemte såsom nom. sing. mask. ackusativformen *þan (þæn)*, genom hvilken den äldre nom. mask. sedan uttränges. likasom nom. fem. genom det från ack. utgångna *þe*. Af samma stam som nämnda former äro nom. sing. neutr. samt öfriga kasus såväl i sing. som i plur. genom alla genus af detta pronomen bildade. Dess normala böjning kan uppställas på följande sätt: sing. nom. mask. *sar* eller *sa (þan)*, fem. *su (þe)*, neutr. *þat*, gen. m. *þes*, f. *þerrar*, n. *þes*, dat. m. *þem*, f. *þerri*, n. *þy*, ack. m. *þan*, f. *þa*, n. *þat*, plur. nom. m. *þer*, f. *þær*, n. *þön*, gen. m. *þerra*, f. *þerra*, n. *þerra*, dat. m. *þem*, f. *þem*, n. *þem*, ack. m. *þa*, f. *þær*, n. *þön*. — I *þerrar*, *þem* (dat. sing. mask. och dat. plur.), *þerri*, *þer*, *þerra* har *e* uppkommit af ett äldre i runor brukligt *ai*, hvilket är qvar i Gottl. L. och i Isländskan har öfvergått till *ei*. Den ursprungliga formen af *þön* är *þau*, endast förekommande i runskrift, med det senare tillägget af *n* äfven i Gottl. L. (*þaun*). — Detta pronomen är uti sina former i hög grad vexlande och företer redan i våra äldsta handskrifter ett skick, som vitnar om upplösning. Jemte det att ack. sing. utträngt den ursprunglige nominativen, träffas dat. plur. uti användning af ack. och det i alla kön. Ack. sing. fem. har utom *þa* äfven *þe*, en form, hvilken, såsom vi antydt, är den

vanliga i nom., hvarest för öfrigt äfven andra förekomma. — Jemväl här börjar *r* snart att bortfalla i slutet af ändelser och försvinner alldeles vid medlet af 14:de århundradet.

Det andra af de demonstr. pron. har följande böjning: sing. nom. mask. *þessi (þænni)*, fem. *þessi (þessin)*, neutr. *þetta*, gen. m. *þessa*, f. *þessar*, n. *þessa*, dat. m. *þessum (þæmma)*, f. *þessi*, n. *þessu*, ack. m. *þenna*, f. *þessa*, n. *þetta*, plur. nom. m. *þessir*, f. *þessar*, n. *þessi (þæssin, þænni)*, gen. m. *þessa*, f. *þessa*, n. *þessa*, dat. m. *þessum (þæmma)*, f. *þessum (þæmma)*, n. *þessum (þæmma)*, ack. m. *þessa*, f. *þessar*, n. *þessi (þæssin, þænni)*. — Den gamla nom. sing. mask. är nu redan i det närmaste försvunnen och har ersatts genom den från ack. utgångna formen *þænni*.

Demonstrativet *hin* har samma böjning som de poss. pron. *min*, *þin*, *sin*, dock uteslutes ej alltid *n* framför *t* i nom. och ack. sing. neutr.

Det såsom interrogativt pronomen brukade *hvar* finnes blott i sing. och böjes sålunda: sing. nom. mask. *hvar*, neutr. *hvat*, gen. m. och n. *hvas*, dat. m. *hvem*, n. *hvi*, ack. m. *hvan*, n. *hvat*. Uti nom. sing. mask. bortfaller ej sällan *r*; samma kasus får understundom (måhända genom felskrifning) äfven formen *har*. På genitivformen *hvas* träffas blott enstaka exempel (i ÖGL.)

Blott i indirekt frågande satser nyttjas det andra likaledes allenast i sing. brukade interrogativa pron. *hvar* eller *hvarr*, fem. *hvar*, neutr. *hvart* eller *hvat*, hvilket för öfrigt mest förekommer användt såsom obestämdt pron. (i betydelsen: quisque); det böjes såsom ett starkt adjektiv, hvarvid *i* vanligen inskjutes framför med vokal börjande ändelse, och ack. mask. bildas genom tillägg af blott *-n*.

Från ett ursprungligt *hviliker*, hvilket ej är att träffa i Svensk fornskrift, men återfinnes i det Isl. *hvilikr*, har utgått *hvilikin* (äfven *hvilkin*, *hulikin*, *hulkin*, *holkin)*. Detta ord påträffas först i den till VGL. I. fogade Biskop

Bryniulfs stadga och förekommer ej sällan uti öfriga skrifter från denna tid, likväl icke såsom direkt frågande pronomen.

Såsom relativt pronomen brukas ursprungligen *ær*, hvars äldsta form är det i runor förekommande *is*. Detta ord, som egentligen är en partikel, förekommer likväl endast i landskapslagarne och är äfven i de äldsta af dessa stundom utträngdt af *sum* eller *þær*. Det förra af dessa träffas dock redan i runor och användes ofta i lagarne. Ehuru sällsynt i VGL. I. och några andra äldre urkunder nyttjas på flera ställen äfven *þær* såsom relativt pron. Ganska sällan finner man under denna tid *hvilikin* i sådan användning, som först senare blir allmän.

De obestämda pronomina hafva till större delen samma böjning (vanligen den starka) som adjektiven, från hvilka de svårligen genom någon bestämd gräns kunna skiljas. Här och der förekomma likväl oregelbundenheter *).

12. Af räkneordens grundtal, hvilkas former äro: *en*, *tver*, *þrir*, *fiurir*, *fæm*, *siax*, *siu*, *atta*, *niu*, *tiu*, *ællivu*, *tolf*, *þrættan*, *fiughurtan*, *fæmtan*. *siaxtan*, *siutan*, *attartan (atertan)*, *nitan*, *tiughu* och vidare *þrætighi*, *fiuratighi*, *fæmtighi*, *siaxtighi*, *siutighi*, *attatighi*, *niutighi*, *hundraþ* samt *þusand*, böjas de fyra första. Samma böjning som poss. pron. *min*

*) Särskildt har *ængin* (ingen) synnerligen vexlande former, bland hvilka följande kunna uppställas såsom normala: sing. nom. mask. *ængin*, fem. *ængin*, neutr. *ængti*, gen. m. *ængsins*, (f. *ængrar*), n. *ængsins*, dat. m. *ængum*, f. *ænginni*, n. *ængu*, ack. m. *ængin*, f. *ænga*, n. *ængti*, plur. nom. m. *ængir*, f. *ængar*, n. *ængin*, gen. m. f. och n. *ængra*, dat. m. f. och n. *ængum*, ack. m. *ænga*, f. *ængar*, n. *ængin*. — I öfverensstämmelse med det förut nämnda interrogativa *hvar* eller *hvarr* böjes *nakvar* eller *nokor* (äfven *neqvar*, *noqvar*), dock inskjutes här ej *i* framför vokal, äfvensom *r* bortfaller framför *t* och stundom framför *n*; för öfrigt förekommer *nakvar* äfven i plur., hvarest det böjes regelbundet såsom ett starkt adj.; framför vokal utstötes stundom andra stafvelsens *va* eller *o*. Se Rydqvist II. 513—14 och 525—27.

har *en*; de tre följande deklineras sålunda: plur. nom. mask. *tver*, fem. *tvar*, neutr. *tu*, gen. m. f. och n. *tvæggia*, dat. m. f. och n. *tvem*, ack. m. *tva*, f. *tvar*, n. *tu;* plur. nom. m. *þrir*, f. *þriar*, n. *þry*, gen. m. f. och n. *þriggia*, dat. m. f. och n. *þrim*, ack. m. *þria*, f. *þriar*, n. *þry;* plur. nom. m. *fiurir*, f. *fiurar*, n. *fiughur*, gen. m. f. och n. *fiughurra*, dat. m. f. och n. *fiurum*, ack. m. *fiura*, f. *fiurar*, n. *fiughur*. — Orden *hundraþ* och *þusand* äro egentligen starka neutr. substantiv och böjas såsom sådana, ehuru de äfven, särskildt det sistnämnda, förekomma oböjda (stundom med formerna *hundraþa* och *þusanda*).

Bortfallande af *r* eger tidigt rum i slutet af de former, hvilka denna konsonant såsom ändelse egentligen tillhör. *þrætighi*, *fiuratighi*, o. s. v. äro ursprungligen ackusativformer i plur. af subst. *tigher*: tiotal, med förenadt enkelt grundtal; någon gång bildas nämnda räkneord af *tiugher* i st. f. *tigher*, i hvilket fall ack. plur. får *tiughu* och äfven särskild dat. plur. *tiughum* förekommer.

Ordningstalen, hvilka äro: *fyrsti*, *annar*, *þriþi*, *fiarþi (fiærþi)*, *fæmti*, *sætti*, *siundi*, *attundi*, *niundi*, *tiundi*, *ællipti*, *tolfti*, *þrættandi*, *fiughurtandi*, o. s. v., *tiughundi*, *þrætiughundi*, o. s. v., följa alla adjektivens svaga böjning med undantag af *annar*, som alltid böjes starkt [1]).

Bland öfriga numerala bildningar anmärka vi först *baþir*, hvars böjning är plur. nom. mask. *baþir*, fem. *baþar*, neutr. *baþi (baþin)*, gen. m. f. och n. *bæggia*, dat. m. f. och n. *baþum*, ack. m. *baþa*, f. *baþar*, n. *baþi (baþin)*. Uti gen. *bæggia* insmyger sig tidigt ett *s* såsom ytterligare

---

[1]) Ett *fyrster* med stark böjning torde dock hafva funnits; i en handskrift från följande tidskifte förekommer *förster;* jfr. Rydqvist II. 576. — Böjningen af *annar* är följande: sing. nom. m. *annar*, f. *annur*, n. *annat*, gen. m. *annars*, f. *annarrar*, n. *annars*, dat. m. *aþrum (andrum)* f. *annarri*, n. *aþru (andru)*, ack. m. *annan*, f. *aþra (andra)*, n. *annat*, plur. nom. m. *aþrir (andrir)*, f. *aþrar (andrar)*, n. *annur*, gen. m. f. och n. *annarra*, dat. m. f. och n. *aþrum (andrum)*, ack. m. *aþra (andra)*, f. *aþrar (andrar)*, n. *annur*.

genitivmärke; exempel på formen *bæggias* förekomma sålunda redan i Stads-L. på flera ställen.

Vidare må nämnas de egentligen adverbiala *enni*, *tvænni*, *þrænni*, hvilka likväl i sitt vanliga bruk till betydelsen sammanfalla med grundtalen *en*, *tver*, *þrir*.

13. Verben sönderfalla med hänsigt till böjningen uti två hufvudklasser: starka och svaga. De förra undergå vanligen i imperf. ind. sing. och imperf. ind. plur. samt ofta i part. pret. ombyte af den vokal, som finnes i presens, med hvilken äfven infinitivens öfverensstämmer (vexelljud), samt utmärkas dessutom genom ändelsen *-in* i part. pret. och frånvaro af ändelse i imperf. ind. 1 och 3 pers. sing. De svaga verben hafva i imperf. och part. pret. ingen annan vokalförändring än den, som kan föranledas af ett återgångsljud; uti imperf. ind. 1 och 3 pers. sing. är ändelsen *-aþi*, *-di* eller *-ti*, i part. pret. *-aþær*, *-dær* eller *-tær*. Pres. konj. äfvensom imperat. hafva alltid samma stam som inf. och pres. ind.; imperf. konj. samma som imperf. ind. plur.

De starka verben kunna med afseende på rotvokalen och dennas förändringar indelas i 6 klasser.

I. Inf. *i*, imperf. ind. sing. och plur. *a* (likväl med den skilnad, att *a* i sing. är kort, i plur. långt, också skrifvet *o*; jfr. Got. *ê* och Isl. *á* derstädes), part. pret. *i*; t. ex. *giva*, *gaf*, *gavo* eller *govo*, *givin*. I flera verb har infinitiven och part. pret. *æ* (*e*) eller *ia* (*iæ*) i st. f. *i*, t. ex. *quæþa*, *vægha*, *vræka*, *dræpa*, *bæra*, *skæra*, *æta*, *mæta* eller *miæta*, *stiala*. Uti part. pret. hafva *stiæla*, *nima*, *bæra*, *skæra* *u* i st. f. *i*. Några hafva i inf. och part. pret. *o*; dessa äro: *troþa*, *sova*, *koma*, af hvilka dock de två sistnämnda hafva *o* för ett äldre *vi*. Ett stammen åtföljande *i* träffas uti inf. af vissa verb, i hvilka den förstnämndas *i* alltid bibehålles: *biþia*, *sitia*, *liggia*, *þiggia*.

II. Inf. *a*, imperf. *o*, part. pret. *a*, t. ex. *fara*, *for*, *forum*, *farin*. Med *i* utbildade presensstammar hafva *sværia*, *hæfia*, *qvæfia*.

III. Inf. *i*, imperf. sing. *a*, imperf. plur. *u*, part. pret. *u*, t. ex. *brinna*, *brann*, *brunnum*, *brunnin*. Förbytning af *i* till *æ* eller *ia (iæ)* i inf. träffas stundom, t. ex. *gælla*, *svælla*, *svælta*, *hialpa*, *skiælva*. I några har af den ursprungliga formen med *i* utvecklats en med *iu (io)*, hvilken i pres. och inf. brukas i stället för den förra; sådana äro: *singa* och *siunga*, *sinka* och *siunka*, *stinka* och *stiunka*.

IV. Inf. *i*, imperf. sing. *e*, plur. *i*, part. prest. *i*, t. ex. *gripa*, *grep*, *gripum*, *gripin*; *e* i imperf. ind. sing. har uppkommit af ett äldre *ai* (Isl. *ei)*.

V. Inf. *iu*, imperf. sing. *ö*, plur. *u*, part. pret. *u*, t. ex. *skiuta*, *sköt*, *skutum*, *skutin*. Uti imperf. sing. har *ö* uppkommit af ett äldre *au* (qvarstående i Isl.); i flera verb utbytes *iu* mot *y*, såsom *bryta*, *flyta*, *þryta*; äfven *u* kan träda i stället för *iu*, såsom i *luka*, *suga*.

VI. Inf. har oftast *a*, någon gång *e*; imperf. är med hänsigt till vokal vacklande, i det att verb med *a* i inf. här kunna hafva *ia*, *io*, *a*, *æ*, *o;* de, som uti inf. hafva *e*, få här samma vokal eller *æ;* part. pret. har samma vokal som inf., t. ex. *lata*, *læt*, *latin*; *raþa ræþ* eller *riaþ*, *raþin*; *falla*, *fal* eller *fiol (fiöl)*, *fallin; halda*, *hiolt* eller *hælt*, *haldin*; *heta*, *hæt*, *hetin*. Hit hörande verb hafva uti imperf. ursprungligen reduplikation, hvilken likväl i dem alla försvunnit. — I sammanhang med dessa må nämnas såsom äfven sannolikt ursprungligen reduplicerande *löpa*, imperf. *lop*, part. pret. *lupin* samt *hugga* imperf. *hiog*, *iog* eller *hiögg*, part. pret. *huggin* (Gottl. L. har inf. *hagga*, part. pret. *haggvin)*.

De svaga verben kunna med hänseende till formen i imperf. sing. och part. pret. indelas i två klasser.

Den första har uti imperf. *-aþi*, i part. pret. *-aþær*. Hit höra nästan alla svaga verb, som i en med konsonant slutande stam hafva *a*, *u* eller *o*, de flesta härledda verb,

som bildats genom konsonantisk afledning, några, som hafva vokaliskt slutande stam, m. fl.

Den andra klassen har uti imperf. *-di* eller *-ti*, i part. pret. *-der* eller *-ter; -ti* och *-ter* brukas efter *k, p, s, t*, enkelt *n*. Hit höra i allmänhet sådana svaga verb, som i stammen hafva *æ, e, ö, y, i*, med åtföljande konsonant; dessutom några, hvilkas stam slutar på vokal, hvarvid, då denna är *-a*, infinitivens *a* uppslukes. Stammen är i dessa verb ofta utbildad genom *i*, hvilket på föregående vokal verkat öfvergångsljud, så framt denne kunnat sådant mottaga. Att ett dylikt *i* ursprungligen funnits äfven i de flesta andra verb af denna klass, är sannolikt och vinner stöd så väl af stamvokalens beskaffenhet som af förhållandet med motsvarande verb i Gotiskan [2]). De verb, i hvilka detta *i* är bibehållet, få i imperf. och part. pret. vanligen återgångsljud.

Ändelserna äro uti pres. ind. sing. i alla personerna lika, nemligen i starka verb *-r* [3]); i svaga verb af första klassen *-ar (ær)*, af andra *-ir (er, ær)*; ändelsen uteslutes alldeles i sing. af de starka verb, hvilkas stam slutar på *l, n, r, s*, äfvensom i de svaga, som i imperf. erhålla återgångsljud och hvilkas stam slutar på *l, n* eller *r* [4]). — Deruti att *-r*, hvilket ursprungligen tillhör endast 2 och 3 pers., hvilket äfven är förhållandet uti Isländskan, utsträckes äfven till 1 pers., röjer vårt fornspråk redan i sina äldsta lemningar [5]) tydligen en yngre daning. Plur. har i såväl starka som svaga verb 1 pers. *-um (om)*, 2

---

[2]) Sålunda motsvaras t. ex. *vælia, brænna* af Got. *valjan, brannjan.*

[3]) Vanligen föregås denna ändelse (likasom i subst. och adj.) af en tonlös vokal, *i, e, æ* eller *a*.

[4]) Uti vissa skrifter träffas *r* bortfallet ur ändelsen i plur. ind. sing. af svaga verb.

[5]) I VGL. I (hvarest *r* alltid qvarstår i 2 och 3 pers.) träffas dock på tvenne ställen i 1 pers. pres. ind. af svaga verb former utan *r*.

-in (en), 3 *-a*. Ändelsen *-in* i 2 pers. plur. är för Svenskan egendomlig och motsvarar det Isländska, för de Nordiska språken sannolikt ursprungligen gemensamma *-iþ*.

Imperf. ind. har af starka verb sing.: 1 ingen böjningsändelse, 2 *-t* (när stammen slutar på *t*, öfvergår detta framför ändelsens *t* till *s*; om *þ* är stammens slutkonsonant, uteslutes det stundom, men kan äfven bibehållas, i hvilket fall personändelsen bortfaller, eller öfvergå till *s*), 3 liksom 1; plur. 1 *-um (om)*, 2 *-in (en)*, 3 *-u (o)*. I svaga verb äro ändelserna, hvilka följa efter det till stammen i I klassen med *a* såsom bindevokal, i II omedelbart, fogade *þ*, *d* eller *t*: sing. 1, 2 och 3 *-i (e)*, plur. likasom i imperf. plur. af de starka. — Uti imperf. ind. 1 pers. sing. af svaga verb har ändelsen utan tvifvel ursprungligen varit *-a*, likasom i 2 pers. *-ir (er)*, hvilka uti Isl. qvarstå, ehuru äfven der den förra stundom utbytes mot *i*. Likasom i presens är äfven här *-in* i 2 pers. plur. en nyare, för vårt språk egendomlig bildning i stället för *-uþ (oþ)*, som i Isl. här är ändelse i både starka och svaga verb.

Pres. konj. har i såväl starka som svaga verb ändelserna: sing. 1, 2, 3 *-i*, plur. *-um*, *-in*, *-i*. Af dessa ändelser torde *-i* uti 1 och 2 pers. sing. samt *-um* och *in* i 1 och 2 pers. plur. motsvarande de uti Isl. brukliga *-a* (likväl ofta utbytt mot *-i*), *-ir*, *-im*, *-iþ (it)* böra anses såsom tillhörande en yngre daning. Uti 3 pers. plur. är ändelsen i de flesta urkunder (dock ej i vår äldsta handskrift) ofta, i vissa uteslutande, *-in*, en ändelse, som sannolikt inkommit ur 2 pers. plur., måhända snarast från denna pers. i imperativen. Samma ändelse träffas äfven på några ställen uti 1 pers. plur., dit densamma sannolikt också inträngt ur 2 pers.[6]). Imperf. konj. har uti sing. 1, 2 och 3 pers. *-i (e)*, plur. *-um*, *-in*, *-i*. Dessa ändelser

[6]) Se Rydqvist I. 347—52, 355—59.

fogas i starka verb till stammen, sådan denne är uti imperf. plur., i svaga till tempuskarakteren, hvilken är enahanda med den uti indikativen. Likasom i pres. konj. äro ändelserna i 1 och 2 pers. sing. samt 1 och 2 pers plur. af senare ursprung och motsvaras uti Isl. af de samma som på förstnämnda stället. I öfverensstämmelse med pres. konj. får äfven här oftast 3 pers. plur. och någon gång 1 pers. ändelsen *-in*.

Imperativen ändas i sing. 2 pers. i de svaga verbens första klass på den här vanliga bindevokalen *-a*, i öfriga svaga samt alla starka består denna persons form af blotta stammen, sådan denna är i infinitiven (med bortkastande af det afledda *-i*, men med bibehållande af det derigenom verkade omljud); plur. har 1 pers. *-um (om)*, 2 *-in (en)*; sistnämnda ändelse motsvarar äfven här ett ursprungligt *-iþ (it)*.

Infinitivens ändelse *-a* skrifves, såsom förut blifvit anmärkt, i några handskrifter ofta *-æ*. — Ändelsen bortfaller alltid i verb, hvilkas stam slutar på *-a*, t. ex. *fa, sla, sa*, samt stundom i sådana, hvilkas stam slutar på annan vokal, t. ex. *bo, fly*.

Part. pres. har i alla verb ändelsen *-andi* [1]), hvars *a* likväl i de handskrifter, der detta i inf. och andra ändelser är brukligt, skrifves *æ*, stundom äfven *e*. Ett *s* träffas ofta tillagdt participets ändelse, i de äldsta handskrifterna likväl endast, då detta brukas adverbielt och predikativt; sedermera utsträckes tillägget af *s*, dock icke förr än i medlet af 14:de århundradet, äfven till participiets ställning såsom attribut.

Ändelserna af part. pret. i nom. sing. mask. i starka och svaga verb hafva vi ofvanför angifvit; böjningen är i full öfverensstämmelse med adjektivens.

---

[1]) Böjningen af part. pres. är ganska osäker; se RYDQVIST I. 409—13.

Genom tillägg af *-s* till en aktiv form bildas en motsvarande med reflexiv eller derur utvecklad passiv bemärkelse. Detta *s* har ursprungligen varit *-sk* (dock i Svensk skrift förekommande endast i ett par runristningar, men i Isländskan och Fornnorskan vanligt uti äldre handskrifter), som åter uppkommit af det reflex. pron. *sik*. Den aktiva formen undergår härvid ingen annan förändring än den, att *-r* såsom ändelse (icke då det tillhör stammen) utgår framför *s*.

Några verb hafva i pres. ind. en form, som liknar imperf. ind. af starka verb; uti imperf. hafva de svag böjning, i part. pret. någon gång stark, men oftast svag, merendels liknande första klassens. Hithörande verb äro: *unna, kunna, þurva (þorva), skula (skola), muna (mona), magha, ægha, vita,* hvilka i pres. ind. sing. hafva *an, kan, þarf* (vanligen *þorf), skal, mon, ma, a, vet.* Dock företer böjningen i prės. redan nu afvikelse från den ursprungliga [1]).

Verbet *vara* eller *væra* har i pres. ind. 1 pers. sing. i VGL. I den ursprungliga formen *æm,* för öfrigt *ær,* 2 *æst,* 3 *ær,* plur. 1 *ærum,* 2 *ærin,* 3 *æru (æro)*; pres. konj. vanligen *se* (stundom *vari),* imperf. ind. *var* [2]).

14. Den föregående framställningen torde hafva ådagalagt, att, om ock redan nu tecken till en upplösning visa sig, vårt fornspråk utmärkes genom ymnighet och mångfald af böjningsformer. Denna dess egenskap blir också bestämmande för ordens syntaktiska förening; beteckningen af deras grammatiska förhållande sker hufvudsakligen genom ändelser, ehuru, då språkets formrikedom redan är i

[1]) Af *kunna* förekommer i Hels. L. i 3 pers. plur. pres. ind. *kunnæ* för *kunnu;* af *þarva* redan i Upl. L. *þorfwæ,* af *ægha* i SML., VML., VGL. II m. fl. senare urkunder *ægha,* af *vita* endast *vita. Vilia* har i 2 pers. sing. pres. ind. *vilt,* men böjes för öfrigt svagt.

[2]) Med afseende på ordböjningen i fornspråket, hvilken vi här måst framställa i största korthet, jemför för öfrigt Rydqvist I och II.

starkt aftagande, äfven ordens ställning samt användandet af prepositioner och hjelpverb för detta ändamål äro af ej ringa betydelse. För öfrigt utmärkes satsbyggnaden genom en enkelhet och naturlighet, som närma sig till uttryckssättet i det muntliga talet, ett förhållande, som lätt förklaras deraf, att alstren af denna tids litteratur äro de första försöken att på modersmålet i en sammanhängande följd gifva skriftligt uttryck åt tanken, samt deraf att inflytande från främmande språk med en mera invecklad satsfogning ännu icke synnerligen gjort sig gällande.

Då språket eger förmågan att genom till det mesta olika ändelser uttrycka skilnaden i genus, kasus, numerus och person, iakttager det också med noggrannhet bruket af detta medel, för att beteckna öfverensstämmelse i nämnda afseenden. En sådan eger rum mellan subjekt och predikat i numerus och person samt, såvidt till det senare hör ett nomen, äfven i genus och kasus, mellan substantivet och dess tillhörande apposition eller attribut i genus, numerus och kasus, samt åtminstone i genus och numerus mellan det förstnämnda och det adj. eller pron., som, utan att till detta stå i något af nämnda förhållanden, dock afser detsamma. Härvid ega likväl några egenheter eller afvikelser rum, bland hvilka vi anmärka följande:

Ett adjektiv, pronomen eller räkneord, som betecknar föremål af olika kön, sättes vanligen i neutrum, t. ex. *raþi halfwi næmpd hvart præstær ok kirkiæ* Upl. L. Kk. 14: 2, *þæt ær laghæ forfal manz æller cono æn siuk æru* VGL. II. G. 16. Exempel saknas dock icke derpå, att mask. i detta fall användes, t. ex. *skyldir skulu baþir* (neml. *bonde* och *kona) lucæ* VGL. I. A. 18: 1. När satsens subjekt är *þat* eller *þetta*, rättar sig predikatets verb vanligen efter predikatsfyllnaden, t. ex. *þæt æru þrir öræ*r VGL. I. VS. 3, *þettæ æru lagha böter* ibm Add. 12: 2, *hvat brutum þæt hælzt æru* Upl. L. Kk. 20, *þæt skulu*

vara fiuratighi markær ÖGL. Dr. 14: 6, *þættæ æru morþvapn* SML. M. 26: 3, *nu kunnu þæt alt konor vara* VGL. II. Add. 11: 19.

Appositionen till ett possessivt pronomen står i gen., t. ex. *i sit sialfs hus* VGL. IV. 19: 2, *af sinom sialfs pænningom* VML. II. Kr. 5: 4. Ofta sättes genom ett slags attraktion äfven det possessiva pron. i gen., t. ex. *mæþ ens sins eþe* Upl. L. Kk. 7: 8, 14: 10, M. 24: 2, *mæþ eþe ens sins* SML. B. 33: pr., *i sialfs sins skoghe* ibm B. 17: 6, *anda varra bægia* Cod. Bur. 505.

Bland de särskilda former, genom hvilka det förhållande betecknas, i hvilket ett nomen eller pronomen står till öfriga ord i satsen, må kasus i främsta rummet nämnas. Angående bruket af dessa under förevarande tid göra vi följande anmärkningar.

Ackusativen uttrycker det direkta objektet och förekommer i sådan användning vid transitiva verb samt stundom äfven vid intransitiva, hvilka då antagit transitiv betydelse, likasom stundom äfven vid opersonliga verb. — Bland de transitiva verben åtföljas några utom af objektets ack. äfven af en annan, som uttrycker en närmare bestämning till predikatet. Om sistnämnde ack. är ett adjektiv, bortkastas, såsom förut blifvit anmärkt, stundom dess ändelse. — Såsom vi nedanför skola visa, öfvergå redan nu verb, hvilka egentligen styra gen. eller dat., till konstruktionen med ack.

Af prepositionerna styra *um* och *genom* regelbundet endast ack. Vid några prepositioner, i synnerhet *a*, *i*, *viþ*, brukas ack. egentligen för att beteckna rörelsen till samt dat. för att uttrycka varandet på ett ställe; när prepositionen förekommer utom den rent lokala betydelsen, nyttjas den ena eller andra af dessa kasus, allt efter den bemärkelse, som prepositionen i hvart särskildt fall eger. Dock får ack. här ett allt vidsträcktare användande, hvilket utvid-

gas äfven till öfriga prepositioner, hvilka ursprungligen icke alls förenas med denna kasus.

Genom ack. uttryckes dessutom utsträckning i rummet eller riktning, en beteckning, som kan öfvergå till den af sättet, likasom äfven utsträckning i tiden, t. ex. *hvilikæ leþ þæt kan helst væræ* Upl. L. Kk. 6: 4, *han var marghæ væghæ væl ffallin til þæs valz* VGL. IV. 14: 17, *liggær attæ daghæ* VGL. I. VS. 3: pr.

Dativen brukas för att beteckna det föremål, med hänsyn till hvilket något sker. I följd af denna betydelse sättes sålunda dat. för att uttrycka det aflägsnare objektet så väl vid transitiva verb, då en ack. nyttjas vid sidan, som vid intransitiva, i förening med hvilka densamme betecknar dels i yttre mening riktningen mot ett föremål dels begreppen af hjelp, tjenst, tro, nytta, skada, o. s. v., likasom äfven ett herrskande eller rådande, såsom: *möta, na, nalkas, nigha, fylghia, svara; hiælpa, böta, biærgha, þiæna, lyþa, troa, mistroa, trösta, þaka, faghna, skaþa, glata, misfirma, miskunna, varkunna; halda, valda, raþa, styra, varþa, orka* m. fl. Några verb antaga först genom förening med preposition, i synnerhet *viþer (viþ), til, af*, konstruktionen med dativ. Äfven vid opersonliga verb förekommer stundom dat. använd för att beteckna den, med hänsyn till hvilken något sker [1]).

Dativen fogas likaledes till de adjektiv, som beteckna närhet eller afstånd, sinnesstämning, nytta eller skada, o. s. v., t. ex. *manni nærmær, manni fiærmær* Upl. L. J. 2: pr, *sva se mær gud hull ok vattum minum* VGL. I Md. 1: 2, *þe milda mö varþ grymum vreþ ok naþogh nöþstadom* Cod. Bur. 16.

Jemte dessa fall, i hvilka denne kasus kan anses stå i sin egentliga betydelse, förekommer han dessutom nyttjad i åtskilliga andra. Härvid är först att anmärka bruket af densamme för att beteckna medlet eller verk-

[1]) Jfr. SÖDERWALL: Om verbets rektion i Fornsvenskan. Lund 1865.

tyget, om också, såsom fallet är särskildt med de verb, som uttrycka begreppet af rörelse, en annan uppfattning sedermera inträdt. En sådan dativ sättes sålunda vid *hylia, klæþa, riva, hugga, stigha, binda, kalla, böta, kasta, skiuta, sa, riþa, roa, koma, skipa, skipta, lysa, löna, visa,* m. fl. — Vid verb och adjektiv, som uttrycka begreppet af likhet, sättes likaledes en dativ, som måhända är att sätta i sammanhang med den nyssnämnda, t. ex. *iæmth goðþom clærkum* VGL. IV: 17.

Bland öfriga fall, då dat. användes, nämna vi följande, hvarvid dels en instrumental dels en ablativ eller lokativ uppfattning eger rum.

För att uttrycka sätt eller åtföljande omständighet, t. ex. *attungum scal by byggiæ* VGL. I. J. 28, *þessum lundum* ibm II. Add. 1: 16.

Vid komparativer för att uttrycka måttbestämningen, t. ex. *ene örtug minnæ* VGL. II. Fr. 1, *þriþiungi minnæ* SML. Æ. 2: 1.

Efter en komparativ för att beteckna det andra jemförelseledet, t. ex. *þrea vinter ællær þrim længær* VGL. I. J. 6: pr.

För att uttrycka stället, *hvarest,* samt tiden, *när* något sker, t. ex. *nokrom staþ* VGL. II. J. 1, *mer en enu sinni* VGL. I. K. 4, *æptir vars hærra fößllo ðagh þusæn arum oc tu hundræð oc attatighi oc fæm arum,* VGL. IV. 19: 5.

Vid prepositionerna *af, fra, mæþ, mot, at, nær, or (ur),* t. ex. *af framlyusum* VGL. I. K. 8: 1, *fran kono sinni mungiptri* ibm A. 8: pr., *mæþ barni* ibm Md. 1: 1, *at garþi* Upl. L. Kg. 5: 3, o. s. v.

Stundom förekommer en dat. i förening med ett particip, bildande en absolut konstruktion, t. ex. *nærvarande þem fyrsto oc vitarsto i hans raþe varo* SML. Kg. 10: pr., *eðum gangnum* ibm Add. 1: 7, *obrutnum friþinum* ÖGL. Dr. 9: 1.

Det, som ofvan framstälts om dativens användande, gäller det ursprungliga och regelbundna språkbruket. Såsom förut anmärkts, ega dock redan nu rum afvikelser

från detta, något, som särskildt visar sig i riktningen till kasusformernas förenkling. Ackusativ visar sig i flera ställningar, hvarest enligt forngrammatikens lagar dativen ensamt hade varit tillåtlig. Då dativen vid ett transitivt verb står såsom aflägsnare objekt, sker detta sällan och endast enstaka exempel förekomma derpå; oftare sättes ack. i stället för dat. vid intransitiva; såsom: *skaþa* ÖGL., SML., VML. I, *valda* SML., MELL., *orka* Upl. L., VML. I, *styra* Kg. Styr., *halda* Upl. L., VGL. II, Gottl. L., VML. II, Smål. L., Bjiärk. R. (sistnämnda verb åtföljes äfven i Isl. stundom af ack.) Likaledes inträffar det ej sällan, att vid verb, som ursprungligen konstruerats med dat. i instrumental betydelse, en annan uppfattning gör sig gällande, i följd af hvilken ack. i stället inträder. Sådant är förhållandet vid *böta* VGL. I, Upl. L., Gottl. L., ÖGL., *kasta* VGL. I, MELL., *skiuta* Upl. L., Kg. Styr. *skiuva* Upl. L., *sa* ÖGL., *koma* VGL. IV., Cod. Bur., *skipa* VGL. I, SML., Kg. Styr.. *skipta* Upl. L., VML. II, *lysa* VGL. II, Kg. Styr., o. s. v.

Dativen qvarstår i regeln äfven, när det verb, hvaraf han beror, blir passivt; dock kan han likasom vid ett aktivt verb öfvergå till ack., så ock vid ett passivt utbytas mot nom., t. ex. *vitis þæt nocor* VGL. I. Br. 1, *vitis han þæt* ÖGL. Æ. 16: pr., *at spilt ær akær ok æng* Upl. L. V. 22: 1.

De prepositioner, som regelrätt konstrueras med dat., börja temligen snart att i stället åtföljas af ack., t. ex. *af þæt myntt* VGL. I. Br. 4, *aff þæt valð* VGL. IV. 19: pr., *han taldi ræt lagh oc gömde þerræ i hwarn stað* VGL. IV. 14: 13; stundom träffas bredvid hvarandra dat. och ack., t. ex. *af vari brysthyggiu ok varþt* (för *vart) raþ* Upl. L. Præf., *mæð vart valð oc varum eðe* VGL. IV, 19: 2, *i alt götlanði* ibm 16: 11.

Genitiven förekommer utom i den possessiva användningen (för att fogad till ett substantiv beteckna egaren eller upphofvet) äfven i åtskilliga andra. Sålunda kon-

strueras flera verb med gen., i synnerhet de, som uttrycka begreppen: begär, väntan, njutning, saknad, o. s. v. såsom *biþia, beþas, leta, viþerþorva, biþa, niuta, afla, mista, gæta, göma, vakta, vitia, fresta, dylia, hæmna (hæmnas),* m. fl. Med personens ack. och sakens gen. förenas de verb, som uttrycka begreppet beröfva: *ræna, röva, stiæla*[1]). — Äfven vid adjektiv sättes gen. dels styrd af detsamma, såsom förhållandet är särskildt vid adjektivet *værþer*, t. ex. *fiughurræ markæ værdan* VGL. I. Md. 5: 7, dels ock för att angifva det, med hänsigt till hvilket egenskapen visar sig, t. ex. *feiær værri* VGL. II. VS. 11, *fæiær bætræ* ibm R. 18. Dessutom sättes ifrågavarande kasus äfven vid adjektiv, som beteckna utsträckning i tid och rum, t. ex. *giærþi gasagarð knæs höghan* VML. I. B. 39: 6, *siu nattæ gamall* VGL. I. J. 2.

En partitiv genitiv eller sådan, som utmärker det hela i förhållande till delen, förekommer ej sällan, i synnerhet vid pronomina, räkneord och superlativer, t. ex. *firi bolkæ hvarn* VGL. II. U. 5, *aldræ þæghnæ værstær* VGL. IV. 16: 7.

I gen. sättes ett subst. förenadt med ord betecknande mått, vigt eller antal, t. ex. *syu skiæppur hafræ ællær þrer bygs* VGL. IV. 16: 11, *half mark gulz* ibm 16: 12, *attæ markær smörs* Upl. L. Kg. 11: pr., *þrea spæn huetis* ÖGL. Kr. 2: pr. Någon gång sättes i stället det måttet uttryckande subst. i gen., t. ex. *þrigiæ þyniæ öll, ens þyniæ byugbröð* SML. Kk. 5: pr., *tolf thynnia sæð* VML. I. Kr. 3: 2.

Till ett subst. (eller såsom subst. brukadt ord) fogas stundom såsom närmare bestämning gen. af ett annat subst. med eller utan adj. för att beteckna en beskaffenhet eller egenskap, t. ex. *stiæl buk ens vintra* VML. I. Þj. 1: 2, *þem fæmton ara æru* ÖGL. Kr. 13, *æru — baþir mankyns* ibm Æ. 3: 1, *stoþo alle ok skuluo ræde ok annars hugha* Cod. Bur. 16.

---

[1]) Isländskan har här sakens dat.

Med genitiv sättas prepositionerna *til, mællum (mællir)* och *innan*, t. ex. *til landgiömo sinnær* Upl. L. Kg. 12: 1, *mællir rikiænnæ* VGL. I. Kg., *innæn soknær* Upl. L. Kk. 1: 1.

Likasom i stället för dat. inträder för gen. ej sällan ack. Med sistnämnde kasus kunna redan under denna tid de flesta verb, som regelbundet åtföljas, af gen. förenas, såsom: *biþa* Upl. L., Cod. Bur., *beþas* Upl. L., *dylia* Upl. L., ÖGL., VML. I, SML., *göma* Upl. L., ÖGL., VGL. II, *leta* SML., Cod. Bur., *mista* Upl. L., VGL. II, III, SML., VML., Cod. Bur., *niuta* VGL. IV, SML., *viþerþorva* Upl. L., SML., o. s. v. — I ack. sättes stundom ett med namn på mått, vigt eller antal förenadt subst., hvilket, såsom nyss anmärktes, egentligen bör stå uti gen., t. ex. *fiughur fang hö* Upl. L. Kg. 10: 3, *en þyn rugh* ÖGL. Kr. 2: pr. — Prepositionerna *til* och *mællum* förekomma utom med gen. ej sällan förenade med ack., t. ex. *til allæn þæn ræt* Upl. L. Æ. 3: pr., *til fullan þiufnaþ* SML. þj. 4: pr., *til þrea markir* VML. I. þj. 7, *til ærf* VGL. II. A. 21, *tel guþ sialvan* Cod. Bur. 135, *mællum ræt ok oræt* Upl. L. Præf., *innan þæn dagh* VGL. II. Add. 7: 10; stundom stå efter dessa prepositioner en gen. och en ack. vid sidan af hvarandra, t. ex. *til garþ ok til grinder* VGL. I þ. 16, *til sin vin ællær pænninx öls ællr annæn staþ* Upl. L. Kg. 7: 1, *mællir sverikis ok danmark* VGL. I. Kg.; äfven med dativ träffas de förenade, t. ex. *til festikunu sinni* SML. G. 2, *til byrð sinni* VML. I. B. 2, *þingariþum mellan* ibm þg. 13: pr., *innan iorþinni* VGL. II. Forn. 36.

Genitiven ersättes i flere ställningar genom substantiv föregånget af preposition; sålunda då denne kasus betecknar egaren, t. ex. *faðþir at fostærlänði* VGL. IV: 14. 11, *faþer at barnæ* VGL. II. Add. 12: 1; efter verb, såsom: *biþa til* Cod. Bur., *göma at* Upl. L., SML., Bjärk. R., Kg. Styr.; en dylik omskrifning brukas likaledes af den partitive genitiven, t. ex. *böte engin firi han af þem* VGL. III. 120, samt

af gen. vid subst. betecknande mått, t. ex. *þry pund mæþ smör* ÖGL. Kr. 2: pr., *fiughur pund mæþ flæsk* ibm.

Såsom bestämd, fristående artikel nyttjas framför adjektiv något af de demonstr. pronomina *hin* eller *þan (þæn)*, t. ex. *hin yngsti kuldær* VGL. I. A. 5, *þen yngsti koldær* ibm 6: pr., *hin hælghi Erikær kunungær* Upl. L. Æ. 3: pr., *þeræ helghu kirkiu* ibm Kk. 21, *aff þöm gamblu laghum* ibm Conf.

Den suffigerade artikeln förekommer temligen sparsamt i vår äldsta urkund VGL. I; detsamma kan sägas vara förhållandet, om ock i ringare grad, äfven i öfriga lagverk från denna tid. Uti Cod. Bur. likasom i Kg. Styr. är deremot dess bruk fullt utbildadt. Denne artikel saknas vanligen, då ett adj. med ett såsom bestämd artikel brukadt demonstr. pron. föregår. Likaså saknas densamme oftast, då ett ensamt demonstr. pron. bestämmer substantivet.

Obestämd artikel finnes ej i våra äldsta urkunder, men börjar, ehuru ganska sparsamt, att visa sig i dem från det tredje decenniet af 1300-talet; under senare hälften af detsamma blifva exemplen något talrikare, utan att likväl bruket kan sägas ännu vara allmänt.

Den passiva betydelsen af predikatets verb betecknas stundom genom den ursprungligen reflexiva formen på *-s*, men oftare genom omskrifning med *varþa.*

Perfektum och plusqvamperfektum bildas af transitiva verb genom *hava,* af intransitiva, allt efter som man fäster sig mera vid handlingen eller det deraf uppkomna tillståndet, genom *hava* eller *vara* i förening med part. pret. — Futurum betecknas antingen genom presensformen eller genom en omskrifning af *skal* och infinitiv. Någon gång förekommer äfven *varþa* med inf. i en liknande betydelse.

Konjunktiven utmärkes, såsom vi hafva sett, såväl i presens som i imperfektum till det mesta genom från in-

dikativen skilda former. Den allmänna betydelsen af nämnda modus är ett tänkt, icke såsom verkligt angifvet förhållande. — I hufvudsats brukas konjunktiv för att uttrycka önskan, uppmaning, befallning, t. ex. *sva late guþ os skipta arff* VML. II. Æ. 20: 1; likaledes sättes konj., i en sats, hvilken bestämmes af en bisats, som uttrycker vilkor, och något betecknas, såsom blott antaget, icke verkligt, t. ex. *fore allum þem þær a talæ ok þær atin bot at æn han fiollis* Upl. L. Kk. 17: 5. Särskildt uti följande slag af bisatser, sättes konj., så vidt något utsäges såsom blott tänkt: i dem, som inledas af en vilkorskonjunktion, då något betecknas såsom möjligen kunnande inträffa, t. ex. *æn þer hanæ utförþin* Upl. L. Kg. 10: 10; i synnerhet sättes konjunktiv efter *num* och *utan*, t. ex. *num baþir vili* VGL. I VS. 1: 2, *uten þer vili eller at þer falli i hovod synder* VGL. I. K. 4, *utæn hun se læth* VGL. III. 112, *utæn allir iorþeghandær þær viþær sein* Upl. L. V. 18: 2; dock sättes här stundom i synnerhet uti senare urkunder indikativ, t. ex. *utan the vilia ælla the falla i houoth synd* VGL. II. K. 6, *utæn han aværkær* Upl. L. V. 13: 1; i dem, som uttrycka ett medgifvande, t. ex. *þo at hana böte* VGL. I. K. 6, *þo at hun se bættri* ibm 10: 4, *æn þö at þe til sein* Upl. L. Æ. 11: pr.; äfven här förekommer ind., t. ex. *tho at klocka bætre ær* VGL. II. K. 20, *æn þo at þæt ær æi öris vært* VML. I. Þj. 12; i orsakssatser, inledda af *þy -at* och föregångna af negation, t. ex. *eigh þy meræ at skaþi se mere gör* VGL. I. K. 7: 1, *egh þy mera at þön sein flere* ÖGL. Kr. 10: pr.; men ind. t. ex. *æi ok þy mæræ at þe fleræ samæn æru* Upl. Kk. 7: 7; i bisatser, som innehålla en jemförelse, en liknelse, hvilka inledas af *sum*, t. ex. *sva som þön i sæng haffþen varet* VML. II. Æ. 7: 1, *þytti henni sum þair scriþin* Gottl. L. Hist. 1; i följdsatser, vanligen inledda af *at*, t. ex. *sva late guþ os skipta arff vi þianen himirike* VML. II. Æ. 20: 1; *sva at ingin se undantakin* VGL. II Forn. 46; stundom i subjekts- och objektssatser, i synnerhet då satsen är beroende af ett verb eller

talesätt, som uttrycker yttrande, mening, vilja o. d. t. ex. *þæt ær occat raþ at vit baþir aflin oc baþer gömen* VML. II. Æ. 10: 3, *baþ at han kome* Cod. Bur. 7, *Iohannes oste af guþi at alle hans bröþar apostoli visten þætta ok nær varen* ibm 13; i afsigtssatser t. ex. *þa skal præstr at husum giömæ at þer æi aff vanrökt fordærvins* Upl. L. Kk. 2: 2; stundom i bisatser som uttrycka en tidsbestämning, t. ex. *fyr þan allir sein magandi* Gott. L. 20: pr., *þer gatu egh sit ut givit för æn ænda karlani hafþin ramarkana vitrat* ÖGL. B. 1: 4.

Såsom af det ofvanstående synes, är bruket af konjunktiv uti såväl pres. som imperf. ännu i full kraft, ehuru man stundom uti pres. träffar ind. der, hvarest meningen såsom uttryckande något blott antaget efter fornspråkets lagar hade fordrat konjunktiv. För öfrigt visar sig redan nu en benägenhet att ersätta konjunktiven genom en omskrifning med hjelpverb (vanligen i pres. *ma*, i imperf. *matti* eller *skuldi)* och infinitiv.

Infinitiven föregås uti sina särskilda ställningar oftast af *at*, hvilket alltid har sin plats omedelbart framför densamme.

Part. pres. har stundom passiv betydelse, motsvarande Lat. gerundium eller gerundivum, t. ex. *nu ær til konunghs rikit i suearichi konunger væliænde ok æi æruande* SML. Add. 1: 2, *hun er eig huggande oc eig hængiænde* VGL. II. þ. 33.

Efter *fa, gita, vinna* följer part. pret., hvilket kan stå i ack. sing. neutr., eller rättar sig efter objektet, t. ex. *sva at han gitær egh sialvær sina sak sot* ÖGL. R. 14: 1, *far han eigh sokn fræmt* VGL. I. R. 9: pr., *far hæn eig sökn fræmdæ* VGL. II. R. 20, *en hann ai vindr miþ tolf manna aiþi firi standith* Gottl. L. 4; stundom följer neutr. af part. pret. med tillagt *-s* (passivt supinum), t. ex. *at han gate þit inkastatz* ÖGL. Vaþ. 32: 4.

Ordens grammatiska förhållande uttryckes vidare, såsom vi förut nämnt, genom den följd, i hvilken de stå i satsen. Då det gamla språket i följd af sin rikedom på former i allmänhet medelst dessa på ett klart och bestämdt sätt kan beteckna det sammanhang, i hvilket orden stå till hvarandra, är dessas ställning icke så strängt bunden vid bestämda lagar, utan beror ofta på välljudet samt på det eftertryck, som lägges på de särskilda orden. Likväl är ordställningen ingalunda likgiltig, utan är till det mesta sådan, att de regler, hvilka i detta afseende följas, kunna angifvas. — I allmänhet är ordningen inom satsen den, att subjektet har sin plats främst, sedan predikatet med predikatsfyllnad och andra tillhörande bestämningar, slutligen närmare och aflägsnare objekt, af hvilka dock det senare vanligen har sin plats först. För öfrigt få de bestämningar, som tillhöra enskilda ord, sin plats bredvid dessa. Predikatet sättes dock före subjektet, då ett adverb eller en annan dylik bestämning blifvit ställd i satsens början, i eftersats, i önskande, uppmanande, utropande satser, i de frågande, som icke börja med ett frågeord, samt i de vilkorsbisatser, i hvilka vilkorskonjunktionen är utelemnad. De frågande satser, som innehålla ett frågeord, börja alltid med detta, likasom relativa satser med det relativa ordet (pronomen eller adverb), hvilken del af satsen dessa än utgöra; om ett relativt pron. är styrdt af preposition, får denna vanligen sin plats sist. — En genitiv, hvilken står såsom bestämning till ett substantiv, kan hafva sin plats antingen före eller efter detsamma; ett såsom attribut brukadt adjektiv eller adjektivt pronomen har merendels sin plats före substantivet; stundom dock efter, hvilket sistnämnda i synnerhet inträffar med possessiva pron. De ord, som stå såsom objekt eller annan bestämning till ett part. eller inf., sättas ofta före densamma, t. ex. *Crister givi os himiriki fa* SML. Kg. 12: 3. I bisatser sättes oftast predikatet sist, efter objekt och an-

dra bestämningar, t. ex. *at han laghæ forfal fiæk* VGL. I. K. 14: 4, *þæt förstæ þær i garþ kumæ* Hels. L. Kg. 2: pr.

15. Sedan vi nu undersökt ljudsystem, ordböjning och ordfogning under det äldsta skedet af Svenska språkets utbildning, återstår att taga i betraktande beskaffenheten af sjelfva ordförrådet. I detta afseende må till en början anmärkas, att det, såvidt man af för handen varande språklemningar kan sluta, ännu utgjordes af nästan uteslutande inhemska beståndsdelar, och att de få främmande, hvilka funnos, till det mesta voro sådana, som uttryckte begrepp, hvilka utvecklats under inflytelsen af främmande odling. Till det mesta var ordförrådet gemensamt för samtliga de Skandinaviska folken, likasom äfven i de särskilda Nordiska språken lagarne för ordens bildning i allmänhet äro desamma.

Såvidt behof kännes att för nya idéer gifva uttryck genom nya ord, kan detta utan svårighet ske genom begagnande af språkets egna tillgångar. De medel, som det för sådant ändamål har till sitt förfogande, äro afledning eller tillägg af ändelser utan sjelfständig bemärkelse, och sammansättning, hvarigenom två eller flere ord förenas till ett, under det att hvart fortfarande bibehåller sin särskilda betydelse.

Bland afledningsändelser, förmedelst hvilka ord kunna bildas [3]), nämna vi: i substantiv: mask. *-naþer*, diminutivändelsen *-linger*, *-ari*, vanligen betecknande person, *-skaper*, *-leker*, fem. *-a*, *-ing*, *-ning*, *-an*, *-n*, *-d*, *-t*, *-ska*, *-sla;* neutr. *-ilsi (else);* i adjektiv: *-isker* eller *-sker*, *-liker* eller *-likin*, *-ugher (ogher)*, någon gång *-utter (otter)* och *-ul (ol);* i verb (hvilka för öfrigt bildas äfven genom blotta böjningsändelsernas fogande omedelbart till stammen), *-ia* [4]), *-na*,

---

[3]) Några af dessa ändelser hade dock redan nu upphört att brukas för nya ords bildande.

[4]) Stundom är dock *i* bortfallet, men har lemnat spår af sin forna tillvaro genom öfvergångsljud på förgående stafvelses vokal.

-ta, i adverb *-a, -i, -an, -at, -is* (dessutom bildas sådana ej sällan af en böjd kasus af nomen).

Med afseende på sammansättning märkes följande. Då första sammansättningsdelen är ett nomen, kan denne antingen utgöras af ordets stam utan tillägg af någon böjningsändelse (hvilket alltid är händelsen, då densamme är ett adjektiv), eller sättas i genitiv, i hvilket sistnämnda fall dock de båda delarne af sammansättningen ofta skrifvas åtskilda. Är första delen ett verb, utgöres denne af stammen, som förenas med det senare ledet genom vokalen *i (e)* eller (i synnerhet i svaga verb af första klassen) *o.* Partiklar, i synnerhet prepositioner, brukas ofta såsom första sammansättningsled, särdeles vid verb, vid hvilka sistnämnda partikeln dock ofta snarare har ställningen af ett eget ord och omvexlande har sin plats före och efter [5]). I sammansättningen ingår såsom första led stundom ett ord, som förekommer endast i denna användning och aldrig kan skiljas från det ord, med hvilket det är förenadt; sådana prefix äro: *and-, mis-, van-, u- (o-)* [6]).

---

[5]) Det vanliga är till och med, att partikeln har sin plats efter verbet; framför sättes denne likväl ofta, när verbet står i infinitiv eller particip, samt stundom äfven i bisatser; sällan inträffar det, att i hufvudsatsen partikeln har sin plats framför ett verb i finit modus, så framt icke båda orden med uppgifvande af sin ursprungliga betydelse sammansmält till ett enda begrepp, något, som är fallet särskildt med sammansättningarna med *firir (for).*

[6]) Angående partiklarnes former må dessutom särskildt några anmärkningar göras. Adverbens komparativ har vanligen ändelsen *-er.* Äfven här är egentligen blott *-r* ändelse och det föregående *e* (i stället för hvilket kan stå äfven *æ, i* eller *a*) en inskjuten hjelpvokal. — Sammandragningen af *þingat* till *þit* är redan nu vanlig; *þit* förekommer t. ex. Upl. L. Kk. 1: pr., ÖGL. Eþs. 1: 8, *thiit* VGL. II. K. 45. — Några adverb öfvergå genom tillägg af de relativa partiklarne *ær* eller *sum* till betydelsen af konjunktioner, t. ex. *siþan ær hion tu komæ saman* VGL. I. A. 16: pr., *þa sum sool gangir vndi vid* VML. I. Kr. 13; dock börjar relativet snart att utelemnas, hvarigenom adverbets och konjunktionens former alldeles sammanfalla, t. ex. *si an hion tu komæ baþin*

Likasom i ordens form och konstruktion råder äfven i deras användning och betydelse en ständig vexling. Vissa ord försvinna alldeles ur språket, nya bildas genom begagnandet af de medel, som af språkets egna tillgångar stå till buds, och betydelsen undergår småningom modifiering. Dessa förändringar utgöra ett synnerligen vigtigt moment i historien om språkets utveckling, men de kunna sällan med säkerhet fästas vid någon viss tidpunkt. Att ett ord försvunnit eller att det fått en annan betydelse, vare sig med bibehållande eller uppgifvande af en äldre, gifver sig väl vanligen till känna i de skriftliga urkunderna, men oftast kan man icke af dessa sluta till tiden, då detta inträffat. Likaledes kan man väl angifva tiden, då ett nybildadt ord först träffas, men detta hindrar ej, att det redan förut kan hafva funnits i språket. Detta må tjena till förklaring, hvarför vi vid en framställning af hufvudepokerna af vårt språks utbildning måste nöja oss med att endast antyda detta förhållande.

Bland ord, som nu gå förlorade, åtminstone i skriftspråket, och ersättas af andra nämna vi: *væþ* (VGL. I och II, Upl. L., ÖGL.), hvilket utbytes mot *panter* (Upl. L., ÖGL.), *drotin* och *lavarþer* (VGL. I och II), snart utträngda af *hærra,* o. s. v. — Utvidgad betydelse erhåller *ransaka,* egentligen undersöka ett hus (första sammansättningsledet är *rann,* hus, ett i Isländskan förekommande, men i våra fornurkunder ej anträffadt ord), sedan undersöka (i allmänhet). Betydelsen inskränkes t. ex. i *dræpa,* egentligen stöta, slå, i vårt fornspråk förekommande endast i den särskilda betydelsen: slå ihjäl. Öfvergång från sinlig till andlig betydelse träffas i *nima,* egentligen taga (likasom Isl. *nema),* sedan fatta med själen, lära, hvilken sistnämnda

---

saman VGL. II. A. 20, *þa þet vt gafs* SML. G. 5: 3. — Det i slutet af vissa prepositioner förekommande *-r* utelemnas ofta; sålunda förekomma vid sidan af hvarandra *mæþer* och *mæþ, undir,* och *undi, ur* och *u, firir* och *firi* (äfven *for), viþer* och *viþ.*

eller deras vokaler, förändras med hänsyn till genus, antaga inhemska böjnings- och afledningsändelser, o. s. v.[1]).

Af de främmande ord, som finnas i våra äldsta urkunder höra flere till dem, som inkommit genom kristendomen, och hade således sannolikt redan långt före denna epoks inträde haft fullt burskap i språket. Sådana ord äro: *krussa* och *kors*, *skoli*, *mönster*, *kloster*, *altari*, *kor*, *fonter*, *kalker*, *korporale*, *stol*, *kapa*, *biskoper*, *munker*, *nunna*, *provaster*, *præster*, *klærker*, *kanunker*, *kaplan*, *diækn*, *leker*, *mæssa*, *prim*, *tertz*, *sext*, *non*, *kyndilmæssa*, *paskar*, *pinges*, *karina*, *leccia*, *spital*, *bref*, *skript*, *skripta*, *pilagrimber*, *mættenabok*, *mæstari*, *krisma*, *almosa*, *primsigna*, *færma*, *ola*, *prædika*. — De öfriga orden af utländsk härkomst äro temligen fåtaliga i de äldsta Svenska handskrifterna. För att antyda det småningom tilltagande utländska inflytandet på vårt språks ordförråd under denna tid lemna vi här en förteckning på främmande ord upptagna ungefär efter den kronologiska följden af de urkunder, i hvilka de först förekomma; härvid utelemna vi likväl dem, hvilka vi nämnt såsom införda med kristendomen och hvilkas antal i yngre urkunder icke synes vara större än i äldre; att äfven några af de följande orden, ehuru ej uttryckande direkt kyrkliga föremål eller begrepp, likväl inkommit genom kristendomen och kyrkan, är dock sannolikt.

I VGL. I förekomma sålunda: *ark* (Lat. *arca)*, *fipla* (Lat. *fidella)*, *gigha* (Mlat. och It. *giga*, Ffr. *gigue)*, *skriva* (Lat. *scribere)*, *folska* (Ffr. *fol*, jfr. nedanför *fol)*, *hærra* (Fht. *herro)*, *mynt* (Lat. *moneta)*, *insighli* (Lat. *sigillum)*, *frykt* (Lat. *fructus)*, de fyra sistnämnda orden träffas i den till lagen fogade Biskop Bryniulfs stadga, hvilken såsom vi sett, företer en yngre språkbildning; i Upl. L. *fals* (Lat.

[1]) Jfr. Söderwall: Om främmande ords behandling i Forn-Svenskan. I Lunds Universitets Årsskrift 1867.

falsum), saþul (Lat. *sedile*), *rækning* (Fht. *rechenunga*), *panter* (Nsax. *pand*), *pund* (Nsax. *pund*, Lat. *pondus*), *riddari* (Nsax. *ridder*), *hærtughi* (Fnsax. *heritogo*), *fordærva* (Mht. *verderben*), *dikta* (Lat. *dictare*); i VGL. III: *stikimæz* (Nsax. *stekemesset*), *fanti* (It. *fante* af Lat. *infans*), *pröva* (Nsax. *pröven* af Lat. *probare*); i VGL. IV: *tafla* (Lat. *tabula*), *plikt* (Nsax. *pligt*), *æra* (Nsax. *ere*), *ærliker*, (Nsax. *erlik*), *kanceler* (Lat. *cancelarius*); i SML.: *plokka* (Nsax. *plucken* af Romanisk härkomst, It. *piluccare*, Pikard. *pluquer*), *hanzski* (T. *handschuh*), *par* (Lat. *par*), *punkter* (Lat. *punctum*); i SML. Add.: *muza* (Mlat. *muza*), *panzari* (Nsax. *panzer*, It. *panciera*), *plata* (Nsax. *plate* af Romaniskt ursprung), *iumfru* (Nsax. *jungfrowe*), *confirmera* (Fr. *confirmer*), i VML. II: *del* (Nsax. *del*); i VGL. II: *mantul* (Fht. *mantul*, Lat. *mantellum*), *rækna* (Nsax. *rekenen*); i ÖGL.: *stræte* (Lat. *strata* sc. *via*); i Gottl. L.: *sikil* (Nsax. *sekel*, Lat. *secula*); i Hels. L.: *mæstari* (Nsax. *mæster*), *amia* (Fr. *amie*), *bliva* (Nsax. *bliven*); i Bjärk. R. *akkæri* (sidoform till det i något senare urkunder framträdande *ankari*; Lat. *ancora*), *grevi* (Nsax. *grave*), *stupa* (Nsax. *stupe*), *bysætia*, *bisætia* (Nsax. *bisetten*), *forsuma* (Fht. *fersuman*), *mur* (Lat. *murus*); i MELL.: *foghati* (Nsax. *voghede*, Lat. *advocatus*), *iægha* (Fht. *iagon*), *knape* (Nsax. *knape*), *taverne* (Nsax. *tavern*, Ffr. *taverne*, Lat. *taberna*), *bærsa* (Mht. *birsen*, Ffr. *berser*), *parker* (Ffr. *parc*, Mlat. *parcus*), *kropper* (Lat. *corpus*), *vikt* (Nsax. *vigt*), *baner* (Ffr. *bannière*, Prov. *baneira*), *plagha* (T. *plage*), *rækinskaper* (Nsax. *räkenschap*), *siker* (Nsax. *seker* af Lat. *securus*), *slækt* (Nsax. *slecht*); i Smål. L.: *fostan* (Mlat. *fustanum*), *puta* (Ffr. *pute*), *sindal* (Nsax. *sindal*, It. *sendali*, Ffr. *cendal*), *silki* (Lat. *sericum*), *sömer* (Fht. *saum*, Mlat. *sauma*, *sagma*); i Stads L.: *kæmenær* (Nsax. *kämener*), *kællari* (Lat. *cellarium*), *köpenskaper* (Nsax. *kopenschap*), *köpslagha* (Nsax. *kopslagen*), *ort* (Nsax. *ort*), *panna* (Nsax. *panne*), *plægha* (Nsax. *plegen*); i Cod. Bur.: *tornea-*

ment (Mlat. *torneamentum*), *bilæggia* (Nsax. *byläggen*), *aflat* (Nsax. *aflat*), *bilæti* (Nsax. *bilithi*), *buri* (Nsax. *bur*), *dobla* (Nsax. *dobbeln*), *hop* (Nsax. *hope*), *nota* (Lat. *nota*) *porter* (Lat. *porta*), *disputera* (Fr. *disputer*), *appellera* (Fr. *appeler*), *stolter* (Nsax. *stolt*), *pil* (Nsax. *pil*) *pina* (Lat *poena*), *tabarþer* (Ffr. *tabard*), *present* (Fr. *present*), *kompan* (Ffr. *compain*); i Kg. Styr.: *blotter* (Nsax. *blot*), *falskheet*, *forgæta* (Nsax. *forgeten*), *fri* (Nsax. *fri*), *fromber* (T. *fromm*), *speghil* (Nsax. *spegel* af Lat. *speculum*), *tighl* (Nsax. *tegel* af Lat. *tegula*) *).

Ehuru, såsom af det ofvanstående synes, man redan i våra äldsta handskrifter träffar främmande ord, visar det sig likväl, att dessa under hela denna tid äro af ett jemförelsevis ringa antal, något, som i synnerhet är fallet i landskapslagarne, hvilka till sin största del äro affattade förr, än de handskrifter, som nått oss, nedskrifvits; uti senare författade, men till nedskrifvandet samtidiga, anteckningar och tillägg eller företal och bekräftelser träffas de något talrikare. Samma är förhållandet i Bjärk. R. och MELL., hvilka äro författade i skrift kort före den tid, från hvilken vi hafva de äldsta handskrifterna. Cod. Bur., hvars innehåll är af en vida högre ålder än handskriftens, har väl åtskilliga Latinska ord, stundom införda i den ursprungliga formen, äfvensom några af Romanisk börd, men deremot ett jemförelsevis mindre antal af Tysk. — Uti offentliga handlingar från de sista decennierna af det 14:de århundradet

*) I öfverensstämmelse med det, som förut antydts, att de ord af främmande ursprung, som förekomma i skrifter från denna tid, till stor del tillhörde områden, på hvilka äfven i lifvet ett utländskt inflytande var i högre grad verksamt, finna vi uti ofvanstående förteckning åtskilliga ord, som beteckna det till kriget, jagten och riddareväsendet hörande (t. ex. *pantzare, plata, baner, bilæggia, riddare, knape, torneament, stekemæz, bærsa, parker*), det som rör styrelse och förvaltning (t. ex. *mynt, foghate, kanzæler, hærtughi, grevi, stupa*), handel och handelsvaror (t. ex. *köpenskaper, vikt, fostan, sindal*), o. s. v.

förekomma oftare ord af Tyskt ursprung, såsom: *ganzker, ganzkelica, beradhen, bebodha, bevisning, bestand, bevaring, betala, formyndare;* sannolikt äro de likväl här, hvarest språkets förtyskning befordrades af Tyska embetsmän, talrikare än i språket för öfrigt.

Vi hafva sökt visa, att språket vid inträdet af denna epok till det mesta icke innehöll några andra främmande beståndsdelar än de ord, som inkommit genom kristendomen och den katholska kyrkan, men att ordförrådet från slutet af 13:de århundradet småningom ökas med i början hufvudsakligen Romaniska, sedan äfven Tyska ord, hvilka likväl i det hela framträda uti så ringa mängd, att språkets Nordiska karakter deraf icke kan sägas lida men.

16. Den epok af Svenska språkets utbildning, som inträder med Kalmareunionen, står i nära sammanhang med den tiderymd af folkets historia, som genom densamma inledes. Den förening, hvilken Sverige ingick med Danmark och Norge, kröntes ej af den framgång, som hon under andra förhållanden kunnat medföra. Med hänsigt till Sverige hade unionen icke tillräckliga rötter uti sjelfva folkets medvetande, utan egde sitt hufvudsakliga stöd uti ett parti bland adeln och det högre presterskapet, för hvars sträfvanden i denna riktning egennyttiga beräkningar ofta lågo till grund. Unionskonungarne å sin sida, först valde af de maktegande i Danmark, voro företrädesvis fästa vid detta rike och i allmänhet benägne att i Skandinaviens båda andra stater se ett slags lyd- och skattländer, med afseende på hvilka man ofta förfor godtyckligt och hvilkas styrelse till en god del lemnades åt Danska embetsmän. Missnöjet härmed gaf sig i Sverige till känna uti de gång efter annan förnyade, stundom af framgång åtföljda, försöken att lösgöra sig från föreningen med Danmark. Den betydelse, som Danmark emellertid erhöll såsom hufvudlandet inom den Skandinaviska uni-

onen, hade till följd, att dess språk äfven fick en liknande öfvervigt bland de öfriga Nordiska. Med afseende på Svenska språket är detta till en början tydligt framträdande hufvudsakligen endast i offentliga handlingar och bref, uti hvilka detta Danska element i följd af sakens natur skulle i högre grad visa sig, men under senare delen af det 15:de och ännu mer de första decennierna af det 16:de blifver denna inflytelse äfven i andra skrifter synnerligen stark och stundom så betydande, att uti en och annan handskrift språket är nästan Danskt. — På språket inverkar under denna tid ytterligare Tyskan, en inverkan, som redan förut i ej ringa mån märkbar och till stor del egande sin förutsättning i en föregående tids förhållanden, nu sker icke blott omedelbart från Tyskland, utan äfven genom förmedling af Danska språket, som om möjligt ännu mer var utsatt för inblandning af Tyska beståndsdelar. Den Tyska inflytelsen inskränkte sig dock i allmänhet till ordförrådet och spåras knappast, såsom fallet är med den från Danskan, uti ljud och ordböjning. — Äfven från Latinet, som utgjorde grundvalen för den bildning, hvilken tillhörde de andlige — nästan de ende, som vid denna tid befattade sig med modersmålets skrifvande — och från hvilket flere skrifter öfversattes, är en ej ringa inverkan märkbar. — Det var dock ej allenast genom omedelbar inflytelse från främmande tungomål, som vårt språks utveckling nu egde rum. Äfven dess egna tillgångar visa sig, så vidt de komma till användning, ofta vara tillräckliga för att uttrycka de ideer, som utvecklades med den framskridande odlingen, likasom de förändringar, hvilka framträdde på det grammatiska området, äro, om ock understödda af främmande inverkan, dock i allmänhet grundade i språkets egen natur.

17. De litteraturalster, ur hvilka vi hemta vår kännedom om språkets beskaffenhet under denna tid, äro till en del sådana, som ursprungligen äro affattade under före-

gående tidehvarf, ehuru de äro för oss tillgängliga uti handskrifter först från det nu i fråga varande. I dessa utmärker sig också framställningssättet genom de drag af enkelhet i förening med kraft och värdighet, hvilka vi framhållit såsom tillhörande skrifter från nyssnämnda tid, på samma gång som äfven ordförrådet till största delen bibehåller den renhet, hvilken det eger i dessa. Sålunda kan det, som förut anmärkts om stil och uttryckssätt i Cod. Bur., anses gälla äfven om de uppteckningar af äldre helgonlegender, som förefinnas i den uti förra hälften af 15:de århundradet nedskrifna Codex Bildstenianus och till det mesta mycket nära öfverensstämma med den förstnämnda *). — Från 14:de århundradet härleder sig sannolikt äfven en öfversättning eller rättare parafras af Pentateuken, förvarad i tvenne handskrifter, den ena från tiden närmare midten af 15:de århundradet, den andra från 1526; språket i dem båda är temligen moderniseradt och kan i den äldre anses åtminstone i grammatiskt hänseende befinna sig på sin tids ståndpunkt, men har i den yngre, uti hvilken i det hela samma förhållande eger rum, på flere ställen drag, som tillhöra en äldre tid. — Uti handskrifter från denna tid äro vidare bevarade åtskilliga diktverk från 14:de århundradet. Bland dessa märkes en betydande originaldikt, Gamla Rimkrönikan eller den s. k. Erikskrönikan, sannolikt författad omkring 1320, men förekommande uti handskrifter först från senare hälften af det 15:de årh. Något äldre med hänsyn till tiden för affattandet, likasom äfven tillgängliga i en äldre handskrift, nedskrifven mellan

---

*) Så vidt Cod. Bur. finnes i behåll — betydliga delar af densamma äro nemligen borta — är likheten mellan dessa båda handskrifter så stor, att de tydligen visa sig vara egentligen ett och samma arbete. Till denna ursprungliga legendsamling finnas i Cod. Bildst. åtskilliga tillägg, i hvilka till en del språket framträder i något yngre skick än uti handskriften för öfrigt. Af samma arbete finnes äfven en tredje något yngre handskrift.

1430 och 1450, äro de s. k. Eufemiavisorna — Flores och Blanzeflor, Ivan, Hertig Fredrik af Normandie — alla utgörande versifierade öfversättningar af utländska riddareromaner. Under senare hälften af 14:de årh. är den versifierade öfversättningen af medeltidssagan om Konung Alexander affattad; nyssnämnda handskrift, som innehåller den äldsta uppteckningen af Eufemiavisorna, förvarar äfven denna. Ehuru dessa dikter röja stor brist i formens behandling och öfver hufvud sakna mera framstående poetiskt värde, kan man dock ej frånkänna dem — något som gäller särskildt om Rimkrönikan och Alexander — förtjensten af ett manligt och kraftfullt språk äfvensom af en liflig och målande framställning. Språkets former förete i dessa skrifter en moderniserad prägel, men ordförrådet är uti dem, hvilka affattats under den tidigaste delen af 14:de årh., temligen rent och fornartadt; i synnerhet är detta fallet med Rimkrönikan, hvilken hvilar på fullt inhemsk botten. — I öfversättningen af Bonaventuras betraktelser öfver Kristi lefverne, hvilken i den äldsta form, vi känna, är förvarad i en handskrift sannolikt från 1420, röjer språket i allmänhet ett troget fasthållande af det ålderdomliga i ljud och böjningsformer och hänvisar härigenom till en något äldre tid. Deremot har stilen, ehuru vårdad och med omsorg utarbetad, icke mer det enkla och okonstlade uttryck, som tillhör äldre skrifter, utan visar, tydligen under inflytande af de Latinska originalen, en mera invecklad satsfogning äfvensom en viss vidlyftighet och öfverflödande ordrikedom i framställningen. Ordförrådet framter en utveckling genom tillegnandet af en större mängd uttryck för andliga begrepp; äfven främmande inverkan är här ej obetydligt märkbar. — Samma språkform tillhör i det hela äfven den i samma handskrift som Bonaventuras betraktelser intagna legenden om Gregorius af Armenien. — Det, som blifvit yttradt om dessa båda skrifter, gäller i allmänhet

äfven om de, likväl i grammatiskt hänseende mindre vårdade, handskrifter af den Svenska bearbetningen af Birgittas Uppenbarelser, hvilka tillhöra förra delen och medlet af 15:de seklet. — Bland öfriga skrifter, som lemna upplysning om denna tids språk, märkes i första rummet den 1442 antagna nya landslagen, Konung Kristofers Landslag, till det mesta grundad på den äldre landslagen och utgörande en omarbetning af denne. — För öfrigt må nämnas: Vadstena Klosterreglor i en codex från medlet af 15:de århundradet; Gamla Ordspråk efter en handskrift från förra hälften af 15:de århundradet; en öfversättning af medeltidsromanen Namnlös och Valentin ur en handskrift från 1457; öfversättningar af åtskilliga bland Bibelns böcker, verkstälda i slutet af 15:de århundradet och förvarade i den yngre af de båda förut nämnda handskrifterna af Pentateuken; flere öfversättningar och bearbetningar af helgonlegender, befintliga i särskilda handskrifter; en öfversättning af sagan om Didrik af Bern från början af 16:de århundradet; samma tid tillhöra äfven följande skrifter af Vadstena-munken, sedermera biskopen, Peder Månsson: Sjökonsulatet, Läkarebok, Konstbok, Stridskonst och Stridslag, alla utgörande öfversättningar eller bearbetningar af utländska original. — Äfven under förevarande tidehvarf författades åtskilliga rimverk, behandlande fäderneslandets historia, såsom Lilla Rimkrönikan, Nya Rimkrönikan med fortsättningar, m. fl. — Slutligen märka vi de under särskilda tider affattade Skråordningarna, i hvilkas språkform Tyskt inflytande är starkt framträdande [1]), samt diplom och bref af offentlig och enskild natur.

[1]) Ofvannämnda skrifter äro (utom Kristofers Landslag, utgifven senast af C. J. Schlyter, samt Gamla Ordspråk, utgifna af H. Reuterdahl) af oss begagnade och åberopade efter de upplagor, som utgifvits af Svenska Fornskriftssällskapet. (I det af Stephens utgifna Fornsvenskt Legendarium är Codex Bildstenianus intagen med undantag af den i denna handskrift förvarade legenden om Patrik, hvilken finnes i den särskildt utgifna S. Patriks-Sagan).

18. Med hänsigt till vokalerna är ingen annan förändring att anmärka än den, att *a* i aflednings- och böjningsändelser särskildt under senare delen af det 15:de och ännu mer under första decennierna af det 16:de årh. ofta öfvergår till *e*. Denna öfvergång, som är att tillskrifva inflytande från Danskan, i hvilken densamma långt förut blifvit regel, blir dock aldrig i vårt språk genomförd och förekommer hufvudsakligen i bref och offentliga handlingar, i hvilka man i synnerhet varseblifver inflytandet af Danskt tungomål. I vissa böjningsändelser öfvergår stundom äfven *o* till *e*.

I vokalernas beteckningssätt märkes den förändring, att långt *a*, hvilket likasom under föregående period ofta skrifves *aa*, mot slutet af denna stundom tecknas *å*, en bokstaf, som sannolikt lånats närmast från Danskan. Denna förändring har utan tvifvel varit föregången af en sådan äfven i uttalet, för hvilken likväl tidpunkten är svår att bestämma; måhända bör densamma hänföras till föregående tidehvarf.

19. De aspirerade konsonantljuden synas vara på väg att försvinna. Åtminstone råder i deras skrifning, i synnerhet mot slutet af det 15:de och i början af det 16:de årh., en ej ringa ojemnhet. Sålunda inträffar ganska ofta förvexling af *t* och *th* likasom af *d* och *dh*, t. ex. *thima* Cod. Bildst. 84, *takkadhe* ibm 118, *githa* Kristof. Lands L. Kg. 26: 1, *tiufva* ibm Tj. 1: pr., *uthan* Skråordn. 4, *raade* Kristof. Lands L. B. 4: 1, *lida* Didr. 184. Likaledes skrifves stundom äfven *g* för *gh*, t. ex. *scoge* Kristof. Lands L. B. 39: 3, *fugill* Patr. 41.

Öfvergång af ursprungligt *k*, *t*, *p* till *g*, *d*, *b* inuti och i slutet af ord hade långt före denna tid skett uti Danskan. Af dessa förändringar träffas den af *k* till *g* (*gh*), troligen föranledd af Dansk inflytelse, redan under föregående period en och annan gång, t. ex. *fatugher* Hels. L. J. 3, *fatighe* Styffe I. 185 (från år 1386), *sogna menn* Gottl. L.

3: 1 [1]). Från nu i fråga varande tid är nämnda öfvergång icke sällsynt och träffas äfven i handskrifter tillhörande förra hälften af 15:de århundradet, t. ex. *togh* Med. B. I. 226; *tagha* Flores 3, *naghra* Alex. 61, *iag* ibm 202, *sighran* Birg. II. 257, *lignilse* ibm 316; ännu allmännare blir denna förändring mot slutet af perioden, då inverkan från Danskan starkast framträder. Icke fullt så vanlig blef förbytningen af *t* till *d*; dock träffas ej sällan exempel derpå, i synnerhet efter midten af 15:de årh., t. ex. *Pædher* Bonav. 58, *bædhring* Birg. II. 42, *opædin* ibm 112, *örnagad* ibm III. 137, *blöd* ibm 367, *hvid* Didr. 13, *vdi* ibm 88, *hvadh* ibm 205. Först i de yngsta handskrifterna träffas exempel derpå, att *p* blir *b*, t. ex. *skib* Didr. 21, *sælskab* ibm 39.

Några för denna tid egendomliga förändringar af konsonantljud äro för öfrigt ej att anmärka. — Inskjutandet af *b* mellan *m* och *l* eller *r* samt af *d* mellan *ll* eller *nn* och *r* fortfar att ega rum.

20. Med afseende på ordböjningen karakteriseras förevarande epok särskildt genom en allt mer tilltagande upplösning af de gamla formerna, hvilken röjer sig i det mesta på samma sätt som under närmast föregående tid, men i vida större utsträckning. Orsaken till denna företeelse är att söka dels i den riktning, som uppenbarar sig i vårt likasom i andra språks historia, att fortgå till allt större enkelhet i uttrycket, dels i den inflytelse, som mottogs från Danskan, hvilken redan vid denna tidpunkts inträdande bortkastat de flesta kasus- och personändelser. — Uti skrifter från 15:de århundradets första decennier qvarstår likväl böjningen i de flesta fall, sådan som hon visar sig under den föregående tiden; det omnämnda sönderbristandet af fornspråkets böjning inträder sedan småningom och visar sig i allt högre grad, ju starkare inflytelsen af det Danska elementet framträder.

---

[1]) Enstaka finner man öfvergång äfven af *t* till *d*, t. ex. *nyude* VGL. II. Præf. (från slutet af 13:de årh.)

21. Uti substantivens böjningsformer märkas följande afvikelser och förändringar. Uti nom. sing. af starka maskulina substantiv blir utelemnandet af den ursprungliga ändelsen *r*, som redan förut stundom egt rum, allt mera vanligt. I de handskrifter från denna tid, hvilka äro afskrifna efter original tillhörande den föregående och närmare ansluta sig till deras språkform, inträffar väl ett sådant bortfallande sällan, men att *r* dock redan vid medlet af det 15:de århr. var på väg att försvinna, ådagalägges genom de många exempel på saknaden af denna ändelse, som kunna anföras ur sådana skrifter från nämnda sekels förra hälft, hvilka antingen äro författade samtidigt med nedskrifvandet eller med större frihet följa ett äldre original; såsom *gardh* Fin. Handl. II. 48 (från år 1424), *dagh* Cod. Bildst. 328, *fatikdom* ibm 801, *marskalk* Med. B. I. 98, *domadagh* ibm 180, *konung* ibm 180, 486, *kærlek* Birg. III. 344, *krop* ibm 367. Efter medlet af 15:de seklet blir detta allt mer brukligt, utan att det dock kan sägas blifva regel under förevarande tidskifte [*]).

Det bortkastande af *r* uti ändelserna *-ar* och *-ir* i nom. och ack. plur., hvilket redan förut varit allmänt brukligt, sker regelbundet i skrifter från denna tid, och blott enstaka exempel träffas derpå, att *r* här bibehålles; först i de språkmonument, som stå vid denna tiderymds yttersta gräns, såsom Med. B. II, Didr., börjar ett annat förhållande blifva vanligare; skilnaden mellan nom. och ack. är emellertid för alltid försvunnen, i det att detta *r* då äfven återkommer i sistnämnda kasus, till och med i de former, hvarest densamma i fornspråket just genom denna konsonants frånvaro åtskiljes från nominativen. — Likaledes bortkastas stundom *r* äfven i nom. och ack. plur. af svaga feminina substantiv. — Uti gen. sing. bortfaller likaså alltid *r* ur *-ar*; i mask. är denna ändelse dock nästan

---

[*]) Se SÖDERWALL: Om de Svenska kasusformerna, 2, 3.

öfverallt ersatt af *s*; i fem. saknas stundom ändelse helt och hållet[1]), men äfven hit intränger *s* från mask.; i början visar sig detta nästan endast uti subst. med den ursprungligen Tyska ändelsen *-het,* med afseende på hvilka likväl osäkerhet eger rum i genusbeteckningen, t. ex. *fromhetz* Bonav. 30, *besklikhetz* Birg. III. 5; dock förekommer redan mot medlet af 15:de århundradet denna ändelse ofta äfven uti andra fem. subst., t. ex. *drötningx* Ivan 97, *iordz* Birg. I. 3, 34, *höghfärdhz* ibm III. 7, *brudz* ibm 196. Sedan blir *s* här allt vanligare och tilllägges slutligen alltid. — Uti gen. plur. börjar likaledes bruket af den denna kasus utmärkande ändelsen *-a* att upphöra; man finner här i stället dels en form identisk med nominativens, t. ex. *hustrur, wener* Fin. Handl. II, 40 (från år 1419), dels äfven här ett *s,* tillagdt antingen den äldre gen. plur. eller nom. plur., hvilket senare förekommer i synnerhet i yngre skrifter och omsider blir det allmänna, t. ex. *hærtogas* P. Månsson Stridslag 34, *söners* Med. B. II. 34. Sistnämnda konsonant tillägges slutligen äfven uti denna kasus af svaga substantiv, först mera enstaka och endast af maskulina, sedan och under periodens sista tid allmänt samt äfven af feminina och neutrala; vanligen fogas härvid *s* till den äldre genitiven, men stundom äfven till nominativen, t. ex. *licammas* Birg. III. 32, *riddaris* Didr. 10, *tiænirskos* Med. B. II. 164, *äras* ibm 198. — I öfverensstämmelse med hvad, såsom vi ofvan anmärkt, ofta eger rum i ändelser, särdeles mot periodens slut, öfvergår äfven i dat. och ack. sing. af svaga samt nom. och ack. plur. af starka och svaga substantiv *a* till *e*; i synnerhet är detta förhållandet i dem på *-are,* i hvilka dessutom *r* senare icke åter insättes i plur., och dennes olikhet med sing. således försvinner i beteckningen.

---

[1]) Någon gång sker detta äfven i neutr. t. ex. *til hænna barn födhilse* Cod. Bildst. 893.

Dativformerna, hvilkas användning redan förut började inskränkas dels genom den vacklande ställning som dativändelserna i sing. af starka subst. intogo, dels derigenom att såväl vid verb som prepositioner konstruktionen med dat. ej sällan utbyttes mot den med ack., begynna nu att mer och mer försvinna. Ej endast *-u* i starka fem. är nu alldeles borta och *-i* uti mask. och neutr. ännu mera osäkert än förut i bruket; äfven i andra fall blifva dativens former identiska med eller utbytta mot ackusativens. Då denna företeelses grund förnämligast bör sökas i förändradt konstruktionssätt hos verben och substantiven, skola vi nedanför vid behandlandet af de syntaktiska egendomligheterna i denna periods språk göra några ytterligare anmärkningar öfver densamma.

Sålunda upphör småningom i subst. skilnaden mellan nominativens, dativens och ackusativens former, under det att genitiven får enahanda beteckningssätt utan hänsigt till olika deklination, genus och numerus, ehuru denna förenkling ej genomföres, utan former af äldre och nyare bildning fortfarande visa sig vid sidan af hvarandra. Denna oreda i bruket af substantivens kasusformer röjer sig äfven deri, att de begagnas rent af orätt, såsom ack. för nom., t. ex. *kirkiu* Cod. Bildst. 273, *villu* ibm 394, *asko* Med. B. II. 150, *thunno* Skråordn. 17 (skrifvet före 1474), samt i den rubbning och förvirring i vokalsystemet, som inträder i ändelserna, i synnerhet derigenom att *e* uttränger andra vokaler, framför allt *a*.

Uti de artikulerade kasusformerna ske förändringar af samma beskaffenhet som de ofvan nämnda. I likhet med hvad stundom egde rum redan före denna epoks inträde, bortfaller ofta, slutligen nästan alltid, substantivets *r* i nom. sing. af starka mask. likasom i allmänhet artikelns i gen. sing. fem., nom. plur. mask. samt nom. och ack. plur. fem.; i de sistnämnda träffas likväl, i synnerhet i senare skrifter, *r* stundom utsatt, något, som kan ut-

sträckas jemväl till ack. plur. mask., t. ex. *kirkionar* Cod. Bildst. 211, *syndenar* Birg. II. 60, *sönenar* Med. B. II. 302; likaså återkommer i dessa former ej sällan substantivets *r*, t. ex. *qvinnorna* Med. B. I. 227. Vidare utsträckes mot medeltidens slut, äfven när subst. är bestämdt genom artikel, *s* till alla genitivformer och förekommer sålunda fogadt till den äldre ändelsen i gen. sing. fem., t. ex. *værldennas* Med. B. II. 9; i gen. plur. (hvarest någon gång äfven brukas en form, som är identisk med nom. plur.), t. ex. *judhannas* Med. B. II. 7. Sällan lägges *s* till nominativformen, t. ex. *solens* Med. B. II. 358, *brödhernes* Skråordn. 98. I gen. sing. af starka mask. och neutr. uteslutes stundom substantivets *s*, t. ex. *jarlens* Didr. 2. Svaga maskulina få i gen. sing. stundom *-ins* eller *-ens* i stället för *-ans*; i synnerhet är detta fallet med subst. på *-ari*, t. ex. *fiskarins* Cod. Bildst. 108, *skænkiarens* Med. B. I. 235. Uti dat. sing. neutr. har den artikulerade formen stundom *-na* för *-no*, t. ex. *skipina* Cod. Bildst. 251, *hiærtana* Birg. IV. 47. Då för öfrigt dativens former börja att mer och mer ersättas af ackusativens, försvinna äfven de artikulerade formerna af denna kasus, om ock dat. sing. uti denna form i följd af den längre ändelsen, som icke så lätt bortfaller, har fastare plats än i den oartikulerade.

22. De afvikelser från den normala böjningen, hvilka vid behandlingen af den föregående epokens språk anmärktes såsom stundom egande rum i adjektiven, blifva nu allmänt brukliga; sålunda är *r* nästan alltid utelemnadt i slutet af ändelsen uti nom. plur. mask., nom. och ack. plur. fem.; det ändelsen begynnande *r* i gen. och dat. sing. fem. samt gen. plur. försvinner synnerligen ofta. — Angående dativformernas utträngande genom ackusativformerna gäller om adjektivet detsamma, som ofvanför blifvit sagdt om substantivet. — Fullständigt bortkastande af ändelsen börjar att ske icke allenast, såsom vid föregående epoks omtalande anmärktes, när adj. står såsom närmare bestämning till objektet, utan

förändringar som de sistnämnda. Jemte det att, såsom äfven förut ofta skedde, *r* bortfaller i slutet af böjningsändelser, upphör småningom betecknandet af särskildt genus (med undantag af nom. och ack. sing. neutr.) och kasus, äfvensom osäkerheten i uppfattningen af formernas betydelse också här gifver sig tillkänna genom deras oriktiga användande.

Formerna af det demonstrativa pronomen *than* (*thæn* eller *then*), *that* (*thæt* eller *thet*), redan i det äldre språket i hög grad vexlande, äro så äfven nu; dock visar sig en sträfvan efter förenkling och inskränkning i deras antal; i synnerhet brukas *the* i förening med substantiv i flere ställningar, såsom i gen. sing. fem., t. ex. *mot the hælgho kirkio loflike skipan* Birg. II. 23, i dat. sing. fem., t. ex. *æptir the reghlonne* Birg. III. 278, i gen. plur., t. ex. *lut takande the kornanna* Birg. II. 9. I gen. plur., när denna står utan förening med substantiv, tillägges mot slutet af perioden ofta *s* till den gamla formen. — I böjningen af *thessi* eller *thenni* visar sig samma ostadighet, som vi med afseende på andra ord haft tillfälle att anmärka.

Om böjningen af *hin* gäller, likasom om de possessiva pronomina, med hvilka det i detta afseende öfverensstämmer, detsamma, som ofvanför blifvit nämndt om adjektiven i stark form.

Det frågande pronomen *hvar* förlorar i nominativformen alltid sitt *r* och har här *hva* eller *hvo*, slutligen *ho*. Bland öfriga förändringar med hänsigt till detta ord märkes den, att *hvem* förekommer brukadt icke allenast såsom dativ utan äfven såsom ackusativ; *hvilikin*, nu oftast skrifvet *hulkin*, fortfar att brukas såsom frågande pron., men erhåller en ännu vidsträcktare användning derigenom, att det, såsom redan förut någon gång varit händelsen, äfven nyttjas i relativ betydelse; stundom fogas dertill *sum* eller *ther*. Bruket af *hvilikin* såsom relativt pronomen förekom-

23. Med afseende på formerna af de personliga pronomina, som icke beteckna åtskilnad i genus, må följande anmärkas såsom tillhörande denna tids språkbruk. Dualformerna torde kunna betraktas såsom försvunna, ehuru sådana förekomma till och med i en ganska ung handskrift från denna tid, Med. B. II, men, såsom förut blifvit anmärkt, eger densamma midt uti ett för öfrigt temligen starkt moderniseradt språk här och der former, som röja ett vida äldre ursprung och hänvisa på en äldre tid. Uti gen. plur. af första och andra personen förekomma formerna *vara* och *idhra*, det senare jemte *idhar*; måhända äro formerna på *-a* de äldsta, ehuru först något senare synliga i skrift [*]). Då genitiverna af de personliga pronomina nyttjas endast såsom objektiva eller partitiva, men ej såsom possessiva, för hvilka det possessiva pron. brukas, och de förstnämnda användningssätten, såsom sedermera skall visas, i hög grad inskränkas, blir äfven nämnda formers bruk allt inskränktare. I *iak*, *mik*, *thik*, *sik* öfvergår i senare handskrifter, såsom ofvan är nämndt, det slutande *k* till *g*.

Af *han* och *hon* börja mot midten af det 15:de årh. de gamla ackusativerna *han* och *hana* att utträngas af dativformerna *hanum* och *hænne*, hvilka sedan blifva mer och mer brukliga, utan att likväl de förstnämnda under denna tid upphöra att begagnas. — I gen. sing. *hænnar*, hvarest *r* redan förut bortfallit, öfvergår, såsom vi i flera ändelser haft tillfälle iakttaga, *a* ofta till *e*, t. ex. *giftoman henne* Stads. L. G. 2: pr., *henne fadher* Cod. Bildst. 114; likasom i andra genitivformer tillfogas sedermera i slutet ett *s*, hvarigenom den nyare formen *hennes* uppkommer.

Bland de possessiva pronomina har *okar* upphört att begagnas. Då dessa böjas på samma sätt som adjektiven i stark form, undergå de också i sin böjning samma slags

---

[*]) Detta synes bestyrkas af motsvarande Gotiska former.

anföra vi följande exempel: *mædhan vi sva hemelika sitia* Fredr. 37, *vij kænna* ibm 52, *vi vilia* Didr. 36, 38, *huath ij heta* Fredr. 37, *her varda j bliffuæ* Val. 14, *som i maga höra* Didr. 35, *i vita* ibm 116; i stället för *a* står stundom likasom i andra dylika fall *e*, i synnerhet i 1 pers., t. ex. *at vi offvir giffvom gudh oc thiæne fræmada gudhom* Med. B. II. 65, *vij vilie* Didr. 66, *thtte slot mughe j bade beholda* ibm.

I imperf. ind. 2 pers. sing. af starka verb öfvergår ändelsen *-t* någon gång till *-st* [6]), samt bortkastas stundom t. ex. *thu bar* Bonav. 35, *thu gaff* Cod. Bildst. 715, *thu fik* Birg. III. 105 [7]); i plur. har 2 pers. i de senaste handskrifterna stundom den 3 personens gamla ändelse *-o*, t. ex. *i varo* Didr. 118, eller *-e*, t. ex. *j gaffue mek — halfft idert rike oc thz hiolle i mek ecke* Didr. 56; 3 pers. har likaledes stundom *e* eller *a*, t. ex. *siden ginge the herra* Val. 19, *tha bade alla* Didr. 104, *the slogha* ibm 250, *tho fiölla the* ibm. — Uti imperf. ind. 3 pers. plur. af svaga verb öfvergår *-o* redan vid medlet af 1400-talet ej sällan till *e*, t. ex. *the som högre sin hafdhe* Birg. II. 134, *tha öpte alle* Cod. Bildst. 104, *the sagdhe* ibm 358.

Imperat. 2 pers. plur. har, sannolikt i följd af inflytelse från Danskan, stundom *-er*, t. ex. *thæs hafver thak* Alex. 63, *later mik nu hæden faræ* Val. 20.

25. Då det sätt, hvarpå ordens sammanfogning i satsen sker, står i nära sammanhang med den större eller mindre rikedomen på former och säkerheten i deras användning, börjar under denna tid, i samma mån som formerna upplösas, äfven ordfogningen att förändras. Då språket alltmera förlorade förmågan att genom ändelser beteckna ordens förhållande till hvarandra, blef det nöd-

---

[6]) Se Rydqvist I. 332.

[7]) I likhet härmed bortfaller stundom denna ändelse i 2 pers. sing. pres. ind. af de verb, som här hafva med imperf. ind. af starka verb öfverensstämmande former, t. ex. *thu skal* Med. B. I. 365.

vändigt att mera anlita öfriga medel, som för detta ändamål stodo till buds, hvarigenom användningen af prepositioner och hjelpverb måste utvidgas samt större vigt läggas på ordens ställning inbördes. Likväl är denna förändring ännu icke synnerligen märkbar; dels har formernas upplösning endast i en mindre grad inträdt, dels förbinder man stundom en fornartad och efter den gamla böjningen lämpad konstruktion med de nya formerna. Språket uppnår sålunda lika litet i detta som i andra stycken någon enhet och fasthet. — Äfven en annan omständighet inverkar, åtminstone i flere skrifter, på ordfogningen. En ej ringa del af tidens litterära alster äro öfversättningar eller bearbetningar från Latinet; på detta språk grundades ock i allmänhet deras bildning, som uppburo litteraturen och voro verksamme såsom författare. I synnerhet på det syntaktiska området märkas spåren af detta inflytande genom de för vårt äldre språk främmande konstruktioner och satsförbindelser, som nu ej sällan möta, i synnerhet i de skrifter, för hvilka Latinska original ligga till grund. — För öfrigt röjer sig osäkerheten uti språkets behandling i allmänhet genom ordfogningens ojemnhet och bristande stadga.

Efter dessa allmänna anmärkningar öfvergå vi till att i det enskilda påpeka de egenheter, som denna tids språk i syntaktiskt hänseende har att uppvisa. Härvid följa vi samma ordning som vid behandlingen af språkbruket i detta afseende under föregående epok och inskränka oss hufvudsakligen till att anföra de afvikelser från detta, som nu ega rum.

Vi hafva förut fäst uppmärksamheten derpå, huru bruket att genom särskilda kasusformer beteckna ordens grammatiska förhållande småningom aftager. I enlighet härmed inskränkas dativen och i de flesta fall äfven genitiven mer och mer i sin användning och ersättas vanligen af ackusativ eller preposition med åtföljande substantiv — ett förhållande, som gaf sig till känna äfven i den föregående

tidens språk, men nu blir ännu vanligare. Emellertid bibehöllos under förra hälften af det 15:de årh. oftast de gamla konstruktionssätten, och äfven under den senare samt början af följande sekel iakttages i detta afseende ofta fornspråkets bruk.

Ackusativ förekommer, likasom till en del äfven förut, i stället för dativ vid verb, t. ex. *rikit befalte han two greffuer* Didr. 116, *thz kloster gaff han barfötta bröder* G. Rimkr. 41, *som landith radher* Alex. 15, *at vi komom nakan ij sorgha qvala* ibm 210; vid komparativer för att beteckna måttsbestämningar, t. ex. *nakat litit senare* Bonav. 22, *sva mykit hetare — huru mykyt mindre* Birg. II. 309 (men *huru myklo mere hiælp — sva myklo raskare* ibm 18); vid de egentligen med dativ konstruerade prepositionerna (hvarpå redan förut exempel ofta förekommo), t. ex. *aff storan svalt* Alex. 61.

I stället för genitiv förekommer likaledes ackusativ vid verb, t. ex. *vithiade hona* Cod. Bildst. 538, *miste fader ok frender* G. Rimkr. 24; vid adj., t. ex. *værde godh löön* G. Rimkr. 154; vid subst. som beteckna mått, vigt, eller antal, t. ex. *XX vaghir koppar* Birg. III. 432, *eth stykke soker* P. Månsson XXVIII; vid prepositioner, t. ex. *til sinna sona oc döttir* Bonav. 106, *til skipin* Flores 3.

Dativen efter komparativ för att beteckna det andra jemförelseledet förekommer sällan efter midten af det 15:de årh., och den förut jemte detta uttrycksätt öfliga konstruktionen med *æn* blir snart den ensamt brukade.

Den absoluta dativen, som utgöres af ett subst. i förening med ett particip, om ock ej ursprungligen en från Latinet lånad konstruktion, fick likväl genom inflytelse från detta språk en större användning och förekommer ej sällan i skrifter från denna tid, mest sådana, för hvilka Latinska original ligga till grund, men också i andra, t. ex. *stodh a sinom bönum vplyptum handum* Cod. Bildst.

229, *atirtaknom andanom* Birg. III. 155, *offvirvonnom allom fiendom kringh om them boandom* Med. B. II. 61.

Såsom bestämd artikel framför adjektiv brukas numera nästan endast *thæn, the, thæt.* Bruket af suffigerad artikel, som redan under senare delen af föregående period var allmänt, förekommer nu stundom i vissa skrifter äfven der, hvarest man skulle väntat obestämd form, t. ex. *mykyn matin* Bonav. 12, *ænga syndena* ibm 22, *nakan matin* ibm 84, *en delin* ibm 100, *ængin ovinin* Birg. III. 240, *fridzsens hærrans arch* Med. B. II. 14, *templens vigilsens offer* ibm 284, *theris pynonna röker* ibm 355.

Obestämd artikel är nu vanligare än tillförene, men saknas likväl ofta, t. ex. *fyra systor varo valdox konungx dottir* Birg. III. 453, *thu skalt affla oc föda son* Med. B. II. 111 (men samma sida: *thu skalt affla oc födha en son*). Den obestämda artikeln sättes i allmänhet före det bestämmande adjektiv, som föregår substantivet; likväl sättes det efter detsamma och omedelbart framför subst., då *sva* eller *huru* föregår adjektivet, äfvensom då detta är *halver* eller *margher* antingen ensamt eller i förening med ett annat adj., t. ex. *sva storan een pust* Birg. III. 250, *hure got et sverd* Didr. 155, *marght et hælædhe* Alex. 150, *halffdödher en man* ibm 109.

I stället för det reflexivt-possesiva pronomen *sin* förekommer, likasom någon gång var fallet redan under det 14:de årh., när flere egare afses, ofta gen. af 3 personens icke reflexiva pronomen, ett bruk, som sannolikt är att tillskrifva Tysk eller Dansk inflytelse och tilltager i samma mån, som språket blir vårdslösadt och påverkadt af främmande element, t. ex. *som the bedriffuo i theres dagha* Val. 3, *the splitto söndher theris klædher* Med. B. II. 228.

Futurum betecknas likasom förut genom presensformen eller omskrifning med *skal* och infinitiv; i synnerhet uti senare handskrifter är det ej ovanligt, att denna tidsform uttryckes genom den äfven förut någon gång före-

kommande omskrifningen genom *vardha* och infin., t. ex. *nu vardha iudha svara mz os cristnom ok væria sina böker* Cod. Bildst. 83, *ther til wardæ wi finnæ radh* Val. 7. — Stundom omskrifves futurum genom *wardha* och part. pres. t. ex. *gudz vini vardha brænnande aff gudz kærlek* Birg. III. 135, *diæffwllen vardher sendandhe j hæktilse* Med. B. II. 335.

Part. pres. användes ej sällan uti skrifter, som äro öfversättningar från Latinet, på ett sätt, som är främmande för vårt språks natur, t. ex. *hvilkit oc folkit seandis loffvado sin gudh* Med. B. II. 122. — Fortfarande förekommer det ofta i passiv betydelse, ett bruk, som måhända befordras genom Latinsk inflytelse, t. ex. *mykyt är skönsama dygdhin lofwande* Bonav. 153.

En af verbets infinitiv och *skolande* sammansatt form har betydelse dels af part. fut. akt. dels af part. fut. pass., och användes i öfverensstämmelse med dessa former i Latinet, t. ex. *vitaskolande ær* Vadst. Kl. R. 57, *aterkomaskolande* Med. B. II. 381.

Från Latinsk inflytelse är äfven att härleda det utsträckta bruket af ack. med inf. i st. f. en af *at* inledd bisats, t. ex. *thy stadfæsto the — then daghen hælghan haldhas* Med. B. II. 328.

De afvikelser från den i fornspråket vanliga ordföljden, som nu förekomma, bero dels på en alltför ordagrann öfversättning af främmande (i synnerhet Latinska) original, dels på bristande omsorg om modersmålets uttryck i skrift [8]).

---

[8]) Sålunda sättas direkt eller indirekt objekt äfvensom adverbiel bestämning till och med i hufvudsats stundom före predikatet, t. ex. *leon gömde oc at syslo thimum them hem kördhe* Cod. Bildst. 627, *æn Hester enghom kungiordhe sith folk* Med. B. II. 182, *thenne swa farandis aff tæsse liffwe ey ens ungom mannom utan almoganom sins dödz amynne atherleffdhe* ibm 298, *æn Mardocheus ensamin ey ful för honom a knæ* ibm 184; subjektet sättes främst i eftersatsen, t. ex. *tha the komæ till Sverigis konungen vntfik them wæll* Didr. 30, o. s. v.

26. Ordförrådet företer en stigande utveckling dels på inhemsk grund dels beroende af främmande inverkan. Under det att åtskilliga äldre ord komma ur bruk, föranleder behofvet af ersättning för dessa i förening med en tilltagande bekantskap med främmande odling användandet af många förut icke förekommande ord. Utom den omedelbara inflytelse, som andra språk utöfva, verka de på vårt äfven genom den anledning till dess riktande, som gifves vid återgifvandet af utländska, förnämligast Latinska original. Alltjemnt bildas nya ord så väl genom sammansättning som med tillhjelp af de afledningsändelser, hvilka äfven förut tillhört språket[9]). Härtill komma några nya, hvilka nu upptagas, nemligen: i substantiv *-het* (bildad efter Nsax. *-hed,* egentligen ett särskildt ord med betydelsen: sätt), *-inna, -nær, -lin, -eri,* samt i verb *-era,* de båda sistnämnda ursprungligen af Romanisk börd; t. ex. *fromhet, förstinna, kæmmenær, dværgelin, röveri, hantera.* — Med hänsyn till med partikel sammansatta verb kan särskildt anmärkas den fastare ställning, som vid dessa partikeln börjar intaga och hvarigenom denne mera, än förut varit fallet, med verbet sammansmälter till ett ord[1]). Från Nedersaxiskan införas följande, i synnerhet vid verb brukade prefix, hvilka alltid med andra sammansättningsledet bilda en oupplöslig förening: *be, bi, unt,* af hvilka de båda förstnämnda någon gång träffas redan i senare delen af 14:de århundradet. Dessutom märkes *for* (i skrifter från tidehvarfvets senaste del: *för*), hvilket väl äfven förut fans, men nu genom öfverflyttning af T. *vor* blir mera allmänt. Såsom exempel på ord, som med dessa äro sammansatta, nämna vi: *behöva, betala, bistanda, untfanga, forsuma, förtret.*

---

[9]) Bland dessa erhåller särskildt *-ilse* en mera allmän användning.

[1]) Det blir nu i åtskilliga skrifter rätt vanligt, att partikeln sättes före verbet äfven i hufvudsatser och finit modus.

Flere ord börja att blifva föråldrade och utbytas mot andra. Vi finna sålunda ej sällan ett i en äldre handskrift brukadt fornord uti en yngre bortlagdt och ersatt af ett annat; stundom är vid sidan af ett äldre ord det nyare uttrycket ställdt såsom förklarande. Ofta är det ord, som träder i stället, af främmande börd. Vi uppräkna här såsom exempel några ord, hvilka sålunda utträngas af andra, ehuru ett och annat af dem först vid följande epok torde hafva blifvit alldeles bortlagdt[1]): *lever* (*bröd*), *hægomi* (*flætia*, *dravel*), *lögh* (*badh*), *öpa* (*ropa*), *undirstanda*, *understa* (*begripa*, *forsta*), *mior* (*klen*), *van* (*hop*), *simi* (*kopel*, *rep*), *ramn* (*korper*), *nima* (*læra*), *kænnisven* (*lærjunge*), *siuper* (*punger*), *flöghia* (*hoppa*), *hæl* (*dödher* eller *dödhi*), *e* eller *æ* (*altidh*), *thaghar* (*genstan*, *genast*), *thæfka* (*smaka*), *thæver* (*smaker*), *miok* (*mykit*), *somi* (*æra*).

Stundom inträffar det, att ett ord endast till en del, d. v. s. i en viss bemärkelse, föråldras och ersättes af ett annat. Såsom exempel på ord, hvilka sålunda i betydelsen inskränkas, anföra vi: *bonde*, hvilket förlorar bemärkelsen: äkta man; *læsa* börjar försvinna i den ursprungliga bemärkelsen: samla, plocka; *koster* förlorar betydelsen af *vilkor*, hvilket ord nu börjar träda i stället; på samma sätt utbytas *kænna* och *hember* i vissa bemärkelser mot *lära* och *væruld* (*verld*); *siudha* ersättes i sin trans. och till en del äfven intrans. betydelse af *koka*; *kona* upphör att nyttjas i sin vanliga bemärkelse, i hvilken det ersättes af *qvinna*, och blir qvarstående blott i en försämrad.

Det främmande inflytandet på vårt språks ordförråd, som vid föregående epok var mindre märkbart och till stor del inskränkte sig till upptagandet af ord af Latinsk och Romanisk härkomst, är redan vid det första inträdet af den förevarande temligen starkt framträdande, förnäm-

---

[1]) Inom parenthes anteckna vi de ord, genom hvilka de sålunda försvinnande ersättas.

ligast genom de många ord af Nedersaxisk härkomst, som förekomma i denna tids urkunder, och hvilkas antal mer och mer förökas. Denna tilltagande uppblandning med utländska ord hade till stor del sina orsaker i förhållanden, som tillhöra föregående tidehvarf, men i språket gifva sig till känna hufvudsakligen först under detta, ehuru äfven det förra, såsom vi sett, i synnerhet mot sitt slut, icke saknar spår till deras verkningar på detta område. — Länge hade vårt folk haft en icke obetydlig beröring med Tysklands innebyggare, i synnerhet med dem, som tillhörde den Nedersaxiska grenen. Det område, inom hvilket denna förbindelse i största utsträckning egde rum, var handeln, hvarigenom det Tyska elementet fick stor betydelse i städerna, der Tyska köpmän och handtverkare i ej ringa antal nedsatte sig och utöfvade ett ofta ganska vidsträckt inflytande på styrelsen. Tyskt inflytande gjorde sig äfven gällande på flere andra områden af det offentliga och enskilda lifvet genom de förbindelser med Tyskland, som utgingo från de högre samhällskretsarne och bland hvilka i första rummet böra nämnas de, som hade sitt upphof från de till en del med Tyska furstehus befryndade regenterna af Folkungaätten. Sin höjd nådde detta inflytande, då med Albrekt af Meklenburg en Tysk furste uppsteg på Sveriges tron. Under Unionstiden fortfor detsamma, men egde rum till stor del icke omedelbart, utan genom Danmark. Härtill kom den inverkan, som utöfvades på rent litterär väg. Dessa omständigheter torde kunna tjena att i någon mån förklara den inströmning af från Tyskan härstammande ord, som möter oss i skrifter från denna tid.

För att i någon mån åskådliggöra beskaffenheten och omfånget af det i ordförrådet införda främmande elementet lemna vi här en förteckning på ord af utländsk härkomst, hemtade ur särskilda skrifter från denna tid. Härvid må anmärkas, att dessa utgöra endast en del af de många dylika ord, som träffas i denna tids litteratur, äfvensom att

många af dem torde hafva blifvit införda i språket under föregående epok, om de också ej finnas uti hittills bibehållna handskrifter derifrån.

Bonaventura: *bevara* (Nsax. *bewaren*), *bevisa* (Nsax. *bewisen*), *betala* (Nsax. *betalen*), *begava* (T. *begaben*), *bedröva* (Nsax. *bedröven*), *beqvæmer* (Nsax. *bequem*) *ganzklika* (Nsax. *ganz*), *fordel* (Nsax. *vordel*), *kamare* (Lat. *camera*), *skikka* (T. *schicken*), *spazera* (Mnl. *spaceren*, Lat. *spatiari*), *behof* (Nsax. *behof*), *hopa* (Nsax. *hopen*), *klen* (Nsax. *klen*), *koka* (Lat. *coquere*), *smaka* (Nsax. *smaken*), *straffa* (T. *strafen*), *vandra* (T. *wandern*); Codex Bildstenianus: *dromunder* (Ffr. *dromon*), *tæmpra* (Lat. *temperare*), *grevinna* (T. *gräfin*), *perman* (Lat. *pergamenum*), *ribbaldi* (Nsax. *ribalde*), *stral* (Mht. *strale*), *samet* (T. *sammet*), *torney* (Ffr. *tournei*), *baldakin* (Fr. *baldaquin*), *pilari* (Mlt. *pilare*, Nsax. *piler*), *hoppa* (Nsax. *huppen*); Brigittas Uppenbarelser: *hantera* (Ffr. *hanter*), *skænda* (T. *schänden*), *kopel* (Lat. *copula*), *grover* (Nsax. *grov*), *rænta* (T. *rente*), *skuldra* (Nsax. *schulder*), *untkoma* (Nsax. *untkomen*), *cirkil* (Lat. *circulus*), *korper* (Lat. *corvus*, Ffr. *corp*); Flores och Blanzeflor: *ævintyr* (Ffr. *aventure*, Nsax. *eventyre*), *amur* (Ffr. *amor*), *examit* (Mlat. *examitus*), *bliald* (Mlat. *blialdus*), *skastel* (Ffr. *chastel*), *portanær* (Nsax. *portener*), *fin* (Fr. *fin*); Ivan: *kyskheyt* (Nsax. *kuschheid*), *bohordh* (T. *buhurt*), *falke* (T. *falke*); Hertig Fredrik af Normandie: *kompani* (Ffr. *compagnie*), *ingesinne* (Nsax. *inghesinde*), *diust* (Ffr. *joste*, Mht. *tioste*), *kint* (T. *kind*), *klenot* (Nsax. *klenode*); Konung Alexander: *skön* (T. *schön*), *berætta* (T. *berichten*), *försökia* (Nsax. *vorsöken*), *tolker* (Nsax. *tolk*), *behagha* (Nsax. *behagen*), *punger* (Nsax. *pung*), *bega* (Nsax. *began*), *gynst* (T. *gunst*), *fækta* (T. *fechten*), *tukt* (Nsax. *tucht*), *forbarma* (Nsax. *verbarmen*), *rokker* (T. *rock*), *forværva* (Nsax. *vorwarven*); Namnlös och Valentin: *begæra* (Nsax. *begheren*), *slot* (Nsax. *slot*), *forfæra* (Nsax. *vorfæren*), *begynna* (Nsax. *beginnen*),

krantz (T. *kranz*), *kreys* (T. *kreis*); Med. Bib. II: *frukta* (Nsax. *fruchten*), *bruka* (Nsax. *bruken*), *rykte* (Nsax. *ruchte*), *ansikt* (T. *ansicht*), *böveri* (Nsax. *boverie*), *förteet* (Nsax. *verdret*); Peder Månssons Läkarebok: *soker* (T. *zucker*), *sakta* (T. *sachte*), *filter* (Nsax. *filt*), Stridskonst: *tvist* (Nsax. *tvist*), *beskærma* (T. *beschirmen*), Stridslag: *förtörna* (Nsax. *vertörnen*) *försona* (T. *versöhnen*); Skråordningar: *læriunge* (T. *lehrjunge*), *stövel* (Nsax. *stevel*), *skomakare* (Nsax. *scomekere*), *frokoster* (Nsax. *froukost*), *magdh* (T. *magd*), *metvorst* (Nsax. *metwurst*), *arbeyde*, *arbeta* (Nsax. *arbeiden*), *schræddare* (Nsax. *scrödere*), *skynka* (Nsax. *schinke*).

27. Med Kalmareunionens upplösning inträder ett afgörande tidskifte i Sveriges historia. Det betecknas af tvenne betydelsefulla och i folkets lif djupt ingripande tilldragelser: den politiska frigörelsen från förtrycket af utländsk regent och inhemsk aristokrati samt den på det andliga området försiggående befrielsen från en kyrka, som fjettrade själarna vid en massa af på blott mensklig myndighet grundade bud och läror. — Under den följande tiden når riket, styrdt af stora konungar, en förnämligast genom vapnens magt och lysande eröfringar vunnen hög grad af yttre storhet och intager bland Europas stater en betydande ställning. På samma gång höjes nationens sjelfkänsla, upplysningen intränger mer och mer bland folket, och odlingen utvecklas genom den af de yttre förhållandena föranledda lifliga beröringen med det öfriga Europa.

På idéernas meddelande och spridande, på den allmänna bildningen och på litteraturen utöfvas ett mäktigt inflytande af den nyss uppfunna boktryckerikonsten, som redan mot slutet af föregående tidehvarf blifvit införd i vårt land, men först nu i större utsträckning anlitas och tillgodogöres. Denna vigtiga häfstång för den nyare kulturen har varit af stor betydelse äfven för språkets ut-

veckling, särskildt genom det sätt, hvarpå densamma bidragit till enhet och likformighet i skriftspråket.

28. Den litteratur, som uppblomstrade vid epokens inträde, bär prägeln af de intressen, som då mäktigast beherskade nationen, och är således nästan uteslutande af religiös och historisk-politisk art. Inom det förstnämnda slaget af litteratur, som är vida öfvervägande, intages främsta rummet af den nu utgifna Bibelöfversättningen, af hvilken Nya Testamentet utkom 1526 och Bibeln i sin helhet (hvaraf Nya Testamentet i det mesta öfverensstämmande med upplagan af 1526, men med flere här och der vidtagna förändringar) 1541. Denna öfversättning, som är ett verk af de förnämsta arbetarne på den kyrkliga reformationens område, LAURENTIUS PETRI, dennes broder OLAUS PETRI samt LAURENTIUS ANDREÆ, är äfven i språkligt hänseende af stor betydelse, och hennes förtjenster i detta afseende framträda så mycket starkare, då man betänker den oreda och förvirring, den starka inblandning af främmande element, som rådde i språket under närmast föregående tid och till stor del finnes också i samtida skrifter. Till nämnda litteraturområde höra för öfrigt liturgiska arbeten, psalmböcker, predikningar, dogmatiska och polemiska skrifter, ett dramatiskt arbete, Tobiæ Comedia, med ämnet hemtadt ur Bibeln, m. fl. skrifter, till största delen utgifna af de nämnda tre reformatorerna. Bland skrifter från denna tid, hvilka höra till det historiskt-politiska området, märkes förnämligast OLAI PETRI Svenska Krönika, af trycket utgifven först i senare tider. I sammanhang härmed kunna för öfrigt äfven nämnas förordningar och anteckningar af mera enskild natur.

Litteraturen utgöres äfven under den tid, som närmast efterföljer reformationen, till större delen af skrifter, hvilka tillhöra det religiösa och theologiska området. — Poesien var under denna tid, då de stora religiösa och politiska striderna, med hvilka tidehvarfvet inledts och som ännu ej voro till fullo genomkämpade, gjorde kraf på folkets

nära odelade uppmärksamhet, föga omhuldad och af få idkad. Då likväl äfven nu dikten framträder, synes detta vara nästan uteslutande i det religiösa eller politiska intressets tjenst. Vi hafva sålunda: psalmer af åtskilliga författare, dramatiska arbeten med ämnena förnämligast hemtade dels ur Bibeln dels ur fäderneslandets historia, o. s. v. — Bland historiska arbeten, författade på modersmålet äro hufvudsakligen att märka TEGELS, AEGIDII GIRS' och PETRI PETREJI skrifter. — Inom öfriga vetenskaper finner man en och annan bok på Svenska, t. ex. Läkarebok af BENEDICTUS OLAI.

Med STJERNHJELM inträder en ny epok uti vår litteraturs häfder. Det tillhör litteraturens historia att närmare ådagalägga hans betydelse i detta afseende; här må blott antydas, att den verksamhet som STJERNHJELM utöfvade, var af stor betydelse för vårt språks utveckling såväl genom det mästerskap, hvarmed detta behandlades i de nya alster, med hvilka litteraturen af honom riktades, som ock genom den uppmärksamhet och omsorg, som han egnade omedelbart åt detsammas bearbetning och uppodling. Man måste beundra det lyckliga sätt, hvarpå STJERNHJELM, sjelf till stor del här brytande sig ny väg, förstår att göra sig modersmålets tillgångar till godo. Hans språk, hvilket rör sig med djerfhet och frihet, är ädelt och manligt, på samma gång som det med smidighet formar sig till uttryck för tankens skiftningar. Bland hans poetiska arbeten framstår i första rummet Hercules, en episk-didaktisk dikt, i hvilken vi finna det första mera betydande försök att i Svenska litteraturen införa bruket af hexametern. Af rent språkligt syfte är skriften Svea och Göta Mäles Fatebur, hvaraf likväl aldrig mer än en obetydlig del kom ut, ett arbete, hvars ändamål var att lemna en anvisning till de i Svenskan upptagna främmande ordens ersättning genom Nordiska, hemtade ur fornspråket och dialekterna. — Hos de skalder, hvilka såsom Stjernhjelms efterföljare uppträdde

under de sista decennierna af det 17:de och de första af det 18:de århundradet, saknas väl den högre begåfning, som utmärkte mästaren, men deremot finner man hos åtskilliga af dem icke allenast en känslans innerlighet utan äfven en makt öfver språket och en noggrannhet i dess behandling, hvarigenom de stundom till och med öfverträffa denne. Vi erinra i detta afseende särskildt om COLUMBUS, LAGERLÖF, SPEGEL, FRESE, hvilken sistnämnde likväl med hänsigt såväl till tiden för sitt framträdande som till utvecklingen af det språk, han brukar, står på öfvergången till följande tidskifte. — För kännedomen om Nordens forntid och fornspråk arbetade utom Stjernhjelm åtskillige lärde, som tillhörde hans samtid och den närmast följande tiden. Den ifver, med hvilken detta studium omfattades, stod i sammanhang med den visshet, som man trodde sig härigenom kunna vinna om fosterlandet såsom vagga för verldens äldsta kultur och modersmålet såsom det äldsta bland alla språk. I detta afseende utmärker sig framför allt OLOF RUDBECK, författare af den ryktbara boken "Atland eller Manheim," vanligen kallad Atlantica, hvars syfte just är att utgöra ett försvar för nämnda åsigt. Bland de skriftställare från denna tid, hvilka för öfrigt visat sig i högre grad verksamma på detta område, nämna vi: VERELIUS, PERINGSKJÖLD och BJÖRNER. — Äfven åt modersmålet i dess senare skick började man nu att egna en allvarligare forskning. Bland skriftställare, som beröra detta ämne, må här nämnas TJÄLLMAN, författare af en 1696 [1]) utgifven Svensk grammatik, och SVEDBERG, hvilken i sitt arbete Schibboleth (utg. 1716) sökte att försvara de i Bibelöfversättningen brukade gamla språkformernas berättigande framför de nyare, som nu blifvit allmänna, och ifrade för språkets renhet i allmänhet. Inom orthografiens område ar-

[1]) Äfven förut förekomma arbeten i denna riktning, såsom WALLENIUS: Project af Svensk Grammatica (utg. 1682), AURIVILLIUS, Cogitationes de linguæ Suionicæ recta scriptura et pronuntiatione (utg. 1693).

betade SVEDBERG särskildt för afskaffandet af bruket att genom en vokals dubbelskrifning beteckna denna såsom lång; en sak, som invecklade honom i strid med den bekante författaren URBAN HIÄRNE, hvilken i ett särskildt arbete, Orthographia Suecana (utg. 1711), bekämpade dessa SVEDBERGS åsigter. Af SPEGELS hand hafva vi den första Svenska ordbok, Glossarium Svio-Gothicum (utg. 1712). — På litteraturens öfriga fält ökas alltmer antalet af på Svenska utgifna skrifter. En redogörelse för dessa torde dock för vårt närvarande ändamål vara obehöflig. Vi erinra här blott om de skrifter, hvilka genom sin betydelse på kyrkans och lagstiftningens område utöfvat stor inflytelse och vunnit allmän utbredning, nemligen de i slutet af 17:de årh. utgifna: psalmbok, kyrkohandbok och kyrkolag, den 1703 utgifna öfversedda Bibelöfversättningen, samt den 1734 antagna omarbetningen af den allmänna lagen.

29. De båda omständigheter, hvilka, såsom vi ofvanför anmärkte, utgöra det bestämmande grunddraget i det nya tidskiftet uti vårt folks historia, äro äfven af en afgörande betydelse för språkets utveckling. På samma gång som genom reformationen modersmålet blef erkändt såsom fullt och ensamt berättigadt för kyrkans och den religiösa uppbyggelsens behof, medförde äfven den nyförvärfvade friheten och sjelfständigheten på det politiska området ett sträfvande att återställa renheten i språket samt att frigöra detsamma från den starka inverkan af Danskan, hvilken blifvit en följd af unionen. I följd häraf upptogs ånyo till bruk en stor del af de gamla formerna, som voro på väg att försvinna. Likväl visar sig äfven i flere skrifter från denna tid en stor förbistring i språkligt hänseende, särskildt i det, som utgick från personer, hvilka tillhörde den aristokratiska samhällsklassen [1]). Det är egentligen från de framstående författarne på det kyrkliga området, hvilkas

[1]) Sålunda är t. ex. det språk, som Gustaf I sjelf skref, i hög grad påverkadt af Danskan.

arbeten dessutom genom både antal och beskaffenhet utgöra litteraturens förnämsta innehåll, som den nämnda förnyelsen af språket utgår. — Den reaktion, som vid reformationstiden skedde mot inflytandet från Danmark, utsträcktes likväl icke till det, som utgått från Tyskland, från hvars tungomål det Svenska fortfarande bibehöll många lån. Grunden härtill är utan tvifvel att söka deruti, att då kampen mot Danismen på det språkliga området understöddes af en liknande på det politiska, någon dylik yttre anledning icke fans att bekämpa inflytandet från Tyskland, till hvars andliga odling en närmare anslutning tvärtom befordrades af de religiösa och kyrkliga förhållandena. — Den riktning, i hvilken språkets utveckling sker under den följande tiden till omkring midten af det 18:de årh., syftar på ett mera genomfördt aflägsnande af det Danska elementet, på förenkling af de grammatiska formerna och deras bringande till större likformighet, på en mera utbildad satsbyggnad och dennas återförande till ett mera Svenskt skaplynne. I ordförrådet märkes nu likasom förut en genom ordbetydelsens förändring, gamla ords bortläggande och upptagandet af nya föranledd vexling. Särskildt medför den politiska och litterära beröringen med utlandet en stark inströmning af främmande ord, hvilka i många skrifter i hög grad vanställa språket.

Efter angifvandet af den allmänna riktningen i denna tids språkliga utveckling gå vi nu att meddela en öfversigt af de enskilda drag, som utmärka densamma.

30. Det under föregående period ofta mot *e* utbytta *a* uti ändelser återinsättes vanligen uti Bibelöfversättningen och andra skrifter, i hvilka en större omsorg om språket röjer sig; dock finnes äfven i dessa *e* ännu stundom qvar, t. ex. *theres* Mat. 21: 7 (1526), *förmodhet* 1 Mos. 48: 11, *åsninnes* ibm 49: 11, *alles theres* Olaus Petri Handbok Döp. (upplagan af 1537, men *allas theras* i upplagorna af 1548 och 1557). Uti bref

och statshandlingar är *e* uti denna ställning vanligast, t. ex. *niwthe* Gust. I. Reg. (1521), *kræffvie, upbære* ibm (1527), *upbygge* Gust. I. Bref H. H. 26: 2 (1554). Bruket af *e* för *a* uti ändelser fortfar att omvexlande med det af *a* förekomma äfven sedermera, i synnerhet i uppsatser af nyssnämnda slag, men också i andra skrifter (likväl mera sällan i dem af religiöst innehåll); småningom aftagande synes det dock upphöra först i senare delen af 17:de århundradet.; en mera varaktig plats vinner det blott i en form, 1 pers. plur. pres. ind.

Öfvergången till *å* från långt *a* är ännu vid periodens början icke genomförd i åtskilliga ord, i hvilka densamma senare eger rum, t. ex. *lata* Mat. 2: 18, 3: 13 (1526, men *låta* ibm 1541), *tha* Mat. 9: 32 (1526 men *tå* ibm 1541).

Uti ändelser har *i* vanligen öfvergått till *e*, likasom *u* till *o*; det är mera sällan, som man träffar sådana former som *stighu* Mat. 15: 12 (1526, men *stigho* ibm 1541). I stammen af flera ord råder vacklande mellan nämnda vokaler, t. ex. *budh* Tob. Com. A. 3, *bodh* ibm A. 2, *bedhia* Mat. 19: 13 (1526, men *bidhia* ibm 1541).

31. De aspirerade konsonantljuden *th, dh, gh* betecknas fortfarande uti skrift, men deras bruk är dock, i synnerhet hvad det förstnämnda beträffar, särdeles vacklande. I början förekommer det visserligen riktigt användt i några få ord, såsom *then, ther,* men är i de flesta ord, hvilka ursprungligen hafva det, utbytt mot *t,* t. ex. *tu, tiena, tiuta* o. s. v., likasom *th* äfven nyttjas i st. f. ett ursprungligt *t,* t. ex. *uthloffuat* G. Test. Förspr., *uthgångne* Mat. 26: 55. Skrifningen *d* (stundom *dh*) börjar att förekomma i st. f. *th* i pron. och pronominela adverb (äfven i dem, hvilka till en början utbytt det mot *t*) under förra hälften af 17:de årh. och blir småningom mer och mer allmän, t. ex. *den, då, du.* Det gamla uttalet af *th* torde således kunna antagas hafva temligen tidigt försvunnit. Mera regelbundet brukas *dh* och *gh,* hvilka uti Bibelöfversättnin-

gen i allmänhet förekomma i öfverensstämmelse med det forna språkbruket, men i andra skrifter, äfven sådana, hvilka för öfrigt förete ett mera vårdadt språk, finner man stundom i stället *d* och *g*, t. ex. *skadanom* Tob. C. 2, *klaga* ibm B., hvilken beteckning sedermera blir allt vanligare. Att det gamla uttalet åtminstone vid början af det 18:de årh. icke längre var i bruk, synes framgå af det, som SVEDBERG derom yttrar i sin Schibboleth [5]), oaktadt det aspirerade uttalet af *d* i vissa aflägsnare landsorter bibehållit sig ända till våra dagar. — Det aspirerade uttalet af *hv* synes hafva börjat upphöra i slutet af 17:de eller början af 18:de årh.; HIÄRNE klagar (Orthographia Suecana, sid. 56), att det i Stockholm då började att mer och mer bortläggas.

Vid behandlingen af språket under föregående tid anmärktes, att stundom inuti ord *k* öfvergår till *g*, *t* till *d* samt någon gång *p* till *b*. Af dessa öfvergångar bibehålles den från *k* till *g* uti några ord, såsom *tagha*, *någhor*, *pigha*, *iagh*, *Sverighi*, *beghare*, *baghare*, *svagh*, samt af *t* till *d* (*dh*) i *hvadh*; för öfrigt återställas de ursprungliga konsonanterna; till och med ursprungligt *d* och *g* öfvergå i några från Tyskan härledda ord till *t* och *k*, t. ex. *nit* (Nsax. *nid*), *beweka* (T. *bewegen*); i vissa skrifter, hvilka äro från denna periods tidigare del, samt bref och offentliga handlingar förekomma likväl *d* och *g* i ett större antal ord, t. ex. *ligheuel* Gust. I. Reg. (1525), *reginskap* O. Petri Postilla F. 2, O. Petri Krön. 66, *vdj* Gust. I. Reg. (1521, 1524), *vdi* O. Petri Om Gudz Ordh A. 4, *ther vdinnan* ibm B. 4.; detta upphör dock mot 16:de århundradets slut.

Bruket att mellan *m* och *l* eller *r* inskjuta *b* fortfar, oaktadt det i 1541 års Bibelöfversättning är i det närma-

---

[5]) Til *H* är thetta at gifwa wid handen; thet the gamle och monge i thesse tider bruka *h* i mong ord, som mig synes, onödigt. Såsom: *jagh, migh, tigh, tagha, gladh, ordh, medh, skapadhe*. Med ett ord: ther d och g stå, enkannerliga i endan, wilja the gerna settia h til, o. s. v. sid. 12.

ste bortlagdt, under hela denna tid, likväl utan att med noggrannhet iakttagas, hvaraf synes kunna slutas, att det icke haft synnerligt stöd i uttalet, ett antagande, som tyckes vinna bekräftelse af det, som härom anföres af SVEDBERG och HIÄRNE [*]). — Inskjutningen af *d* mellan *ll* eller *nn* och *r* är mera stadgad och förekommer, ehuru ej regelbundet iakttagen, äfven i sådana skrifter, som icke hafva en dylik användning af *b*. — Likaledes inskjutes ej sällan *p* mellan *m* och *n* samt mellan *m* och *t* eller *d*.

32. Den återgång till ett äldre, rent Svenskt språkbruk, hvilken eger rum uti ljudsystemet, utmärker inträdet af denna epok äfven med hänsyn till ordböjningen. Såsom vi sett, voro mot slutet af föregående tidehvarf de gamla kasusformerna samt personändelserna i verben på god väg att försvinna och blefvo, der de bibehöllos, ofta underkastade rubbning i sitt ursprungliga förhållande. Nu inträder en sträfvan att till nytt lif återkalla dessa bortdöende former. Härvid är likväl att anmärka, dels att detta icke gäller alla, dels att det icke alltid är den äkta fornformen, som upptages, dels slutligen att ej heller full konseqvens råder i användandet, så att icke sällan en nyare form med förkortad eller bortkastad ändelse träffas vid sidan af en äldre. För öfrigt tillhör ett noggrannare iakttagande af dessa äldre former, likasom af de renare Svenska ljuden hufvudsakligen Bibelöfversättningen och andra från reformatorerna utgångna skrifter, under det att deremot andra författare röja en stor godtycklighet i bruket af desamma och ofta icke alls använda dem. De hade också utan tvifvel ringa fäste i det talade språket. Snart börja de äfven i skrifter med mera vårdad språkbehandling att småningom sammanfalla och att förlora eller mot nya utbyta de äldre ändelserna. Förgäfves arbetade en SVEDBERG i sin Schibboleth på deras fasthållande; ett dylikt försök

---

[*]) Schibboleth sidd. 3, 4; Orthographia Suecana sid. 33.

kunde såsom stridande mot språkutvecklingens riktning till allt större förenkling icke vinna någon framgång.

33. Med afseende på substantivens böjning må följande anföras.

Ändelsen *-er* uti nom. sing. af starka mask., vid reformationstiden ännu bibehållen i några ord, såsom: *prester, sedher, konunger, mågher, kropper, balker, retter, gråter,* försvinner snart fullkomligt, men träffas någon gång ännu i förra hälften af 17:de årh. såsom hos TEGEL och i GUSTAF ADOLFS skrifter.

Uti ack. sing. af svaga fem., som under närmast föregående tid ofta haft likasom nom. ändelsen *-a* (stundom vexlande med *-e*), återinsättes *o* i Bibelöfversättningen och vanligen äfven i andra skrifter med mera vårdadt språk, men börjar snart att ånyo utträngas af *a*. Uti de flesta skrifter från de sista decennierna af det 16:de årh. förekomma i allmänhet om hvarandra former med *-o* och *-a*. Förhållandet är enahanda uti det 17:de och början af det 18:de årh., dock så, att *-a* alltmer får öfverhanden. Sannolikt var uti talspråket skilnaden försvunnen, hvilket synes bevisas äfven deraf, att former på *-o* träffas såsom nominativer, t. ex. hos BENEDICTUS OLAI m. fl. Äfven i svaga mask. utplånas snart skilnaden mellan nom. och ack. Sålunda förekommer redan i 16:de årh., såväl ack. på *-e*, t. ex. *skade, ande, vilie,* som nom. på *-a*, t. ex. *ända, vilia, skara*; sedermera stadgas bruket så, att båda kasus få samma ändelse, hvarvid i några ord *-a* blir vanligt, men för öfrigt det äldre *-e* bibehålles.

Uti nom. plur. mask. och fem. blir det förut ofta bortkastade *-r* i ändelserna *-ar* och *-er* åter allmänt och utsträckes jemväl till ack. mask., hvarest fornspråket haft *-a* och *-i*; såsom förut anmärkts, börjar detta förhållande att inträda redan under den senaste delen af föregående tidskifte, men vinner först nu stadga i språket; likväl finner man ännu här och der exempel på ändelsen *-a* i

nämnda båda kasus, hvilken förekommer till och med i skrifter från senare hälften af 17:de århundradet. Af svaga fem. är ändelsen i nom. och ack. plur. alltid *-or*.

Uti starka neutra äro nom. och ack. plur. fortfarande i allmänhet lika motsvarande former i sing.; dock börja de, som i sing. hafva *-e*, snart att i plur. utmärkas genom särskild ändelse. Först tillades för detta ändamål ett *-r*, redan förut på detta sätt brukadt i Danskan; något senare börjar äfven *-n*, måhända lånadt från den bestämda formen, att användas, hvilket slutligen blir regel; till omkring medlet af det 17:de årh. förekomma dock former på *-e*, *-er* och *-en* om hvarandra, till och med i samma skrift. Äfven subst. med konsonantisk ändelse få i plur. ej sällan *-er* tillagdt, t. ex. *häredher*, *ständer*, *länder*, o. s. v.

Ändelsen *-s* i gen., som ursprungligen förekommit endast i det största antalet af starka maskulina och neutra i gen. sing., utsträckes nu till alla genitiver. Omedelbart till nominativen fogas *-s* uti de skrifter, som röja en omsorgsfullare behandling af språket, till en början endast i gen. sing. af starka substantiv (i fem. dock stundom föregånget af *-e*, t. ex. *höfftes* 1 Mos. 32: 25) samt i gen. plur. af substantiv i allmänhet t. ex. *siäls*, *menniskiors*, *diurs*; till den ursprungliga ändelsen, lägges det deremot vanligen i sing. af svaga maskulina och feminina samt stundom i plur. af starka neutr. t. ex. *brudgummas*, *menniskios*, *barnas*; till nominativen fogas *s* uti svaga mask. och fem. under denna periods tidigare del nästan endast i sådana skrifter, uti hvilka den fem. nominativens och den mask. ackusativens *a* utbytes mot *e*, hvilket sistnämnda då äfven brukas i gen.; först i senare delen af 17:de årh. blir detta allmännare brukligt; t. ex. *andes*, *pines*, *läras*.

Oartikulerade dativformer förekomma i plur. samt i sing. af starka mask. och neutra; i Bibelöfversättningen och i skrifter, som i sitt språk ansluta sig till denna, äro

de temligen vanliga; senare blifva de dock sällsynta och upphöra alldeles i slutet af 17:de årh.

Det bortfallande af *-r* i nom. sing. af starka mask., hvilket vanligen eger rum uti oartikulerad, sker alltid i artikulerad form. I nom. och ack. plur. af starka och svaga maskulina och feminina substantiv är vid reformationstiden vanligen det slutande *r* försvunnet i sjelfva substantivets ändelse, men bibehålles i artikelns, hvars ändelse äfven af mask. vanligen är *-a* eller *-ar* [1]), t. ex. *foghlanar*, *stiernonar*, *gerninganar*; stundom är *r* bortfallet i både substantivets och artikelns ändelse, t. ex. *penningana, apostlana, hedningana*; mindre vanligt likasom äfven stridande mot det äldre språkbruket är bibehållandet af substantivets *-r* och eger hufvudsakligen rum med dem, som i plur. hafva *-er*, t. ex. *synderne* O. Petri Handb. Döp. 1537; sällan träffar man nämnde konsonant i både substantivets och artikelns ändelse, t. ex. *hoparnar* Ps. 68: 31. Sedermera blir det likväl allt mer stadgadt bruk, att det *-r*, som tillhör substantivets ändelse utsättes, men deremot artikelns utelemnas; redan i förra hälften af 17:de årh. kan det anses hafva blifvit regel.

Uti den artikulerade gen. sing. af starka mask. brukas i början oftast den gamla ändelsen, t. ex. *kropsens*, dock blir snart *-ens* mera vanligt och tager slutligen öfverhanden; i starka neutra är deremot *-sens* länge den vanliga ändelsen, t. ex. *diursens* (utom i dem på *-e*, hvilka oftast i gen. hafva *-ns*, stundom likväl det fullständiga *-sens*, framför hvilket substantivets *-e* då kan vara antingen bibehållet eller bortfallet, t. ex. *minnens*, *rijkesens*, *rijksens*); först i senare delen af 17:de årh. börjar *-ets* (*etz*), förut framträdande endast undantagsvis, att blifva allmännare och fortfar sedermera att brukas vid sidan af den äldre ändelsen, t. ex. *folketz*, *liusetz*; starka fem. hafva vid epo-

[1]) Omvändt träffas någon gång *e* eller *er* i fem.

kens inträde vanligen *-ennes* eller *-enes,* stundom *-ennas* (i synnerhet i öfversättningen af Nya Testamentet från 1526), någon gång äfven det från mask. och neutr. öfverflyttade *-sens,* t. ex. *siälennas, sädhennes, flodzens*; i slutet af 16:de århl. börjar *-ens* att framträda och får under det följande en vidsträcktare utbredning, utan att likväl dess bruk inom detta tidskifte blir fullt genomfördt; svaga mask. hafva i början vanligen *-ans,* t. ex. *husbondans,* stundom *-ens* (i sådana skrifter, som utmärka sig genom ett renare språk, likväl merendels endast i subst. på *-are,* t. ex. *tiänarens*); senare får dock den sistnämnda öfverhanden och blir slutligen den vanliga; svaga fem. hafva *-onnes* eller *-ones,* i öfversättningen af Nya Testamentet 1526 ofta *-onas,* t. ex. *menniskionas, menniskionnes, menniskiones*; från omkring medlet af 17:de århl. äfven *-ans,* t. ex. *menniskians,* som sedan mer och mer uttränger den äldre ändelsen; i svaga neutra bibehålles till en början det äldre *-ns,* men ersättes sedermera af *-ts*; gen. plur. bildas i allmänhet genom att till nom. plur. lägga *-s.*

Dativformerna i artikulerad form, hvilka vid epokens inträde upptagas till ett allmännare begagnande, särdeles i Bibelöfversättningen och skrifter med liknande språk, äro de samma som i fornspråket; dat. sing. neutr. har dock likasom stundom under föregående tid vanligen *-ena,* efter vokal *-na,* t. ex. *folckena, träna, hiertana*; sedermera aftager bruket af dem mer och mer, så att de slutligen träffas blott enstaka.

I dat. och ack. af fem. substantiv bortkastas stundom i artikulerad form de slutande vokalerna *a* och *e,* t. ex. *om natten, j högden, på gatan, til tienista pighan*; detta blir sedan allt mer allmänt och synes vara genomfördt redan vid medlet af det 17:de århl.; af de svaga öfvergår derjemte *o* i den sista stafvelsen till *a,* hvarigenom således ack. äfven af dessa blir lik nom.; förekommande här och der i slutet af 16:de århl. blir detta bruk under det föl-

jande allmänt och synes hafva blifvit stadgad regel vid samma tid som bortläggandet af det slutande *-a*.

34. Uti adjektivens böjning hade likasom uti substantivens under föregående tid ofta skett dels bortkastande af ändelser, dels rubbning uti deras ursprungliga användningssätt. Äfven här visar sig till en början ett sträfvande att återföra ordning och regelbundenhet. De gamla ändelserna, blifva om ock deras användande utan märkbar anledning ofta underlåtes, åter mera allmänt brukliga och nyttjas nästan alltid på sin rätta plats, Att de likväl icke mer hafva fullt fäste i språket, visar sig deraf, att de i åtskilliga skrifter ganska sparsamt förekomma och i sådana, i hvilka deras bruk kan anses såsom regel, likväl ej sällan bortfalla. Till det mesta upphöra de också snart att användas.

Med afseënde på adjektivens starka böjning anmärka vi:

Uti nom. sing. mask. nyttjas *-er* vanligen i N. Test. af 1526, t. ex. *trånger, blinder*, men är uti Bibelöfversättningen af 1541 oftast borta, ehuru här och der utsatt t. ex. *hengder, liker*; uti andra skrifter från samma tid är det likaledes merendels utlemnadt, men fortfar dock ännu i slutet af det 17:de årh. och till och med senare att någon gång förekomma [8]). Då den mask. utmärkande ändelsen sålunda försvinner, upphäfves härigenom i denna kasus skilnaden mellan mask. och fem.; i orden *gammal* och *annar* fortfar dock fem. att vara olikt mask. genom att ännu bibehålla öfvergången af *a* uti senare stafvelsen af det förstnämnda ordet till *u* och af det sistnämnda till *o*, ett bruk, som synes hafva fortfarit ända till slutet af 17:de århundradet.

---

[8]) Uti det af *-liker* uppkomna *-likin*, hvilket nu blifvit *-lighen*, qvarstår *-en* stundom, i synnerhet i N. Test. af 1526, men bortfaller för öfrigt vanligen, t. ex. *fullkomlighen* Mat. 14: 21 (öfvers. af 1526, *fullkomligh* i den från 1541); i neutra få dessa vanligen *-lighit;* i 18:de årh. träffar man stundom former på *-ligt*, hvilka dock under förevarande tidskifte icke blifva allmänna.

Gen. sing. brukad såsom attribut har i början oftast särskild ändelse, mask. och neutr. *-s*, fem. *-a* eller *-e*, t. ex. *eens retferdigs mans, alla werldennes, eenne menniskios*; dock brukas här tidigt nominativens form, d. v. s. i mask. och fem. ingen ändelse, neutr. *-t*, t. ex. *alt köts*. Då adjektivet brukas utan förening med subst., fortfar det naturligtvis att här böjas.

Ändelserna *-an* och *-a* i ack. sing. mask. och fem. äro merendels qvar i den gamla öfversättningen af N. Test., men bortfalla ofta i Bibelöfversättningen 1541, t. ex. *een stooran steen* Mat. 27: 60, öfvers. af 1526, men *stoor* i den från 1541, *ena godha gerning* Mat. 26: 10 (1526, men *een godh* 1541); *-an* förekommer dock, ehuru alltmera sällan användt, ända in i 18:de århundradet.; femininets ändelse *-a*, hvilken för öfrigt mindre användes, försvinner långt tidigare.

I nom. plur., hvarest adjektiven icke såsom substantiven återfå det ur ändelsen bortfallna *-r*, är ändelsen enligt regeln i mask. *-e*, i fem. *-a*; i vissa skrifter antager dock äfven mask. *-a*, likasom stundom äfven omvändt fem. får *-e*.

Uti ack. plur., hvarest genom bortfallande af *-r* i fem. detta fått samma form som mask., sättes i dessa båda genus stundom *-e* för *-a*. Uti nom. och ack. plur. neutr. brukas vid reformationstiden fortfarande den äldre med nom. sing. fem. sammanfallande formen; under senare hälften af 16:de årh, börja de deremot att så väl i attributiv som predikativ användning få samma ändelse som mask. och fem. d. v. s. *-e* eller *-a*, t. ex. *beqväma ord, andelige ting*; redan vid slutet af 17:de årh. har detta blifvit allmän regel.

Gen. plur. har såsom attribut ändelsen *-a*, som dock kan öfvergå till *-e*; äfven denna kasus får således samma form som nom. och ack.

Dativformerna, som under närmast föregående tid blifvit mindre ofta nyttjade, blifva nu i adjektiven likasom

i substantiven mera allmänna, åtminstone i det mera vårdade språkbruket. Ändelserna äro: i sing. mask. likasom i det äldre språket *-om*, t. ex. *sachtmodighom*, fem. *-e*, t. ex. *j enne Christelige forsambling*, eller *-o*, t. ex. *j allo motto*, neutr. *-o*, t. ex. *ondo*, någon gång *-a* eller *-e*, t. ex. *medh dyra smörielse* Mat. 26: 7 (i 1526 års upplaga, men i den från 1541 *dyyr*); i plur. *-om*, t. ex. *allom*. Dessa former försvinna småningom och ersättas af nominativens; efter medlet af 17:de årh. träffas de sällan.

Uti adjektivens svaga böjning brukas *-e* och *-a* såsom ändelser uti alla former, hvarvid dock likasom i den starka böjningen den ena eller andra ändelsens användande icke beror på det särskilda grammatiska förhållande, i hvilket ordet står. I gen. sing. och plur. tillägges, då adjektivet står utan åtföljande substantiv, vanligen ett *-s*, t. ex. *thens högstas, the skriftlärdas*, någon gång förekommer dock gen. i denna ställning, likasom i fornspråket, utan *-s*, t. ex. *hijns onda barn* Mat. 13: 38; omvändt träffas exempel derpå, att *-s* fogas till adjektivet äfven i attributiv ställning, t. ex. *thens öffwerstes dieffwulsens* Mat. 12: 24 (i öfversättningen från 1526); i dat. plur. brukas stundom ändelsen *-om*, t. ex. *them gamlom*, men äfven denna kasus får snart samma form som de öfriga.

Likasom de svaga adjektiven böjas komparativerna; i ändelsen brukas likväl endast *-e*, icke *-a*.

35. Af de personliga pronomina af 1 och 2 personen likasom af 3 uti refl. betydelse förekommer icke mer gen. sing. samt sällan gen. plur.; i *iagh*, *migh*, *tigh*, *sigh*, fortfar *gh* (*g*), såsom förut anmärkts, att vara slutkonsonant i stället för det ursprungliga *k*. Af *han* och *hon* äro dativformerna *honum* och *henne* numera de ensamt brukliga ackusativerna; gen. af *hon* är *hennes*.

Om de possessiva pronominas böjning gäller detsamma, som blifvit sagdt om adjektiven i stark form. I öfverensstämmelse med *gamal*, *annar* har sålunda äfven *idhar* i

nom. sing. fem. samt nom. och ack. plur. neutr. *idhor*; detta pronomen förekommer också, särskildt i N. Test. af 1526, under formen *idher*, hvilken på nyssnämnda ställen förblifver oförändrad; äfven *edhar* förekommer; senare blir formen *edher* uteslutande bruklig. Ändelserna i gen. sing. mask. och neutr. *-s*, fem. (af *min, thin, sin*) *-e* utsättas oftare, än fallet är i adjektiven, men blifva snart obrukliga.

Det demonstrativa pronomen *then* har i Bibelöfversättningen hufvudsakligen följande former: sing. nom. och ack. mask. *then*, fem. *the*, stundom *then*, neutr. *thet*, gen. mask. och neutr. *thes* (*tess*), *thens*, i förening med ett nomen äfven *then*, fem. *then* eller *the*, dat. mask. *them, then*, fem. *the*, någon gång *then*, neutr. *thy, the*; plur. nom. mask., fem. och neutr. *the*, gen. utan förening med nomen *theras* (*theres*), någon gång äfven det forna *thera*, förenadt *the*, dat. *them*, ack. *them*, i förening med ett nomen *the*. Den mångfald af former, som i viss mån utmärker böjningen af detta pronomen i sing., inskränkes småningom sålunda, att de särskilda dativ- och femininformerna försvinna och *then, thet* alltså blifva der öfverallt genomgående (utom i gen., då denna kasus står sjelfständig). — Det andra demonstrativa pronomen har äfven temligen vexlande former, något som till stor del beror deraf, att dessa bildas dels af den ursprungliga nominativen *thessi*, dels af den från ackusativen utgångna *thenne*. Efterhand stadgas bruket så, att *thenne* (*-a*) blir brukligt i mask. och fem., *thetta* i neutr. sing. samt *thesse* (*-a*) i plur. — Pronomen *hin*, som i böjningen öfverensstämmer med *min, thin, sin*, har till det mesta kommit ur bruk och förekommer mot periodens slut blott i några få uttryck.

Såsom frågande pronomen utan förening med subst. brukas vanligen *hoo*; i gen. förekomma *hves* och *hvars*; ack. har likasom dat. alltid *hvem*, en form, som redan i 16:de århundradet börjar att användas äfven i nom. t. ex.

hwem håller thet nu? Upsala Mötes Beslut 84. Det äldre *hvilikin* har nu alltid formen *hvilken* och brukas såsom frågande pron. i förening med ett subst., stundom äfven ensamt. Äfven som relativa brukas båda dessa pronomina, det förstnämnda dock endast i gen.; det senare förekommer deremot i denna betydelse allmänt. Stundom, i synnerhet i de äldsta skrifterna från denna tid, efterföljes det af *som* eller *ther*, t. ex. *hvilkin som leffver och regnerar* O. Petri Handb. Ect. (upplagan af 1537). Med afseende på böjningen öfverensstämmer det i allmänhet med adjektivens starka. Fortfarande användas *som* och *ther* såsom relativa pronomina, det sistnämnda likväl i mindre utsträckning.

36. Rörande räkneordens böjning må anföras: det andra grundtalet heter i nom. mask. och fem. *två*, en form, som egentligen tillhör ack. mask. och genom bortfallande af det slutande *-r* äfven fem.; för öfrigt bibehållas i början de äldre formerna: nom. och ack. neutr. *tu*, gen. *tveggia*, dat. *tvem*; det tredje har likaledes nom. och ack. mask. och fem. *tre* (hvarest nominativformen således blifvit den rådande), neutr. *try*, gen. *treggia*; dock blifva de särskilda genitiv- och dativformerna snart mindre brukliga; det fjerde har i alla former *fyra*.

37. Inom de särskilda klasserna af starka verb råda i allmänhet fortfarande samma vexelljud som i det äldre språket. Det långa *a*, som tillhörde imperf. plur. i 1 klassen och stundom skrefs *o*, är nu öfverallt *å*; äfven i imperf. sing. af verben *liggia, se, äta*, hvilka här likaledes haft långt *a* (Isl. *á*), öfvergår detta till *å*. Uti IV klassen, hvarest mot slutet af föregående tidskifte *e* stundom förekom i stället för *i* uti imperf. plur. och part. pret., omvexla nu former med båda dessa vokaler, t. ex. *bliffuo* och *bleffvo*, *framlidhen* och *framledhen*; i imperf. plur. likasom i imperf. konj. blir dock *e* snart uteslutande brukligt. I

verb af VI klassen, bland hvilka flere under föregående period voro vacklande med afseende på vokal i imperf. ind., börjar bruket att häruti blifva mera stadgadt. Sålunda får *hålla* (förut *halda, halla*) i imperf. ind. sing. *hölt,* plur. *höllo*; *falla föll,* plur. *föllo* (till en början omvexla likväl *höllo* och *föllo* med *hullo* och *fullo*).

Öfvergång från stark till svag böjning finner man i några verb, såsom *dräpa* imperf. *dräpte,* t. ex. *j dräpten* Mat. 23: 35 (1526, men *j dråpen* 1541), *gå* part. pret. neutr. *gått* 1 Kor. 12: 2 (1541, men *gångit* 1526) samt *tilgåt* Mat. 8: 33 (1526, men *tilgånget* 1541), *få* part. pret. neutr. *fått* Joh. Ev. 1: 16, Rom. 1: 5; (men *fångit* Es. 40: 2 samt ännu i 1734 års lag t. ex. Ä. B. 12: 4).

I verb, hvilkas stam slutar på vokal, bortfaller alltid infinitivens ändelse *-a* samt i allmänhet hvarje af vokal bestående ändelse; om verbet har svag böjning, fördubblas i imperf. tempusmärket *d* och i part. pret. likaså vanligen *d* och *t,* part. pres. får ändelsen *-ende.* Genom dessa nu utbildade egendomligheter, af hvilka man till en del varseblifver spår i det äldre språket, kan en ny klass af svaga verb anses hafva uppkommit.

Af *segia, liggia* och *hafva* förekomma till en början så väl *sagde, lagde, haffde* som *sadhe, ladhe, hadhe*; snart blifva dock de sistnämnda formerna uteslutande brukliga.

Uti pres. ind. 1. pers. plur. nyttjas i början jemte det äldre *-om* äfven *-e,* t. ex. *vi vardhom* och *vi vardhe*; dock bortlägges *-om* snart och äfven *-e* begynner blifva mindre allmänt, under det att *-a* deremot mer och mer får väldet i denna form; 3 pers. plur. likasom inf. har ej sällan *-e* i st. f. *-a,* dock ej i Bibelöfversättningen och i reformatorernas skrifter; ännu i senare hälften af 16:de och förra af 17:de årh. förekommer detta bruk; äfven senare träffas någon gång exempel derpå.

I imperf. ind. 2 pers. sing. af starka verb brukas icke mer den forna ändelsen *-t,* utan antingen det äfven förut

stundom brukliga *-st* eller ingen ändelse, hvilket sistnämnda snart blir det vanliga; dock förekomma ännu hos Stjernhjelm och äfven hos senare författare sådana former som *stalst, fikst, skötst.* I plur. hafva starka verb i 1 pers. jemte den gamla ändelsen *-om* äfven *-o* och *-e* samt i 3 pers. stundom *-e* i st. f. *-o,* t. ex. *wij höllo* Ap. Gern. 21: 7, *finge wij* ibm 21: 3, *the som såte* O. Petr. Krön. 11. Svaga verb hafva alltid *-e* i st. f. *-o* i 3 pers. plur. samt i 1 pers. i st. f. *-om* ofta ändelsen *-e,* t. ex. *wij ladhe* Ap. Gern. 21: 1 (men *ladhom* ibm 21: 2).

I pres. konj., som numera användes endast i hufvudsatser och således temligen sparsamt förekommer, har ändelsen *-in* i 1 och 3 pers. plur. försvunnit, utom i lagspråket.

Imperf. konj. har af såväl starka som svaga verb i 1 och 3 pers. plur. ändelsen *-e* med bortläggande af det äldre *-um* i 1 pers. och det väl ej ursprungliga, men i det gamla språket ej sällan använda *-in* (*-en*) i 3 pers. Någon gång finner man till och med i sing. *-o* i st. f. *-e.*

Uti imper. 2 pers. plur. har den från Danskan inkomna ändelsen *-er* blifvit vanlig i Bibelöfversättningen af 1541, ehuru äfven denna någon gång har *-en*; i öfversättningen af N. Test. af 1526 omvexla ännu båda; detsamma är förhållandet också i andra skrifter från denna tid, t. ex. *kommer* och *kommen.*

Uti pres. ind. sing. pass. tillägges likasom i det äldre språket *-s* vanligen omedelbart till stammen i alla starka och vokalförändrande svaga verb (jemte sådana svaga, som utan att vara vokalförändrande i motsvarande former af akt. hafva stammen fri); stundom träffas likväl detta *-s* föregånget af *-e,* t. ex. *geffues* Mat. 22: 30, uppl. af 1526, men *giffs* i den af 1541.

Med hänsigt till böjningen af anomala verb anmärka vi följande. Verben *kunna, torva, skola, mona, magha, vita* fortfara att i pres. ind. sing. hafva former liknande

imperf. af starka verb och heta sålunda *kan*, *torf*, *skal*, *mån*, *må*, *vet*. Af *kunna*, *skola* likasom af *vilia* träffar man särskildt i Bibelöfversättningen i 2 pers. sing. pres. ind. de gamla formerna *kant*, *skalt*, *vilt*, hos STJERNHJELM *kanst*, *vilst*, äfvensom *tarfst*, af *veta veest*; ofta förekommer dock denna person utan särskild böjningsändelse, hvilket slutligen blir regel. De öfriga hafva alla tre personerna i sing. alltid lika. Uti 3 pers. plur. hafva alla dessa verb utbytt ändelsen *-u* mot *-a*. Verben *ägha* och *unna* hafva i pers. regelbunden svag böjning, det förra efter andra, det senare efter första klassen. Imperf. af *ägha* heter likväl fortfarande *åtte* och part. pret. *ått*. Verbet *vara* har i pers. ind. sing. likasom under föregående period 1 och 3 pers. *äro* eller *äre*, 2 *ären*, någon gång *äre*; i 1 pres. plur. träffas oftast *äre*; i 3 pers. har Bibelöfversättningen af 1541 vanligen *äro*, under det att i Nya Test. af 1526 *äre* mera förekommer; i öfriga skrifter brukas båda formerna i allmänhet omvexlande. I pres. konj. är den gamla formen *se* alldeles försvunnen och *vare* numera ensamt brukligt. Imperf. ind. har uti sing. i öfverensstämmelse med det äldre språkbruket 1 och 3 pers. *var*, 2 *vast*, sedermera *var*, plur. 1 och 3 pers. *våro* eller *voro*, 2 pers. *våren* eller *voren*. Imperf. konj. har *vore*.

38. De allmänna drag, som äro väsendtligen utmärkande för ordböjningen, bestämma nu likasom under språkets föregående skriften arten af dess ordfogning. Uti de skrifter, i hvilka det gamla böjningssystemet noggrannare iakttages, närmar sig också ordfogningen mera det äldre språkets beskaffenhet, i enlighet med hvilken ordens förhållande till hvarandra betecknas hufvudsakligen genom de särskilda formerna. Likväl gäller detta om språket till och med i sådana skrifter endast till en viss grad, och äfven i dem har det äldre språkets mångfald af former undergått en ej obetydlig inskränkning. Dessutom aftager,

såsom vi sett, mer och mer denna rikedom, och man blir i samma mån nödsakad att för beteckningen af ordens förhållande i större utsträckning anlita de medel, som ett analytiskt språkbruk kräfver. I vissa afseenden visar ordfogningen spår af inflytande från främmande språk. Denna inverkan, hvilken dock är af jemförelsevis underordnad betydelse, sker förnämligast från Tyskan, hvilken genom den religiösa och kyrkliga litteraturen, hvars utgångspunkt och föredöme är att söka i den Tyska, kom att i viss mån verka på de mest betydande skriftställarnes stil.

Likasom i fornspråket sättes stundom i Bibelöfversättningen och skrifter med liknande språk neutr. af adjektiv eller pronomen för att beteckna föremål af olika kön, t. ex. *the våro bådhen naken, menniskian och hans hustru* 1 Mos. 2: 25.; oftast sättes dock mask. hvilket snart blir uteslutande brukligt.

Då de särskilda dativ- och ännu mer ackusativformerna i större eller mindre mån fortfarande äro i bruk, eger språket härigenom ett vigtigt medel för att utmärka ordens grammatiska förhållande. Dativen förekommer sålunda fortfarande använd i de flesta af de fall, i hvilka han nyttjas i fornspråket. Å den andra sidan inträffar dock ofta och i allt mer tilltagande utsträckning, att dativen utbytes mot annan konstruktion, vanligen ackusativ. Dativen har alldeles upphört att brukas såsom instrumental, i hvilken användning dels ackusativ dels omskrifning med preposition trädt i stället; vid komparativer för att uttrycka måttsbestämningar, hvarest ack. uteslutande användes; samt efter komparativer i andra jemförelseledet, der numera omskrifningen med *än* ensamt är i bruk; den absoluta dativen är likaledes nu nästan obruklig [*]). Uti öfriga fall, då det normala bruket

[*]) Såsom exempel på en dylik konstruktion från denna tid må dock anföras: *undantaghnom prestaåkrenom* 1 Mos. 47: 26.

i fornspråket fordrar dativ, användes visserligen denne kasus, i synnerhet i Bibelöfversättningen och reformatorernas skrifter, men ej sällan har likväl ett nyare konstruktionssätt gjort sig gällande. Sålunda kan dativen ersättas af ackusativ både vid verb, vare sig att ett sådant såsom intransitivt åtföljes endast af ett aflägsnare objekt eller såsom transitivt derjemte af ett närmare (i sistnämnda fall inträffar det likväl till en början mera sällan), och vid prepositioner, t. ex. *then förtalde han sina brödher* 1 Mos. 37: 9, *giffuidt öffverhetena höghe nampn* Laurentius Paulinus Gothus, *som blindher man kan blindan wägen tee* Stjernhjelm: Parnassus Triumphans, *aff all sijn werck* 1 Mos. 2: 2. Preposition med åtföljande substantiv nyttjas i st. f. dativen utom det fall, då denne är af instrumental art, äfven ofta när vid ett transitivt verb det aflägsnare objektet skall betecknas, för hvilket ändamål då vanligen *åt, för* eller *til* användes.

På samma gång som de gamla genitivformerna till större delen försvinna och ersättas af nybildade, upphör till det mesta genitivens bruk utom den possessiva betydelsen. Då genitiv ännu någon gång förekommer i annan användning, qvarstå gerna de gamla formerna; detta inträffar efter prepositionen *til* i vissa uttryck, t. ex. *til ålders* 1 Mos. 18: 11, vid adjektivet *gammal,* äfvensom, utan att adjektiv är utsatt, för att beteckna ålder, t. ex. *siwtton åra gammal* 1 Mos. 37: 2, *the som tweggia åra och ther förnedhan woro* Mat. 2: 16, samt vid *hvar, hvilken* och *någhor,* der gen. af pronomen står i partitiv betydelse, t. ex. *någhor idhra* 1 Kor. 6: 1, någon gång brukas gen. äfven i förening med ett subst. betecknande mått, t. ex. *itt litit stycke wägs* 1 Mos. 35: 16. Utom i det förstnämnda upphör genitiven i dessa fall snart helt och hållet. I stället för gen. träder, då denne är af partitiv art, omskrifning med någon af prepositionerna *af* eller *bland*; i öfriga fall merendels ackusativ, dock vid några verb, såsom *bedhia* och *leta,* omskrifning med preposition.

Då, såsom vi ofvanför hafva sett, äfven ackusativen i substantiv och adjektiv mer och mer förlorar sina egna former och antager nominativens, närmar sig språket redan nu betydligt den ståndpunkt, då de förhållanden, som förut betecknats genom kasus, till det mesta utmärkas antingen genom preposition eller endast genom ordets ställning inom satsen. Huru litet rotfäste de gamla kasusformerna för öfrigt redan under 1500-talet egde i det verkliga språket, synes af den oriktiga användning, hvilken stundom göres af dem. I detta afseende är den språkform, som möter hos t. ex. PETRUS PETRI GOTHUS, särskildt anmärkningsvärd; hos denne författare finner man sålunda det omedelbara objektet satt i dativen, t. ex. *badh sijnom fadher, låta enom blindhan — will fara*; till ett feminint subst. fogas adjektivet i mask., t. ex. *enom enfallighom och gudhfruchtighom christen menniskia*, o. s. v.

Opersonliga verb, hvilka i början förekomma temligen talrikt och åtföljas dels af dat. dels af ack., antaga till stor del personlig konstruktion, något som inträffar redan i Bibelöfversättningen, men sedan blir mera vanligt, t. ex. *oss kommer jhog* Mat. 27: 63, *Jagh kommer ihogh j dagh mina synder* 1 Mos. 41: 9.

För att beteckna ett substantivs bestämda form betjenar sig språket, då subst. föregås af ett adjektiv (sedan det forna *hin* numera blifvit till det mesta bortlagdt), merendels af det demonstr. pron. *then*, ställdt framför det sistnämnda, hvartill ofta kommer en till substantivet suffigerad artikel; t. ex. *thet oheligha folck* Ps. 43: 1, *then stora stadhen* Up. 18: 16.

I stället för den suffigerade artikeln, hvilken efter regeln och vanligen brukas, när substantivet i bestämd bemärkelse icke föregås af ett adjektiv, sättes äfven i detta fall stundom *then*; i synnerhet sker detta vid subst., som beteckna folkslag eller klasser af menniskor, samt vid dem, som ändas på *-are*, t. ex. *the Cananeer* 1 Mos. 12: 6, *the*

Saduceer Mat. 22: 23, *the propheters graffuer* Mat. 23: 29 (1526 års öfvers., men i den från 1541 *propheternars*), *the skrymtare* Förspr. till G. Test., *thet folk j Sodom* 1 Mos. 13: 13, *the Bärgzmän och Dalekarler* Tegel: Gustaf I:s Historia 1: 18. Sannolikt är detta bruk att tillskrifva Tyskt inflytande och träffas förnämligast i Bibelöfversättningen.

Bruket af obestämd artikel är nu fullt utbildadt och förekommer alltid, då ett enskildt, men obestämdt föremål skall betecknas.

I stället för det reflexivt-possessiva pronomen *sin* brukas ofta, likasom fallet var under föregående tid, när egaren är ett subst. i plur., gen. plur. *theras* (*theres*). I N. Test. af 1526 sker detta nästan alltid, men redan i Bibelöfversättningen af 1541 är det riktiga *sin* oftast upptaget, t. ex. *the — oploto theres håffwor* Mat. 2: 11 (öfvers. af 1526, men i den från 1541: *sina håffuor*), *alle förstar widh haffuet skola stijgha nedh aff theras säte och leggia sina kiortlar jfrå sigh* Hes. 26: 16, *dogh lijkwäl hafva the warit vnderkastadhe theres häredzhöfdinger* Gustaf Adolfs skrifter 3. Äfven detta bruk torde hafva befordrats genom Tysk inflytelse. Någon gång förekommer *sin* med syftning icke på subjektet utan en annan satsdel, t. ex. *han skal löna hwariom och enom effter sina gerninga* Mat. 16: 27 (öfvers. af 1526, men *hans gerningar* i den af 1541), *sker them lycka och saligheet med sijn gifftermål* O. Petr. Handb. Ect. (uppl. af 1548 och 1557, men *theres* i den från 1537).

Passivum uttryckes såväl genom den detsamma tillhöriga formen på *-s* som genom omskrifning med *vardha* och part. pret.

För betecknandet af futurum begagnas omskrifning, dels likasom i fornspråket med *skal* och infinitiv, dels i aktiv betydelse med pres. af *vardha* och part. pres., ett beteckningssätt, hvilket äfven förut någon gång förekom, men nu, i synnerhet i Bibelöfversättningen, blir mycket

vanligt, t. ex. *the warda icke afflåtandes* 1 Mos. 11: 6, *monge warda kommande* Mat. 8: 11, *han warder idher döpandes* Marc. 1: 8 (öfvers. af 1526, men *han skal döpa idher* 1541); dock upphör det snart att mera allmänt användas. Dessutom förekommer likasom förut presens ej sällan i bemärkelse af futurum, hvilket i synnerhet är vanligt i bisatser.

Konjunktiven har nu, särdeles hvad presens beträffar, blifvit betydligt inskränkt i sin användning. Uti pres. brukas denne modus numera nästan endast, då i en hufvudsats önskan eller uppmaning skall betecknas. Uti imperf. nyttjas konj. deremot till det mesta i samma fall som förut; dock förekommer den samme i enkel form numera långt mindre ofta, än förut varit förhållandet. Konjunktiven af såväl presens som imperf. ersättes antingen genom indikativen eller genom en omskrifning med *mågha* och *skola* samt inf., hvilket sistnämnda sätt förekommer hufvudsakligen, ehuru icke uteslutande, i afsigtsatser.

Part. pres. har likasom förut stundom passiv bemärkelse, t. ex. *therföre äro thes Gamla Testamentzens böker wisseligha högt achtande* Förspr. till G. Test. Sammansättningen af en inf. med *skulande* förekommer deremot icke mer.

Om ordens följd uti satsen må med afseende på denna tids språkbruk följande anmärkningar göras. Predikatsverbet uti bisater får ganska ofta sin plats sist i satsen, t. ex. *at han honom bruka och bevara skulle* 1 Mos. 2: 15, *som uppå torghet sittia* Mat. 11: 16. — Likasom i fornspråket får ett ord, som står såsom objekt eller annan bestämning till ett part. eller inf. ofta sin plats före det styrande ordet, t. ex. *tin wilie skal tinom manne vndergiffuen vara* 1 Mos. 3: 16. — Såsom förut blifvit nämndt, står i det äldre språket *at* alltid omedelbart framför infinitiven; nu börjar det förhållande inträda, att objekt och andra bestämningar insättas mellan *at* och inf., t. ex.

til at sådant lijda Laur. Petri Historien om Christi pino och död B. 6, *til at til sigh annamme* Bened. Olai Läkareb. A. 3. Såväl genitivbestämningar som attribut sättas nästan alltid framför det substantiv, som de bestämma; detsamma är vanligen fallet äfven med appositioner, som icke hafva efter sig något tillägg. För öfrigt öfverensstämmer denna tidens språk uti detta afseende i allmänhet med fornspråket. De oregelbundenheter, som vid slutet af föregående tidehvarf stundom förekommo, träffas numera ganska sällan.

39. Innan vi öfvergå till behandlingen af ordförrådets beskaffenhet under denna epok, göra vi ett par anmärkningar om ordens form och bildning.

Samma afledningsändelser, som förut funnits i språket, fortfara att nyttjas. Den i adjektiven brukliga *-ugh* (*-ogh*), ännu vanlig i skrifter från periodens början, såsom i öfversättningen af N. Test., öfvergår oftast till *-igh*, t. ex. *sanskylligh* Förspr. till N. Test. 1541, men 1526 *sanskyllugh.* — Från Nedertyskan upptages *-komst.*

Till de under föregående epok införda Tyska prefix komma nu ytterligare *an-*, *här-*, *ge-* och *er-*, af hvilka de tre sistnämnda i 17:de årh. börja att blifva brukliga; sålunda finner man t. ex. hos J. Rudbeck *härkomst*, hos Stjernhjelm *gesäll*, hos Columbus *eröfra*, o. s. v. i ett par ord äfven *ent-* eller *end-* (motsvarande det förut brukade från Nedertyskan lånade *unt-*), t. ex. *entskylla* [1]).

---

[1]) Med afseende på partiklarnes former må dessutom följande anmärkas. Adverbialändelsen *-lund* blir vanligen *-lunda*, t. ex. *sammalund* Mat. 5: 12, i öfvers. från 1526, men i 1541 års uppl. *sammalunda.* — Den af adjektiv på *-lighin* uppkomna adverbialändelsen *-ligha*, oftast oförändrad bibehållen i Bibelöfversättningen och reformatorernas arbeten, blir dock redan vid reformationstiden ej sällan *-lighen*, t. ex. *hastelighen* Luc. 2: 16 (1526 men *hasteligha* ibm 1541), *kärligen* Gust. I Bref H. H. 26: 5 (1554), *gunsteligen* ibm, *synnerligenn* ibm 17: 229 (1559); denna ändelse är redan under den närmast följande tiden allmän, ehuru den äldre länge fortfar att derjemte användas, i synnerhet i skrifter af religiöst

Bland ord, som undergå förändring i betydelsen, anföra vi: *gång* (förut *gånga*, hvaraf plur. *gångor*) får jemte bemärklsen af *itus* äfven den af *vicis*, t. ex. *än en gång* Dom. 16: 18, *twå gångor* 4 Mos. 20: 11; *kön* har i det äldre språket jemte den ännu bibehållna betydelsen äfven den af slägte, slag; i Georgii Olai Calendarium heter det *menniskiokönet*; denna betydelse synes dock mot slutet af 17:de årh. vara förlorad; *beklaga*, i Bibelöfversättningen brukadt i bemärkelsen: anklaga, hade redan på SVEDBERGS tid erhållet den nu varande[1]; *gudheligheet* hade enligt Förspråket till N. Test. af 1526 erhållit en försämrad betydelse, i det att man med detta ord betecknade "uthwertes skrymterij för menniskior"; *ärligh* ursprungligen aktad, ärad, så ännu hos PETRUS PETREJUS: *hafft ett sådant ärligit och berömligit hoff* 36; vid SVEDBERGS tid hade det deremot förlorat denna betydelse och antagit den nuvarande; sistnämnde författare anför *hederlig* såsom i stället brukadt.

Huru många ord af dem, som vid reformationstiden användes i skriftspråket, vid slutet af 17:de årh. hunnit att föråldras, synes af den förteckning på mörka och otydliga ord, som åtföljer Bibelupplagan af 1703. Ur denna förteckning meddela vi ett antal ord, hvilka vid denna tid således blifvit åtminstone uti skriftspråket i det närmaste obrukliga: *afgäld, alstinges, arla, ängia, än sider, bladrare,*

---

innehåll. — Det *-r*, som förekommit i slutet af vissa prepositioner, är i några fullkomligt försvunnet, såsom *medh, vidh*, men har i andra vunnit full stadga, såsom *under, ur* (dock brukas vid reformationstiden fortfarande vanligen *utu*, deremot mera sällan *utur*). — Prepositionen *å* öfvergår vanligen till *på*, en form, som redan under föregående tidskifte stundom brukas och uppkommit derigenom, att det slutande *p* i det framför densamma ofta stälda *up* gått öfver till det följande ordet. Likaledes öfvergår konj. *än* till *men*, en förändring, som likväl sannolikt skett under inflytelse af det liktydiga Plattyska *men*.

[1]) Se Schibboleth 161.

dofna, endig (*ändig*), *flux, fly* (i betydelsen "beställa, laga, förskaffa"), *genhöfta, halssmog, klofna, kockleri, lomma, maslog, menlig, motskall, mulvärpel, nymäre, omsyss, pulsam, redesven, skiftare, skiött, tössvar, tren, utgärd, vedertorftig, vede, vedehund, vedemark, vindsten.* — Andra ord, som i nyssnämnda förteckning upptagas, hafva deremot sedermera återkommit i bruk, såsom *digna, dvale, gåta, ljuf, uttänja, veld.*

Detta återupplifvandet af äldre, ur bruket komna ord är en företeelse, som i språkets historia förtjenar särskild uppmärksamhet. Oftast utgår försöket i denna riktning från den enskilde författaren; i flere, ja utan tvifvel i de flesta fall röner sträfvandet att bringa de föråldrade orden i allmänt bruk ingen framgång, men ej sällan inträffar det likväl, att de lyckas att åter komma till heders. Bland de författare, hvilka på detta sätt befordrat ords upptagande ur äldre Svenska, till en del också ur Isländska skrifter, äfvensom i någon mån ur dialekterna, äro STJERNHJELM och SPEGEL särskildt att framhålla. Båda hafva i sina skaldeverk uti ej ringa antal upptagit ord af nämnda art och till hvar sitt af dessa arbeten — STJERNHJELM till Hercules och SPEGEL till Guds Verk och Hvila — bifogat en förklaring öfver sådana ord, som icke kunde anses allmänt begripliga. Många af dessa hafva visserligen fortfarit att höra till dem, som icke alls eller sällan begagnats, sannolikt ofta beroende deraf, att de voro alldeles utan fäste i språket och lånats uteslutande från Isländskan eller blifvit bildade för mycket på fri hand, men andra hafva deremot sedermera blifvit vanliga. I STJERNHJELMS "Uttydning opå någre gamble och sälsynt brukade ord" finnas upptagna bland andra: *alster, åtburd* (sedermera förbytt till *åtbörd*), tolkadt med "Gall. *Comportement*", *dvälias, drotte,* (sedermera *drott*), *fräck,* tolkadt med "*ferox,* wild, kön, dristig" *flock, hedenhöös, hyfsa, höwisk, laater, godlynt, gladlynt, liuta,* ("*liuter* han sin död, undfår eller tager"), *snille* tol-

kadt "*Industria, Sapientia*, snällhet" (således till sin betydelse sedermera något förändradt), *tärna, tryta, yrkia* (sedan *yrka*), tolkadt "*urgere*". — Uti det till SPEGELS Guds Verk och Hvila (äldsta upplagan, Stockholm 1685) fogade "Register och Förklaring öfver några gamla ord som äre uti thenna skriften införde" finner man följande, hvilka synas vid denna tid hafva varit ur bruk[8]), men sedermera blifvit gängse i språket: *afrad, alster, ämbne, ätt, bister, brynja, digna, djerfwas, drotte, duglig, dölja, enwigi, elack, embete, famla, fana, fagur, fåne, gåta, harm, häda, härja, hån, hjelm, hvessa, hyfsa, mumla, röna, skara, snatta, tima, vädja, ymsom.*

Det rikare andliga lif, som väcktes samtidigt med förevarande epoks inträde, och den högre odling, som nu uppblomstrade i förening med en mera omfattande verksamhet på litteraturens område, föranledde naturligtvis behofvet att med nya ord rikta språket. För detta ändamål begagnade man så väl de medel, hvilka af språkets egna tillgångar alltid stå till buds, nemligen afledning och sammansättning, som lån från främmande tungomål. Rörande de ord, som på sistnämnda sätt upptogos i språket, göra vi några anmärkningar.

Från medeltiden, i synnerhet den senare delen af densamma, hade denna tids Svenska i arf emottagit ett stort antal främmande ord, till största delen inkomna från Tyskland. I reformationstidens språk befästes ytterligare detta inflytande, hvilket i väsendtlig mån understöddes af det förhållande, i hvilket reformatorerna, som voro samtidens mest betydande skriftställare, stodo till den Tyska litteraturen. Till ett aflägsnande af de främmande orden kände man sig dessutom så mycket mindre manad, som de ofta blifvit med språket fullt införlifvade och icke mer upp-

[8]) Några af de ord, som i förteckningen upptagas, torde hafva tillkommit endast för att gifva tillfälle till etymologisk förklaring, utan att deras betydelse påkallat någon tolkning.

fattades såsom främlingar, äfvensom modersmålet i det skick, hvari det nu befann sig, ofta icke kunde lemna fullt motsvarande i stället. Men om man ock vid denna tid ej sökte att ur språket bortskaffa de ord af Tyskt ursprung, som i detsamma inkommit, synes man å andra sidan ej heller i betydligare antal hafva upptagit nya sådana [4]).

Såsom vid epokens inträde till allmännare bruk upptagna kunna nämnas de ord, hvilka angifvas i företalet till öfversättningen af Nya Testamentet 1526 såsom nu införda eller åtminstone förut ej vanliga och använda i brist på fullt tjenliga Svenska. Dessa äro: *nöctern, nöcter*, såsom öfvers. af Lat. *sobrius*, förklaras: odrucken, *gudachtugheet* öfvers. af Lat. *pietas*, brukas i st. f. *gudheligheet* i följd af den försämrade betydelse, som detta ord erhållit, *nijt* (samt det dermed sammansatta verbet *nijtelska*) öfvers. af Lat. *æmulatio* och *zelus*, förklaras vara "något när så mycket som affwund," för öfrigt anmärkes, att det "är platz ath finna itt swenst oord ther emoot som det retzligha utthyder;" *retferdugheet* "fromheet, godheet, dandesheet," *förfölia*, "hata eller gå någhrom effter medh argho," *beröma*, "hålla mykit uthaff någhon ting, prisa, rosa,"

---

[4]) Då tidens litteratur, hvilken hufvudsakligen var af kyrkligt innehåll, nära anslöt sig till den, som med reformationen uppblomstrade i Tyskland, något som gäller särskildt om denna litteraturs yppersta minnesmärke, Bibelöfversättningen, för hvilken Luthers Tyska legat till grund, har det antagandet varit nära till hands, att vårt språk blifvit genom reformationen i väsendtligare mån förtyskadt. En närmare granskning torde likväl ådagalägga, att detta icke varit fallet. Till stor del träffas de Tyska ord, som finnas i språket från denna tid, äfven uti äldre skrifter, och hade således blifvit införda redan under föregående tid. Vidare hafva dessa ord nästan aldrig sådana ljudförhållanden, att de med bestämdhet kunna sägas vara hemtade från Högtyskan, hvilket dock utan tvifvel hade varit fallet, om de på nyssnämnda väg inkommit i språket, utan visa sig antingen i detta afseende afgjordt vara af Nedertyskt ursprung eller hafva en form, som icke med säkerhet häntyder på den ena eller andra språkarten.

förgeffuess, "för intet, om suss, geffuandes, oförtient, och stundom så mykit som fåfengt," *förargha*, "geffva tilfelle till synd, eller förtörna," *förarghas*, "taga till oondo, förtörnas, förwerras," *eebräkerska* (slectet), "horactigt eller troobräkerskt slecte." Af dessa ord är likväl *eebräkersk* bortlagdt i Bibelöfversättningen 1541 och utbytt mot *horisk*; äfven med några andra främmande ord eger samma förhållande rum; sålunda utbytes *wijnbom* mot *wijnträ*, *förmalediija* mot *banna* eller *förbanna*, *ansikte* i uttrycket: *himmelsens ansikte* mot *skepelse*, o. s. v.

Uti skrifter från de sista decennierna af det 16:de århundradet träffas ord af Tyskt ursprung i ännu större antal, än förut varit fallet, och tilltaga ytterligare i mängd under det följande. Icke allenast Plattyskan utan äfven Högtyskan börjar nu att utöfva inflytande på ordförrådet. Den ökade samfärdsel på det politiska, sociala och litterära området, i hvilken Sverige trädde med Tyskland, synes i detta afseende hafva varit af stor betydelse. Såsom exempel på Tyska ord, som träffas i skrifter från denna tid utan att förut, såvidt vi kunna finna, hafva varit brukade i vårt språk, nämna vi: *andakt*, *anfäkta*, *antal*, *anlanga*, *billig*, *entskylla*, *entsettia*, *eröfra*, *förlora*, *förlust*, *gestalt*, *glantz*, *hurtig*, *plötsligen*, *prakt*, *språk*, *tapper*, o. s. v. [5]).

Det var dock icke till Tyska ord, som de lån, vårt språk gjorde, inskränkte sig. I förening med det Tyska elementet började äfven inflytande från Latinet och Franskan att göra sig gällande. Den ställning, i hvilken dessa språk sålunda trädde till vårt, förklaras genom de allmänna kulturförhållanden, under hvilka vår odling utvecklade sig, och beskaffenheten af den bildning, som tillhörde flertalet af dem, som under denna tid författade på modersmålet. Frankrike hade i flere afseenden blifvit medel-

---

[5]) I större mängd finnas Tyska ord använda hos Stjernhjelm; några bland dessa såsom: *hager*, *erkoren*, m. fl. förekomma dock hos honom enstaka och hafva ej vunnit något slags burskap i språket.

punkten för den Europeiska kulturen. Dess inflytande visar sig märkbart inom de särskilda områdena för statens administrativa verksamhet och är synnerligen framträdande inom krigsväsendet. Inom de högre stånden blef den Franska odlingen allt mer betraktad såsom det mönster, hvars former skulle blifva gällande för hvarje annan nation. I öfverensstämmelse härmed får umgängeslif, klädedrägt m. m. öfverallt inom samhällets högre kretsar en Fransk prägel. Särskildt gäller detta om de Germaniska folken. Uti Tyskland (likasom äfven Holland) fick denna främmande odling en öfvervigt, som hotade att förqväfva den inhemska och nationela, hvilken under tryckningen af den förra måste lefva ett svagt och tynande lif. Sin höjd nådde detta, då med Richelieu och Ludvig den XIV den Franska statskonsten steg till sin höjdpunkt. Uti de särskilda folkens språk framträder detta inflytande i hög grad. Likasom inverkan från Frankrikes odling i allmänhet emottogs äfven den på språket såväl omedelbart som genom Tysk förmedling. — Orsaken till den starka inblandningen af Latinska ord ligger äfven nära till hands. Latinet, under medeltiden kyrkans och lärdomens språk, blef visserligen genom reformationen i viss mån undanträngdt från den herskande ställning det hittills intagit, men vann å andra sidan genom det nyvaknade lif, som studiet af den gamla klassiska litteraturen samtidigt började erhålla, en ökad betydelse för bildningen öfverhufvud. Med lån från det språk, som tillhörde den lärda bildningen, kunde modersmålet allt för lätt komma att uppblandas, då det skrefs af sådana, för hvilka vigten af dess bibehållande i rent och oblandadt skick icke blifvit klar. Dessa båda främmande element, i synnerhet det Franska, börja att i märkbarare grad visa sig i skrifter från slutet af 16:de och början af 17:de århundradet; det sistnämnda får ytterligare ökadt välde, då Sverige genom Trettioåriga kriget kommer i ännu lifligare beröring med den allmänna Europeiska kul-

turen. Detta inflytande framträder dock mindre uti religiösa, poetiska och historiska skrifter än uti sådana som voro af mera tillfällig natur eller tillhörde politikens område. — Flere män funnos likväl, hvilka inlade ifriga och kraftiga protester mot ett sådant användande i tid och otid af utländskt långods och yrkade på en omsorgsfullare vård och noggrannare tillvaratagande af modersmålets skatter. Bland dessa må särskildt nämnas STJERNHJELM (så vidt det gälde främmande beståndsdelar af Latinskt eller Franskt ursprung), SPEGEL, SVEDBERG. Äfven på lagstiftningens väg sökte man motarbeta detta missbruk; sålunda inskärpa kyrkoordningen af 1571 och kyrkolagen af 1686 hos presterskapet vigten af ett rent och oblandadt språk; uti bref till Hofrätterna (1683 och 1684) förbjöd Carl XI inblandning af främmande ord i språket, äfvensom Carl XII i sin kansliordning påbjöd användandet af "en ren och tydelig Svenska" samt undvikandet af främmande ord [6]). Det var dock först, då efter ett nytt statskicks införande och inträdandet af en lugnare yttre ställning man började att åt det fosterländska äfven i språk egna en större omsorg, som en allmännare reaktion i detta afseende uppkom. Genomförandet af denna tillhör likväl följande tidskifte, till hvilket vi nu öfvergå.

40. Med den epok uti vårt språks utvecklingshistoria, som inträder ungefär vid medlet af det 18:de århundradet, kan detsamma anses hafva i det hufvudsakliga nått sin nuvarande ståndpunkt. Samtidigt dermed börjar en ny fosterländsk litteratur att uppspira. Sedan efter Carl den tolftes död landet erhållit en väl behöflig fred med sina yttre fiender, och den allmänna uppmärksamheten icke mer i främsta rummet var riktad på vinnandet och upprätthållandet af hjelterykte och vapenbragdernas ära, började

---

[6]) Se SOTBERG: Anmärkningar öfver Svenska språket i Vitterhets-Akademiens handlingar II s. 67, 70; TENGBERG: Om Frihetstiden s. 58, 60.

man snart att med synnerlig ifver vinlägga sig icke allenast om det materiela välståndets förkofran utan äfven om vitterhetens och vetenskapernas vård och idkande. Det namn, som här intager främsta rummet, är Olof von Dalin, hvilken kan betraktas såsom grundläggare af ett nytt tidehvarf i Svenska vitterheten. Utmärkes också hans skaldskap icke genom en högre inspiration eller varmare känsla, har han dock sin stora betydelse genom den hittills okända formela fulländning, som han införde i den bundna stilen, och genom den omsorg, som han egnade åt språkets renhet och fullkomlighet, såväl uti sina skaldestycken som i sina prosaiska arbeten (bland hvilka hans Svenska folkets Historia förnämligast är att märka). Det är detta, som åt honom förvärfvat en varaktig betydelse inom vår litteratur, och som särskildt uti Svenska språkets historia gifver honom så stor vigt. De något senare uppträdande skalderna Creutz och Gyllenborg utmärka sig likaledes genom en omsorgsfull behandling af språket, som här saknar åtskilliga hos Dalin qvarstående arkaismer. Bland skriftställare på prosa, hvilka uppträdde samtidigt eller något senare och äro af vigt för kännedomen om språket och dess utveckling, må nämnas Linné, Tessin, Höpken, Botin, Lagerbring, Ihre, män, hvilkas författareskap är alltför väl kändt, för att en närmare skildring af deras verksamhet här skulle behöfvas. Det må blott erinras, att den förstnämnde, ehuru de skrifter, som egentligen grundlagt hans storhet, äro på Latin, framstår högt äfven genom de på Svenska affattade, och att den sistnämnde har sin betydelse för vårt språk, särskildt genom de i hög grad förtjenstfulla undersökningar öfver detsamma, som han nedlagt i åtskilliga arbeten, bland hvilka framför allt är att märka det stora lexikaliska verket: Glossarium Svio-Gothicum. Ehuru den riktning, som herskade i vitterheten, uti den Franska sökte sin förebild, och Frankrike fortfarande utöfvade en mäktig inverkan på tänkesätt och seder, började man dock allt

mer inse vigten och betydelsen af det fosterländska. Åt modersmålets utbildning och renhet egnade man derför synnerlig omsorg. Såväl den 1739 stiftade Vetenskapsakademien som i synnerhet Vitterhetsakademien, inrättad 1753, erhöll särskildt uppdrag att sörja för språkets vård. Denna uppgift lemnades sedermera särskildt åt Svenska Akademien, hvars stiftelse tillhör följande tidehvarf, det Gustavianska. Under detta, hvilket i vår litteraturs häfder intager ett lysande rum och utmärkes genom författare sådana som BELLMAN, KELLGREN, OXENSTJERNA, m. fl., utbildades språket till allt högre renhet och behag. Det nådde slutligen, sedan man mera frigjort sig från det främmande väldet i litteraturen, och äfven i vitterheten en fullt nationel riktning blifvit rådande, sin fulländning af styrka, smidighet och välljud under behandling af de stora författare, som verkade under förra hälften af 19:de århundradet, såsom TEGNÉR, FRANZÉN, WALLIN, GEIJER, STAGNELIUS, ATTERBOM, m. fl.

41. Vid redogörelsen för språket under föregående tidskifte hafva vi sökt visa, huru detsamma genom formernas förenkling, aflägsnandet af Dansk inverkan m. m. småningom utvecklades från den ståndpunkt, som det intog vid reformationstiden. Med förevarande epoks inträde kan denna utveckling anses vara i viss mån afslutad; de nya formerna hafva nu blifvit fullt genomförda och allmänt brukliga, och språket har uti grammatiskt hänseende i det närmaste erhållit den beskaffenhet, som det ännu i dag eger. Äfven i ordförrådet har det, ehuru det sedermera varit underkastadt något mera förändring, vid denna tid nått i det väsendtliga samma utseende, som det sedermera bibehållit. — Då vi i det föregående visat, huru språket småningom närmade sig det skick, som det vid denna epok eger, kunna vi vara mera kortfattade vid skildringen af det sistnämnda.

42. De aspirerade *th*, *dh*, *gh* försvinna till och

med i beteckningen och ersättas, *th* af dels *t* dels *d*, *dh* af *d*, och *gh* af *g*.

Inskjutandet af *b* mellan *m* och *l* eller *r*, och af *p* mellan *m* och *n* samt *m* och *t* upphör alldeles samt vanligen af *d* mellan *ll* och *r*; inskjutandet af *d* mellan *nn* och *r* bibehåller sig i några ord, såsom: *andra*, *mindre*.

43. Uti substantivens böjning har den genom ändelser utmärkta olikheten mellan skilda kasus alldeles försvunnit, utom hvad genitiven beträffar; denne bildas i såväl obestämd som bestämd form endast genom tillägg af *s* till nominativen; pluralens ändelser äro uti bestämd form de samma som under föregående tidehvarf; uti starka neutra stadgas nu det bruk, att de, som i sing. hafva *-e*, uti pluralis få *-en*; *-er* är vid epokens inträde en der temligen ofta förekommande ändelse, i synnerhet i främmande ord, men kommer sedan allt mer ur bruk och blir qvarstående nästan endast i ord af Latinsk eller Romanisk härkomst; i de artikulerade pluralformerna tillägges i mask. *-ne* eller *-na*, i fem. vanligen *-na*, i neutr. *-en*, så framt icke denna ändelse tillhör redan den obestämda formen, i hvilket fall det omsider blir regel, att i stället ett *a* tillfogas [1].

44. Uti adjektivens starka böjning försvinna nästan alla de gamla ändelserna, som utmärka skilnaden i kasus och genus; de qvarstående äro endast sing. neutr. samt plur. mask. *-e* eller *-a*, fem. och neutr. *-a*; gen. får ändelsen *-s*, dock endast då adjektivet står såsom subst. eller såsom binamn följer efter; adjektiven på *-lig*, hvilka hittills i nom. och ack. neutr. vanligen haft *-ligit*, få nu *-ligt*. — Uti adjektivens svaga böjning, i hvilken redan förut åtskilnaden mellan kasus, till en del äfven numerus och genus, försvunnit, inträder ingen förändring. — Uti enstaka

---

[1]) Det *i* (*j*), som stundom framträder framför vokalisk ändelse, bortfaller i alla starka subst. och merendels i de svaga, hvilkas stam slutar på *g* eller *k*.

uttryck och talesätt träffar man fortfarande spår af de gamla böjningsformerna, i synnerhet dat. sing. neutr. och ack. sing. mask., t. ex. *till fullo, med godo, i rättan tid,* o. s. v.

45. De personliga pronomina hafva samma former som under föregående epok och bibehålla således skilnaden mellan nom. och ack.; gen. plur. af 1 och 2 pers. har alldeles försvunnit.

Uti de demonstrativa pronominas böjning har den större enkelheten och likformigheten blifvit genomförd; af *den* förekomma icke mer några särkilda former i sing. för fem. eller dat. neutr.; *denne* och dess fem. *denna* tillhöra uteslutande sing. likasom *desse* (*a*) endast plur.; *hin* är numera nästan alldeles obrukligt. Såsom relativa pron. begagnas fortfarande *som* och *hvilken*; *der* nyttjas på detta sätt endast i förbindelse med *den*; sannolikt såsom efterbildning af det Tyska *der* brukas äfven *den* någon gång i sådan betydelse.

46. Räkneorden *två* och *tre* förlora nästan helt och hållet sina särskilda former för olika kasus och genus; de enda qvarstående äro *tu,* vanligen användt endast i några vissa talesätt och *try* någon gång arkaistiskt brukadt.

47. Från I till III klassen af starka verb. öfvergå: *stjäla, bära, skära, sitta,* hvilka sålunda få i imperf. pl. *stulo, buro, skuro, suto,* och part. pret. *stulit, burit, skurit, suttit.* En och annan af dessa former hade väl förut förekommit, men först nu kan deras välde anses fullt stadgadt.

Uti IV klassen är stammens vokal i part. pret. vid epokens inträde ofta *-e*; sedermera får det ursprungliga *-i* mer och mer öfverhand och blir slutligen uti skrift det vanliga. — Uti V klassen, hvarest *iu* i infinitiven och presens blir *ju,* öfverföres snart *j* vanligen äfven till impf. och part. pret. t. ex. *njuta, njöt, njutit*; impf. ind. plur. förlorar det särskilda vexelljudet och får samma vokal som sing., t. ex. *njöto.*

Öfvergång från stark till svag böjning förekommer i

flere verb, såsom *väfva, läsa, gnaga, mala, skafva,* hvilkas forna imperfektformer *vof, las, gnog, mol, skof* blifva *väfde, läste, gnagde, malde, skafde* [8]; och *gälla,* hvars ännu vid medlet af 18:de århundradet brukade supinum *gullit* numera blifvit *gält.*

Det under föregående tidehvarf till stor del genomförda upphäfvandet af den genom olika ändelser betecknade skilnaden mellan verbens personer blir nu mera stadgadt; det ännu under närmast föregående tid i impf. ind. 2 pers. sing. stundom förekommande *st* är nu försvunnet; pluralen har uti pres. 1 och 3 pers. *-a* (i den förra dock stundom *-e*), 2 pers. *-en*; svag impf. sing. samt 1 och 3 pers. plur. *-e*, 2 pers. *-en*, stark impf. sing. ingen ändelse, plur. 1 och 3 pers. *-o*, 2 pers. *-en*. Det är således ensamt 2 pers. plur., som eger personändelsen qvar i fullt bruk [9].

48. Såsom vi ofvanför sett, har upplösningen af de gamla kasusformerna nu fullständigt försiggått, med undantag af genitiven samt i några pron. äfven ack. Den verkan, som detta utöfvar på ordfogningen, hafva vi vid behandlingen af språket under föregående tidskiften sökt ådagalägga; här må blott anmärkas, att den analytiska satsform, som häraf blir en följd, naturligtvis kommer att framträda så mycket mera utpräglad, ju mindre det äldre sättet att uttrycka de särskilde delarnes samband står till buds. För öfrigt gäller om ordfogningens beskaffenhet det, som blifvit anmärkt såsom utmärkande språket under föregående tidskifte, i synnerhet dess senare del, dock så,

---

[8]) Till stor del voro de gamla formerna utan tvifvel försvunna långt före epokens inträde; då tidpunkten dock för hvarje särskild svårligen kan bestämmas, torde de likväl alla kunna lämpligen här anföras.

[9]) Det *i* (*j*), som i flere verb föregår infinitivändelsen och i presensformerna förekommer framför *a* och *o* i ändelsen, bortfaller i verb, hvilkas stam slutar på *g* eller *k*, äfvensom i några andra, såsom *sitia, sätia, kräfia, flytia,* hvilka blifva *sitta, sätta, kräfva, flytta.*

att vissa förändringar, som derunder endast i mindre omfång framträdde, nu fullständigt genomföras. Sålunda öfvergå åtskilliga opersonliga verb till personliga; *den* upphör att nyttjas såsom bestämd artikel framför ett ensamt stående substantiv; likaledes upphör till det mesta bruket af *deras* i reflexiv betydelse; futurum betecknas uteslutande genom omskrifning med *skall* och infinitiv eller genom presensform, o. s. v.

Det förut ofta förekommande bruket att i bisatser sätta predikatet efter objektet upphör nu, och det blir vanligt, att det får sin plats framför detta likasom oftast äfven framför andra längre bestämningar. Likaså blir det mindre brukligt att sätta dylika bestämningar framför den inf. eller det part., hvaraf de äro beroende.

49. Den utveckling, som språkets ordförråd erhållit sedan Gustaf den I:stes tid, hafva vi förut sökt att antyda; resultatet af denna utveckling kan sägas föreligga i denna tidpunkts språk. Huru genom förändring i ordens betydelse, försvinnandet af äldre och upptagandet af nya dels genom sammansättning och afledning af förut brukliga, dels genom återupplifvandet af gamla ur bruk komna, dels slutligen genom lån från främmande tungomål, språket under föregående tidskifte småningom förändrades, har förut blifvit visadt. Med hänsigt till de förändringar, som ordförrådets beskaffenhet vid denna epoks inträde och under närmast följande tid undergått, må följande anmärkas.

Bland ord, som undergå förändring i betydelsen; anföra vi exempelvis: *besynnerlig*, i början särskild, synnerlig, sedermera underlig; *hederlig*, förut förnäm, hedrad, får betydelsen rättskaffens; således ungefär samma öfvergång som i *ärlig*; *fruntimmer* (lånadt från Tyskan, eg. frustuga) brukades vid medlet af 18:de årh. i kollektiv betydelse, ur hvilken den nuvarande sedermera utvecklade sig.

Såväl behofvet af ersättning för ur bruk komna ord

som i synnerhet det utvidgade anlitandet af modersmålet för att gifva uttryck åt de begrepp, som framkallades af den lifliga verksamheten på litteraturens särskilda områden, föranledde bildandet af många nya ord. Af dessa hemtades några ur det äldre språket, under det att andra lånades från främmande språk. För öfrigt danades af språkets egna tillgångar, förmedelst afledning och sammansättning [1]) flere ord, bland hvilka åtskilliga, utan att vara egentliga lån, likväl hafva Tyska förebilder. Då antalet af sådana nybildade ord är stort och i synnerhet genom sammansättningar är stadt i en beständig tillväxt, men i allmänhet svårligen kan hänföras till någon viss tidpunkt, anföra vi här endast såsom exempel, att under de första decennierna efter epokens inträde bland andra orden *öfverdrifven, tillgänglig, fördom, lidelse* synas hafva blifvit brukliga i språket; något senare förekomma *beundra, noggrann, verksamhet, bevekelsegrund* [2]).

Den stora massa af främmande ord af Romanisk härkomst, som under 1600-talet inkom i vårt språk, började under förra hälften af följande århundrade att aflägsnas, ett sträfvande, som under samma århundrades senare del ytterligare fortgick och för hvilket till och med den riktning i litteraturen, som i den Franska såg mönstret för den inhemska icke var overksam. Ännu mer lyckades det

[1]) I sammansättningar af partikel med verb sammansmälta verbet och partikeln långt oftare än förut varit fallet, till ett ord. Äfven när båda står qvar i sin ursprungliga, sinliga betydelse, låter man detta stundom ske, något hvarpå språket ingalunda vinner i naturlighet och behag.

[2]) Sålunda saknas *öfverdrifven* i Möllers Fransk-Svenska och Svensk-Franska ordbok (utg. 1755), hvarest *outré* tolkas: allt för högt drifven, äfvensom i Serenii Engelska ordbok (utg. 1757), der *exaggerated* öfversättes med utmålad, men finnes i Sahlstedts Svenska ordbok (utg. 1773); *fördom* upptages ej af Möller, som öfversätter *préjugé* med: ett ogrundadt omdöme, som är grunden till andra villfarelser, icke heller af Serenius, som för *prejudice* angifver betydelsen: "förordel," men upptages af Sahlstedt; *beundra* saknas

att bortskaffa dylika ord, sedan också litteraturen i början af 19:de århundradet börjat att intaga en mera nationel hållning. Äfven åtskilliga ord af Tyskt ursprung, som förekomma ännu i medlet af 18:de årh., aflägsnas, t. ex. *enskylla, utspråk*.

50. Vi hafva betraktat grunddragen af Svenska språkets utveckling från den tid, då det först framträder i skrift, till den närvarande. Vi hafva sett, huru ljudsystemet förenklats, huru språket efterhand minskat sitt förråd af böjningsändelser och såsom medel att uttrycka ordens förhållande till hvarandra allt mera finner sig hänvisadt uteslutande till deras ordning sins emellan och till användande af särskilda ord, samt huru ordförrådet genom ords förändrade betydelse, försvinnande och upptagande utifrån eller bildande af egna tillgångar erhållit ett annat utseende. Det återstår att öfverväga den betydelse, som dessa förändringar egt för språket.

Den olikhet, som språkets närvarande ljudsystem företer, då det jemföres med dess ursprungliga, eger karakteren af en inskränkning i det sistnämndas fullhet och mångfald samt af sträfvandet efter en större enkelhet och likformighet. Detta visar sig t. ex. i diftongernas öfvergång till enkla vokaler, försvinnandet af ljuden *th* (*þ*), *dh*, *gh*, af det uttalade *h* framför *j* och *v* (likasom det redan i våra äldsta urkunder försvunnit framför *l*, *n* och *r*). Om språket också härigenom lidit en förlust i omvexling och måhända i viss mån äfven i välljud, synes denna förlust dock icke hafva gjort något väsendtligt intrång i dess kraft och behag. Det såväl genom dessa som åtskilliga andra ljudförändringar förorsakade fördunklandet af ords etymologi och grundbetydelse är en yttring af den allt mer tilltagande abstraktion, hvarigenom orden närma sig

---

hos MÖLLER, SERENIUS, SAHLSTEDT, men förekommer i WESTES Franska Lexikon (utg. 1807), o. s. v.

till att blifva konventionela beteckningar för tingens begrepp, ett förhållande, som väl ur skönhetens synpunkt på visst sätt innebär en förlust, men bidrager till att gifva uttrycket större bestämdhet och klarhet. Betraktadt i förhållande till ljudsystemet i språket under den tid, som följer efter det egentliga fornspråkets, eger det närvarande ett bestämdt företräde genom en större stadga och genom återvinnandet af åtskilliga bland fornspråkets fördelar, som i den senare utvecklingen mer eller mindre uppoffrats. I synnerhet visar sig detta uti återinsättandet af det ej sällan till *e* förbytta *a*. Hit kan äfven räknas upphörandet af bruket att inskjuta *b* mellan *m* och *l* eller *r*, *d* mellan *nn* eller *ll* och *r* (något, som visserligen är genomfördt i de äldsta handskrifterna, men likväl får betraktas som en senare bildning), samt *p* mellan *m* och *n* eller *t*.

Den förändring, hvarigenom de grammatiska formerna blifvit förenklade och till antal förminskade, innebär utan tvifvel närmast en förlust, så vidt som språket på detta sätt i större eller mindre grad lidit en rubbning i sin organism och gått miste om ett medel att uttrycka ordens förhållande. Den större rikedomen på former gaf vidare åt satsbyggnaden en karakter af sammanhållning och fasthet och åt uttrycket en finhet och styrka, som icke alltid kunna uppnås genom de utvägar, hvilka det nyare språket har till sitt förfogande. Härvid torde äfven böra framhållas den större frihet i ordnandet af orden, som de särskilda grammatiska begreppens uttryckande genom olika former medförde, hvilket gaf tillfälle att äfven genom ställningen tillägga de enskilda orden en större eller mindre vigt. Dessutom bidrog den större formrikedomen till att gifva språket en mångfald och omvexling, en smidighet och skönhet, som förgäfves sökas i det nyare språket. Särskildt torde försvinnandet af verbens starka böjning böra i detta afseende anses såsom en förlust; genom utbytet af dennas former mot sådana, som tillhöra den svaga, för-

störes det välljud, det intryck af frisk omedelbarhet, hvarigenom de förra utmärkas. Såsom i någon mån motvägande denna inskränkning i former torde kunna anföras uppkomsten af två slags nya ändelser: passivändelsen *-s* och den suffigerade artikeln, hvilka, redan i vår äldsta skrift fullt utbildade, under den följande tiden närmare bestämmas i sitt bruk. Men om också språket sålunda i sin forna formrikedom lidit en betydlig minskning och på detta sätt förlorat vissa fördelar, som det förut egt, kan det likväl ingalunda sägas hafva härigenom i det hela försämrats. Fastmer ligger i upplösningen af den enhet, som inom samma ord sammansluter uttrycket för både dess betydelse och dess grammatiska förhållande, i rent andligt hänseende ett framåtskridande. Genom bruket af särskilda bestämningsord för betecknandet af ordens relation och den större betydelsen af deras ordning når uttrycket en klarhet och bestämdhet, hvarigenom ersättning lemnas för de fördelar, som det äldre böjningssystemet medförde. Det bör likväl anmärkas, att den ensidiga utvecklingen af abstrakt likformighet lätt medför ett för stort intrång i språkets naturlighet, friskhet och fägring, en fara, som ligger nära till hands, då den framskridande odlingen saknar lefvande sammanhang med folkets egentliga lif och dess rot i det förflutna.

Bland de förändringar i syntaktiskt hänseende, hvilka icke äro beroende af böjningens förenkling, förtjena särskildt de att framhållas, genom hvilka språket återgått till en äldre ståndpunkt, som närmare öfverensstämmer med dess skaplynne, och senare, till stor del under främmande inverkan utvecklade, afvikelser blifvit undanröjda. Sålunda röjer sig ett sträfvande efter större logisk riktighet uti aflägsnandet af bruket att nyttja *deras* i reflexiv mening och i det mera genomförda användandet af *sin* i sådan betydelse, subjektet må vara sing. eller plur.; försvinnandet af det från Tyskan lånade men nu i vårt språk endast enstaka före-

kommande bruket af *den* såsom bestämd artikel vid substantiv, som icke föregås af adjektiv, är likaledes ett drag af den reaktion mot det med språkets skaplynne oförenliga, hvilken i flere stycken gifver sig tillkänna [3]).

Språkets ordförråd har, såsom vi i det föregående sökt antyda, under de särskilda tidskiftena varit underkastadt en ständig vexling. Mer än på något annat område framträder här det nära samband, som språket eger med folkets historia och utvecklingen af dess andliga odling. I samma mån som åskådningen af tingen och deras förhållanden förändras, nya begrepp uppgå för medvetandet och i allmänhet den andliga synkretsen vidgas, kräfvas nya uttryck, under det att de förut befintliga få en modifierad användning eller bortkastas. Särskildt har, såsom vi sett, beröringen med främmande folk och deras kultur i detta afseende varit af stor betydelse. — Om också den utveckling, som ordförrådet sålunda erhållit, i allmänhet varit betingad af odlingens gång och omständigheternas kraf samt följaktligen bör anses hafva varit fullt berättigad, kan hon likväl på särskilda stadier hafva tagit intryck äfven af tidens lyten och varit underkastad mer eller mindre störande inflytelser. För en rätt uppfattning af det resultat, som lemnats af de vexlingar, för hvilka ordförrådet varit utsatt, torde det vara af nöden att hvart för sig skärskåda de särskilda slag af förändringar, det undergått.

---

[3]) Upphörandet af futurets bildning genom omskrifning med *vardha* och infinitiv eller particip, hvarigenom användningen af *skall* med inf. blifvit det normala uttrycket för detta tempusbegrepp, skulle visserligen kunna anses innebära en förlust, så vidt som språket häri egde ett medel att på olika sätt beteckna begreppen af nödvändighet och af det rent tillkommande; men då denna fördel likväl icke synnerligt kom det till godo, så länge äfven *skall* med inf. användes i samma betydelse, torde denna återgång, hvarigenom större enhet i beteckningssättet vunnits, kunna betraktas såsom en vinst.

Bland de ord, som tid efter annan upphört att nyttjas i skriftspråket, ehuru de till en del finnas qvar i dialekterna, äro flere, hvilkas försvinnande måste betraktas såsom en bestämd förlust för språket, i det att de dels måst ersättas af andra, som lånats från främmande tungomål, dels på ett fint och träffande sätt uttryckte begreppsskiftningar, som det nyare språket icke förmår att med samma uttrycksfullhet återgifva. Deremot gäller det med hänsyn till andra, att deras bortläggande i sjelfva verket innebär en fördel för språket. Framför allt är detta fallet med de främmande orden, hvilka utan att hafva af behofvet påkallats blifvit upptagna i så stor utsträckning, att modersmålets renhet derigenom lidit betydlig skada. — Den förändring, som orden undergå uti sin betydelse, medför utan tvifvel oftast en vinst för språket, så vidt som man härigenom utan att behöfva anlita bildandet af nya ord eller lån utifrån erhåller uttryck för nya ideer. Ett drag, som här är särskildt anmärkningsvärdt och hvilket äfven på det grammatiska området är af stor vigt, är öfvergången från sinlig till andlig betydelse. — Stundom kan likväl förändringen ske i en riktning, som innebär en försämring. Sådant eger rum, särdeles då betydelsen urartar och från att beteckna ett högre begrepp nedsjunker till uttryck för något ringa eller oädelt. — Då genom den alltmer tilltagande abstraktionen, stundom i förening med formel förändring, den ursprungliga betydelsen ofta blir uti det allmänna medvetandet fördunklad eller till och med utplånad, medför detta visserligen en förlust i språkets poesi, som i väsendtlig mån beror på den omedelbara naturåskådningens fasthållande, men kan å den andra innebära en vinst genom ökad bestämdhet och skärpa.

Af de nya ord, med hvilka språket under tidernas lopp blifvit riktadt, är det egentligen endast de, hvilka äro af inhemskt ursprung, som verkligen äro att anse såsom en vinst. Språket visar sig vara i sann mening

lefvande, då det eger inom sig kraft nog för att sjelf skapa uttryck för de tankar och föreställningar, som röra sig inom folket. Äfven då gamla ord af Nordisk stam åter upptagas och så att säga förnyas, hvarpå vi sett ett och annat exempel, uppenbarar sig hos språket en yttring af styrka och sjelfständighet. Med de ord, som äro hemtade från främmande språk, förhåller sig saken annorlunda. De häntyda på en viss slapphet i den språkbildande förmågan och stå utom sammanhang med språkets organism i dess helhet. Såsom vi sett, har vårt språk under särskilda tider upptagit en stor mängd sådana ord, af hvilka många der qvarstannat. Det kan icke nekas, att det genom dem blifvit betydligt riktadt, att egandet af såväl inhemska som främmande beteckningar för liknande begrepp gifver tillfälle till omvexling i valet af uttryck, samt att åtskilliga utifrån lånade ord knappast med inhemska kunna ersättas, men å andra sidan medföra de sådana olägenheter, att den stora mängd, i hvilken de nu förekomma, icke kan betraktas annorlunda än såsom en språket vidlådande ofullkomlighet. Vi måste derför se ett väsendtligt framåtskridande i den reaktion mot dessa ords ymniga inblandning, hvilken inträdde mot medlet af 18:de århundradet och under de första decennierna af det innevarande med ännu större framgång fullföljdes. Äfven här finna vi sålunda ett bevis på den återgång till det ursprungliga och nationela, hvilken i flere afseenden utmärker den nyare språkutvecklingen.

Genom att allt framgent, utan att tillstänga sig för de välgörande inflytelserna af en framskridande odling, aflägsna det, som är främmande eller beroende på förkonstling, och genom att uppfriska sig ur de källor till föryngring och förnyelse, som fornspråket och folkspråket hafva att bjuda, är det, som vårt modersmål skall kunna vidare utvecklas på ett sant och sjelfständigt sätt. Vi kunna icke förbise de faror, för hvilka det är utsatt ge-

nom en ej ovanlig vårdslöshet i behandlingen och genom för stor mottaglighet för intryck från andra språk. För dess bevarande i renhet och värdighet likasom för dess fortgående utbildning på ett sätt, som öfverensstämmer med dess verkliga natur, är det derför nödvändigt, att man söker att rätt taga vara på och göra sig till godo de tillgångar, hvilka det eger.

Tillägg.

Böjningsmönster för Substantiv, Adjektiv och Verb under första epoken.

Substantiv.

Stark böjning.

Första och Andra deklinationen.

Mask.

Sing.	Nom.	konung-er	dom-b-er
	Gen.	konung-s	dom-s
	Dat.	konung-i	dom-i
	Ack.	konung	dom
Plur.	Nom.	konung-ar	dom-ar
	Gen.	konung-a	dom-a
	Dat.	konung-um	dom-um
	Ack.	konung-a.	dom-a.

Sing.	Nom.	aptan	bækk-er
	Gen.	aptan-s	bækk-iar
	Dat.	aptn-i	bæk (bækki)
	Ack.	aptan	bæk
Plur.	Nom.	aptn-ar	bækk-iar(ir)
	Gen.	aptn-a	bækk-ia
	Dat.	aptn-um	bækk-ium
	Ack.	aptn-a.	bækk-ia(i).

Sing.	Nom.	rætt-er
	Gen.	rætt-ar
	Dat.	ræt (rætti)
	Ack.	ræt
Plur.	Nom.	rætt-ir
	Gen.	rætt-a
	Dat.	rætt-um
	Ack.	rætt-i.

Fem.

Sing.	Nom.	sak	**æng**
	Gen.	sak-ar	**æng-iar**
	Dat.	sak-u (sak)	**æng**
	Ack.	sak	**æng**
Plur.	Nom.	sak-ar(ir)	**æng-iar**
	Gen.	sak-a	**æng-ia**
	Dat.	sak-um	**æng-ium**
	Ack.	sak-ar(ir).	**æng-iar.**

Sing.	Nom.	**gærþ**
	Gen.	**gærþ-ar**
	Dat.	**gærþ**
	Ack.	**gærþ**
Plur.	Nom.	**gærþ-ir**
	Gen.	**gærþ-a**
	Dat.	**gærþ-um**
	Ack.	**gærþ-ir.**

Neutr.

Sing.	Nom.	land	**næt**
	Gen.	land-s	**næt-s**
	Dat.	land-i	**næt-i**
	Ack.	land	**næt**
Plur.	Nom.	land	**næt**
	Gen.	land-a	**næt-ia**
	Dat.	land-um	**næt-ium**
	Ack.	land.	**næt.**

Sing.	Nom.	**vitni**
	Gen.	**vitni-s**
	Dat.	**vitni**
	Ack.	**vitni**
Plur.	Nom.	**vitni**
	Gen.	**vitn-a**
	Dat.	**vitn-um**
	Ack.	**vitni.**

Tredje deklinationen.

Mask.

Sing.	Nom.	viþ-er	sun (son)
	Gen.	viþ-ar	sun-ar (sons)
	Dat.	viþ-i	syn-i
	Ack.	viþ	sun (son)
Plur.	Nom.	viþ-ir	syn-ir
	Gen.	viþ-a	sun-a (sona)
	Dat.	viþ-um	sun-um (sonom)
	Ack.	viþ-u.	sun-u (syni).

Fem.

Sing.	Nom.	bok
	Gen.	bok-ar
	Dat.	bok
	Ack.	bok
Plur.	Nom.	bök-er
	Gen.	bok-a
	Dat.	bok-um
	Ack.	bök-er.

Svag böjning.

Mask.

Sing.	Nom.	arv-i	höfþing-i
	Gen.	arv-a	höfþing-ia (a)
	Dat.	arv-a	höfþing-ia (a)
	Ack.	arv-a	höfþing-ia (a)
Plur.	Nom.	arv-ar	höfþing-iar (ar)
	Gen.	arv-a	höfþing-ia (a)
	Dat.	arv-um	höfþing-ium (um)
	Ack.	arv-a.	höfþing-ia (a).

Fem.

Sing.	Nom.	vik-a	kirk-ia
	Gen.	vik-u	kirk-iu
	Dat.	vik-u	kirk-iu
	Ack.	vik-u	kirk-iu

Plur.	Nom.	vik-ur	kirk-iur
	Gen.	vik-na	kirk-na
	Dat.	vik-um	kirk-ium
	Ack.	vik-ur.	kirk-iur.

Neutr.

Sing.	Nom.	ögh-a	Plur.	Nom.	ögh-un
	Gen.	ögh-a		Gen.	ögh-na
	Dat.	ögh-a		Dat.	ögh-um
	Ack.	ögh-a		Ack.	ögh-un.

Substantiv med suffigerad artikel.

Sing.	Nom.	konungr-in	Sing.	Nom.	sak-in
	Gen.	konungs-ins		Gen.	sak-innar
	Dat.	konungi-num		Dat.	sak-inni
	Ack.	konung-in		Ack.	sak-ina
Plur.	Nom.	konunga-nir	Plur.	Nom.	saka-nar
	Gen.	konunga-nna		Gen.	saka-nna
	Dat.	konungum-in		Dat.	sakum-in
	Ack.	konunga-na.		Ack.	saka-nar.
Sing.	Nom.	land-it	Plur.	Nom.	land-in
	Gen.	lands-ins		Gen.	landa-nna
	Dat.	land-inu		Dat.	landu-min
	Ack.	land-it.		Ack.	land-in.
Sing.	Nom.	sun-in	Sing.	Nom.	bok-in
	Gen.	suns-ins		Gen.	bok-innar
	Dat.	syni-num		Dat.	bok-inni
	Ack.	sun-in		Ack.	bok-ina
Plur.	Nom.	syni-nir	Plur.	Nom.	bökr-inar
	Gen.	suna-nna		Gen.	boka-nna
	Dat.	sunum-in		Dat.	bokum-in
	Ack.	sunu-na.		Ack.	bökr-inar.
Sing.	Nom.	arvi-n	Plur.	Nom.	arva-nir
	Gen.	arva-ns		Gen.	arva-nna
	Dat.	arva-num		Dat.	arvum-in
	Ack.	arva-n.		Ack.	arva-na.

Sing.	Nom.	vika-n	Sing.	Nom.	ögha-t
	Gen.	viku-nnar		Gen.	ögha-ns
	Dat.	viku-nni		Dat.	ögha-nu
	Ack.	viku-na		Ack.	ögha-t
Plur.	Nom.	viku-nar	Plur.	Nom.	öghun-in
	Gen.	vikna-nna		Gen.	öghna-nna
	Dat.	vikum-in		Dat.	öghum-in
	Ack.	viku-nar.		Ack.	öghun-in.

Adjektiv.

Stark eller obestämd böjning.

		Mask.	Fem.	Neutr.
Sing.	Nom.	lang-er	lang	lang-t
	Gen.	lang-s	lang-rar	lang-s
	Dat.	lang-um	lang-ri	lang-u
	Ack.	lang-an	lang-a	lang-t
Plur.	Nom.	lang-ir	lang-ar	lang
	Gen.	lang-ra	lang-ra	lang-ra
	Dat.	lang-um	lang-um	lang-um
	Ack.	lang-a	lang-ar	lang.

		Mask.	Fem.	Neutr.
Sing.	Nom.	heþin	heþin	heþi-t
	Gen.	heþin-s	heþin-nar	heþin-s
	Dat.	heþn-um	heþinni	heþn-u
	Ack.	heþin(nan)	heþn-a	heþi-t
Plur.	Nom.	heþn-ir	heþn-ar	heþin
	Gen.	heþin-na	heþin-na	heþin-na
	Dat.	heþn-um	heþn-um	heþn-um
	Ack.	heþn-a	heþn-ar	heþin.

Svag eller bestämd böjning.

		Mask.	Fem.	Neutr.
Sing.	Nom.	lang-i	lang-a	lang-a
	Gen.	lang-a	lang-u	lang-a
	Dat.	lang-a	lang-u	lang-a
	Ack.	lang-a	lang-u	lang-a
Plur.		lang-u	lang-u	lang-u.

		Mask.	Fem.	Neutr.
Sing.	Nom.	heþn-i	heþn-a	heþn-a
	Gen.	heþn-a	heþn-u	heþn-a
	Dat.	heþn-a	heþn-u	heþn-a
	Ack.	heþn-a	heþn-u	heþn-a
Plur.		heþn-u	heþn-u	heþn-u.

Komparativ.

		Mask.	Fem.	Neutr.
Sing.	Nom.	læng-ri	læng-ri	læng-ra
	Gen.	læng-ra	læng-ri	læng-ra
	Dat.	læng-ra	læng-ri	læng-ra
	Ack.	læng-ra	læng-ri	læng-ra
Plur.		læng-ri	læng-ri	læng-ri.

Verb.

Stark böjning.

Indikativ.

Pres.	Sing.	1.	giv-er
		2.	giv-er
		3.	giv-er
	Plur.	1.	giv-um
		2.	giv-in
		3.	giv-a.
Impf.	Sing.	1.	gaf
		2.	gaf-t
		3.	gaf
	Plur.	1.	gav-um
		2.	gav-in
		3.	gav-u.

Konjunktiv.

Pres.	Sing.	1.	giv-i
		2.	giv-i
		3.	giv-i
	Plur.	1.	giv-um
		2.	giv-in
		3.	giv-i (in).
Impf.	Sing.	1.	gav-i
		2.	gav-i
		3.	gav-i
	Plur.	1.	gav-um
		2.	gav-in
		3.	gav-i (in).

Imperativ.

Sing.	2.	gif
Plur.	1.	giv-um
	2.	giv-in.

Infinitiv.	giv-a
Part. pres.	giv-andi
Part. pret.	giv-in.

Svag böjning.

		Indikativ			Konjunktiv
Pres.	Sing.	1. kall-ar	Pres.	Sing.	1. kall-i
		2. kall-ar			2. kall-i
		3. kall-ar			3. kall-i
	Plur.	1. kall-um		Plur.	1. kall-um
		2. kall-in			2. kall-in
		3. kall-a.			3. kall-i (in).
Impf.	Sing.	1. kall-aþi	Impf.	Sing.	1. kall-aþi
		2. kall-aþi			2. kall-aþi
		3. kall-aþi			3. kall-aþi
	Plur.	1. kall-aþum		Plur.	1. kall-aþum
		2. kall-aþin			2. kall-aþin
		3. kall-aþu.			3. kall-aþi (aþin).

Imperativ.

Sing. 2. kall-a	Infinitiv.	kall-a.
Plur. 1. kall-um	Part. pres.	kall-andi
2. kall-in.	Part. pret.	kall-aþer.

		Indikativ			Konjunktiv
Pres.	Sing.	1. brænn-ir	Pres.	Sing.	1. brænn-i
		2. brænn-ir			2. brænn-i
		3. brænn-ir			3. brænn-i
	Plur.	1. brænn-um		Plur.	1. brænn-um
		2. brænn-in			2. brænn-in
		3. brænn-a.			3. brænn-i (in).
Impf.	Sing.	1. bræn-di	Impf.	Sing.	1. bræn-di
		2. bræn-di			2. bræn-di
		3. bræn-di			3. bræn-di.
	Plur.	1. bræn-dum		Plur.	1. bræn-dum
		2. bræn-din			2. bræn-din
		3. bræn-du			3. bræn-di (din).

Imperativ.

Sing. 2. bræn	Infinitiv.	brænn-a.
Plur. 1. brænn-um	Part. pres.	brænn-andi
2. brænn-in.	Part. pret.	bræn-der.

Indikativ.				Konjunktiv.			
Pres.	Sing.	1.	tæl	Pres.	Sing.	1.	tæl-i
		2.	tæl			2.	tæl-i
		3.	tæl			3.	tæl-i
	Plur.	1.	tæl-ium		Plur.	1.	tæl-ium
		2.	tæl-in			2.	tæl-in
		3.	tæl-ia.			3.	tæl-i (in).
Impf.	Sing.	1.	tal-di	Impf.	Sing.	1.	tal-di
		2.	tal-di			2.	tal-di
		3.	tal-di			3.	tal-di
	Plur.	1.	tal-dum		Plur.	1.	tal-dum
		2.	tal-din			2.	tal-din
		3.	tal-di.			3.	tal-di (din).

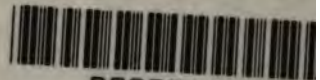
Imperativ.				
Sing.	2.	tæl	Infinitiv.	tæl-ia.
Plur.	1.	tæl-ium	Part. pres.	tæl-iandi
	2.	tæl-in.	Part. pret.	tal-der.

Rättelser och Tillägg.

Sid. 9 rad. 29 står: *ukar,* läs: *ukar (okar),*
„ 10 „ 11 „ *löter,* läs: *lötir,*
„ „ „ 12 „ *tendær, hændir, næter,* {*bökær*} läs: *tænder, hænder, næter, böker*
„ 12 „ 15 tillägg: (i *fran* och *hvarkin* torde dock *n* måhända kunna fattas såsom ursprungligt).
„ 14 „ 3 tillägg efter sing.: som alltid har ändelsen *-i.*
„ „ „ 9 och 10 Orden: Bortkastande — nämnts föras till näst föregående stycke.
„ 16 „ 18 står: regelbundet [3]) läs: regelbundet [3]),
„ 17 „ 24 „ *moþors* läs: *moþurs*
„ 18 „ 31 tillägg: och likasom i dessa ofta efter vokaliskt slutande stam.
„ 21 „ 28 tillägg efter *r*: i *hænnar*
„ 22 „ 12 står: är läs: äro
„ „ „ 13 „ förekomma läs: förekommer
„ 26 „ 16 står: *-aþær, -dær* eller *-tær.* läs: *-aþer, -der* eller *-ter.*
„ 27 „ 9 „ prest. läs: pret.
„ „ „ 32 „ *-aþær.* läs: *-aþer.*
„ 31 not [8]) „ *þarva* läs: *þurva*
„ 36 rad. 10 „ Bjiärk. R. läs: Bjärk. R.
„ 42 „ 35 „ oftast läs: ofta
„ 44 not. [6]) „ *si an* läs: *siþan*
„ 50 rad. 3 „ *nota* (Lat. *nota*) läs: nota (Lat. *nota),*
„ „ „ 5 „ *pil* (Nsax. *pil)* läs: *pil* (Nsax. *pil),*
„ „ „ 8 och 9 står: *speg-hil* läs: *spegh-il*
„ 57 not. [2]) står: 13:de läs: 14:de
„ 70 rad. 4 står: *wardha* läs: *vardha*
„ 74 „ 6 „ *beqvæmer* (Nsax. *bequem)* läs: *beqvæmer* (Nsax. *bequem),*
„ 75 „ 7 „ *förtörna* (Nsax. *vertörnen)* läs: *förtörna* (Nsax. *vertörnen),*
„ 82 „ 4 „ Tob. läs: Tob. Com.
„ 85 „ 23 „ ändelsen, läs: ändelsen
„ 88 „ 10 „ plats, läs: plats.
„ 94 „ 11 tillägg efter numera: i allmänhet

Sid. 95 „ 10 och 13 står: pers. läs: pres.
„ „ „ 15 står: pres. läs: pers.
„ „ „ 26 „ skriften läs: skiften.
„ 111 „ 17 tillägg efter härkomst: eller med den ursprungligen Romaniska ändelsen *-eri*
„ „ „ 21 tillägg: då den obestämda formen har *-er*, tillägges *na*.

För öfrigt hafva vid korrekturläsningen några smärre tryckfel och orthografiska inkonseqvenser blifvit förbisedda.

GENERAL LIBRARY - U.C. BER
B000988484

